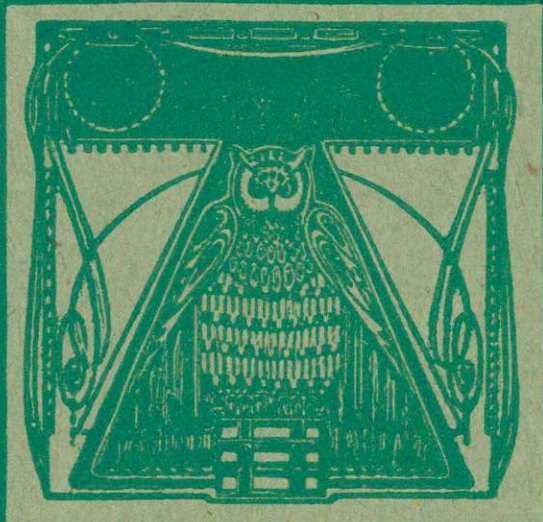

DOM IN SVET

LEPOSLOVJU
ZNANSTVU

1913

Tej številki prilagamo poštno položnico in prosimo, da se nam celoletna naročnina vpošlje.

VSEBINA.

	Stran
Dekla Ančka. Spisal Fr. S. Finžgar.	
(Konec)	441
Michelangelo in deček. Zložil A. Kalan .	444
Ti Gospodar si moj . . . Zložil A. Kalan .	444
Žiga Lamberg — Tomaž Hren. Spisal	
dr. Josip Lesar	446
L'Italia futurista. Spisal Ivan Gruden .	453
Fragmenti iz »Trentarskega študenta«.	
Zložil Josip Lovrenčič	456
Škrjančki. Spisal Alojzij Remec (Konec)	457
S poti. Piše Izidor Cankar. (Konec) . .	466
Veternikova Mina po smrti. Spisal Peter	
Bohinjec	470
Razvoj novejšje slovenske pisave pa Lev-	
čev pravopis. Spisal dr. A. Breznik. .	473
Književnost	476
Glasba	478

Slike.

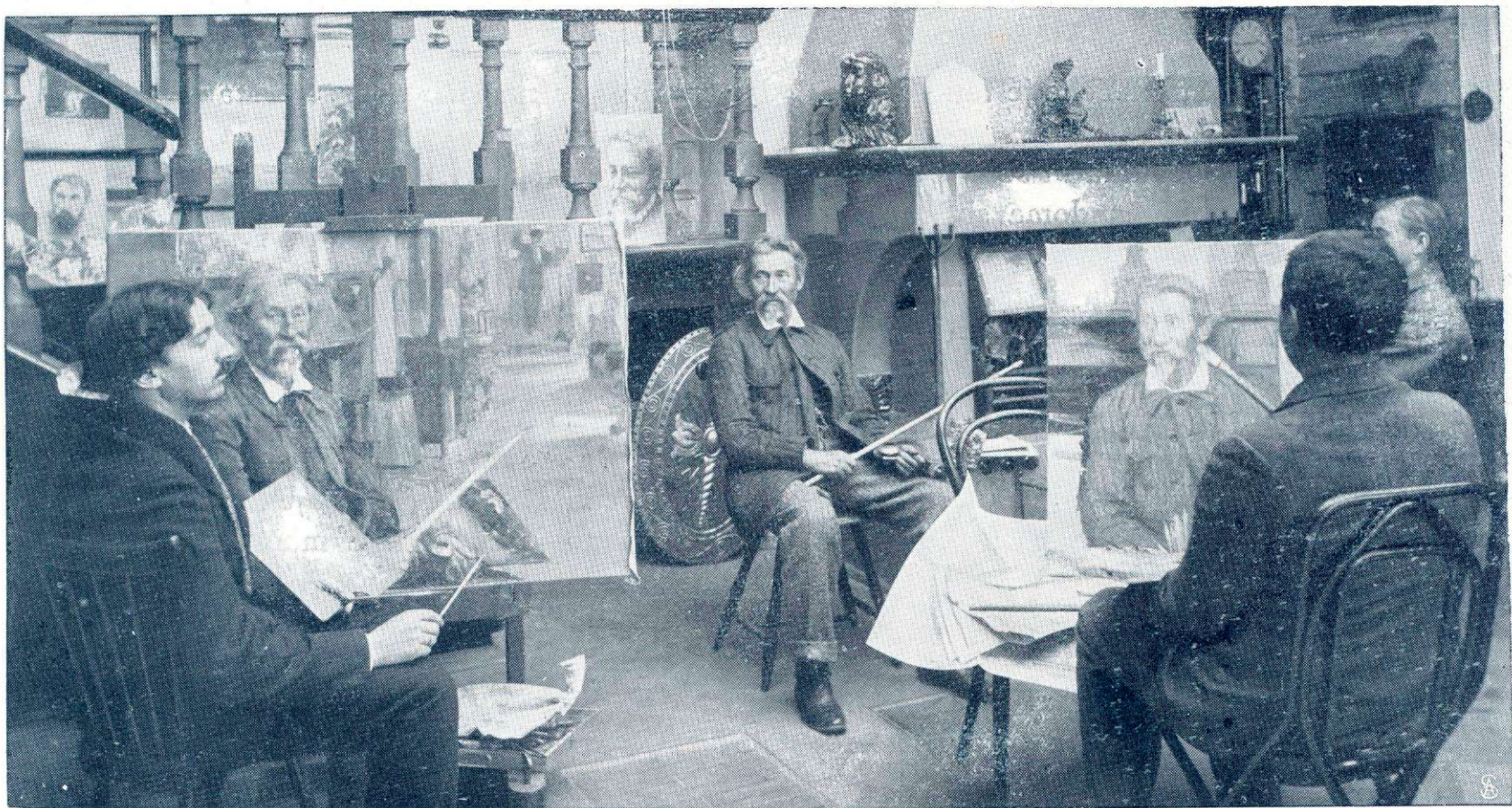
Prof. Repin v atelieju s svojimi učenci . . .	441
A. S. Stepanov: Od volkov preganjan . . .	445
Ivan Pengov: Žiga Lamberg	448
Ivan Pengov: Tomaž Hren	449
Kipar Merkurov izdeluje kip grofa Tolstega .	461
Ruska spominska cerkev pri Lipskem . . .	462
Fotografija strele	467
Patrik Avguštin Sheehan	477
Juanšikaj, predsednik kitajske republike . .	479
»Bela hiša« v Washingtonu	480

»Dom in Svet« izhaja 25. dne vsakega meseca.

Rokopisi naj se pošljajo na naslov: Andr. Kalan, kanonik, Ljubljana, Marijanišče.

Urednik: dr. Evgen Lampe. — Založnik in lastnik: Katol. Bukvarna. — Tiska Katol. Tiskarna v Ljubljani.

Naročnina: 10 K, za dijake 7 K, za Ameriko 3 dolarje, za Italijo 13 lir, za Nemčijo 11 mark. Sprejema lastništvo in upravnništvo v Katoliški Bukvarni.

PROF. RĚPIN V ATELIEJU S SVOJIMI UČENCI.
Fot. X. pl. Glibowsky.

DEKLA ANČKA.

Napisal F. S. Finžgar.

(Konec.)

XV.

okarja sta bila vabljeni v svate. Miha seveda naj bi ju vozil. Zato se je utaboril v soboto pred svatbenim ponedeljkom na preddverju in se lotil konjske opreme. Solnce je sijalo tako gorko, da je od ledenih sveč teklo. Miha je sedel sredi jermenja in zapon ter likal in gladil ponosen in hudo zadovoljen.

In je prišla mimo Ančka in se začudila.

»Jej, Miha, kako se vse blesketa!«

Veliki hlapec je obrnil medeni plošček na komatu proti solncu, da je skakal, zajček' po zidu.

»Poglej se vanj! Kakor zrcalo je.«

»Zares. Niti Janez ni bolje napravil.«

Miha se je ozrl izpod čela na Ančko. Lice se mu je za hip zresnilo.

»O, Janez je bil kavelj! — Kdo bo pa vaju vozil, Ančka?«

»Bogvekdo. Taki bajtarji se bomo vozili, kajne? Ali pa boš ti?«

»Ne bom,« je rekel Miha naglo, kakor bi odrezal, in začel spet drgniti po opremi.

»Nevoščljivost,« se je nasmehnila Ančka.

Miha je spet prenehal in dvignil glavo.

»Pa naj bo, kaj bi lagal. Norec sem bil, Ančka, velik norec. Sram me je. Ko bi ne bil tak, bi bilo morda drugače.«

Miha je vpiral oči v Ančko, da se je ozrla proč. Skomizgnila je z rameni in ni nič odgovorila. Miha je nadaljeval.

»Le skomizgaj; ampak vem, da bi bilo drugače, ko bi bil imel pamet. Ali resnica je pa ta, da še nista mož in žena.«

Ančka se je naglo obrnila proti njemu.

»Torej ti si tudi tak? Vsi ste taki, kar zeleni od zavisti. Le čakajte, naredim vam jo, ki se vam ne zdi. Uidem vam vsem izpred oči, v Ameriko, za njim, nalašč. Zakaj to je že od sile.«

Miha je poslušal Ančkin grožnjo in silno se je zbal.

»Ančka,« je začel preplašen kakor človek, ki zve žalostno novico.

Ančka je pa zamahnila z roko, se obrnila in odšla.

Prav tedaj je prišla župnikova dekla.

»Ančka, brž h gospodu!« je rekla zapovedujoče.

Ančka je zardela, Miha se je oglasil izpred hleva in klical dekli:

»Mar gre oklice postavljat, da je taka zadrega?«

»Karkoli, nič ne vem. Rečeno je tako in tako opravim. Le koj, Ančka.«

Dekla jo je za hip počakala in se pogovarjala z Mihom, ki je bil postal nenadoma slabe volje; nato sta odšli proti fari.

Vso pot se je Ančka šalila z deklo, da ji je zakrivala razburjenost. Ko pa je potrkala pri župniku, se ji je začela tresti roka in je čutila, da ji stopajo potne kaplje na čelo.

»Janez je že odpisal!« je odgovoril župnik na njen pozdrav.

»Ni mogoče,« se je začudila.

»Brzjavil je in zato je mogoče.«

»Brzjavil? Prosim, kaj?«

»Da takoj odrini.«

Ančki so stopile solze v oči.

»In nikomur ne povej. To se pravi menda: kar noč naj te vzame.«

»Kako je dober,« je izrekla polglasno misel, ki je ni nameravala izpovedati.

»Poštenjak, kakor sem rekel. Domeni se doma in si preskrbi vse za pot.«

»Jutri grem domov.«

»Za pot si vzemi od njegovega, tudi to je pristavil.«

»Bog plačaj, gospod župnik.«

»Ančka, trpi vdano in obrni za pokoro. Z Bogom!«

Župnik ji je segel v roko in bridkost mu je gledala iz oči, ko je zrl na dekle.

»Odpustite,« je jecljala in zaprla vrata.

Ančka je takoj drugi dan šla domov. K sreči je bila nedelja, da ni vzbudilo pri Mekarjevih nikakega suma. Zakaj le s težavo se je umikala radovednosti poslov in mame, ki so hoteli izvedeti, čemu je bila klicana v župnišče.

Preden je šla do staršev, je razmišljala vso noč, ves dan, celo v cerkvi je bila vsa zbegana, kaj in kako bi pregovorila mater. Sodila je, da je nabrala toliko vzrokov, da ni misliti na odpor. Vse je še enkrat potoma preudarila in uredila v mislih. Nobene laži si ni pripravila za izgovor, ali vendar je čutila, da bo vse to govorjenje ena sama velika laž pred materjo, ki ji ni še nikdar ničesar utajila. Zamislila se je nazaj na vsa težka pota, ki jih je rodil greh, in vse je bilo, kakor veriga, ki jo je oklepala in mučila — in nič ni še videla konca tega trpljenja.

Doma ni takoj izdala svojega načrta. Govorili so vsakdanjosti, poigrala se je z mlajšimi sesticami in jih ljubkovala; v posteljicah jih je še božala, prekriževala in jim pripovedovala prav-

ljice. Ko so mali potihnili in zaspali, je spoznala, da je prišla ura. Hipoma je preletela njena misel še enkrat ves načrt. »Dobro je, takole začnem.« Toda ni tako začela. Vse se ji je razdrobilo in razplahnilo, samo ena edina misel je ostala, ki je izzvenela takoj v prvi stavek:

»V Ameriko pojdem!«

Oče je vstal s klopi, se oprl s pestmi ob mizo in gledal na hčer, mati je tlesnila z rokami, jih sklenila in vzdihovala.

Ančka se je svoje lastne besede ustrašila. Toda izrekla jo je, najtežjo in najprvo. Beseda je udarila mednjo in starše, da je zakrvavelo troje src. Počakala je in zbirala moči, nato pa začela utemeljevati svoj sklep.

Polnoč je prišla, pri kajžarju Antonu je še gorela luč. Mati je sključena sedela pri peči, Ančka je ihtela pri mizi, oče je hodil gor in dol po sobi. Stara ura je podrsnila; vsi so molčali. Ura je začela biti na počeni zvonček dvanajst žalostnih, hreščečih udarcev. Oče se je ustavil in ozrl na steno.

»Dovolj je tega,« je izpregovoril hripavo. »Če se mora zgoditi to, če ne odležeš, pojdi! Jaz ti ne branim več. In sedaj mir besedi.«

Oče se je obrnil proti kamri, upognil hrbet pri nizkih podbojih in zaprl za seboj.

Ančka je šla plaho k materi, se stisnila k njej in ji objela kolena.

Nekaj dni po tem večeru je pripeljala Ančkina mati sani-samotežnice pred Mekarja.

»Po skrinjo sem prišla,« je nagovorila Mekarico, ki jo je srečala v veži.

»Po kakšno skrinjo?« se je zavzela mama.

»Po Ančkino!«

Tedaj je Mekarica odstopila za korak nazaj, si uprla roke ob ledja in izpregovorila:

»Kaj to pomeni? Kje je dekle?«

Mrko je merila kajžarico od nog do glave.

»Nič več ne bo pri Vas. Stran je šla.«

»Takooo! Lažnivka, je rekla, da gre v Ljubljano — po opravku. Ne boš, tako se ne hodi stran. Včeraj je bila še tu in danes kar stran. So še cesarske pravice za gospodarje. Nazaj mora, precej!«

Kajžarica je segla po predpasnik in ga počasi dvigala k licu.

»Kako bi nazaj, ko je že na poti v Ameriko.«

Kajžarica si je zakrila obraz.

Tedaj je Mekarica obstala kakor vkopana. Bulila je v jokajočo mater, roke so ji omahnile ob bokih in besedice ni mogla izpregovoriti. Šele ko je stopil z dvorišča Mekar v vežo, je kriknila:

»Moj Bog, premisli, Ančka je ušla to noč v Ameriko.«

»Za Janezom?« je naglo pristavil mož in se tudi začudil.

»Za sabo jo je spravil,« je razlagala kajžarica.

»I, no, saj ste tako želele. Naj gre,« je odvrnil hladno Mocar in šel mimo žensk v sobo.

»Takile so moški,« se je razjezila Mocarica za odhajajočim možem in namignila kajžarici v kuhinjo. Tamkaj sta ženi sedli in po dolgem pretehtavanju in obgovarjanju je kajžarica zastavila Mocarici vprašanje:

»Ne, zameri, Polona, jaz se celo bojim, da bi ji kaj ne bilo. Ali nisi nič opazila?«

Mocarica je za hip pomislila in rekla:

»Veš kaj, ljuba moja, kako moreš kaj takega vprašati. Ali se je kdaj kaj slišalo o naši hiši? Ali ne pazim nanje, kakor bi bili moji? In na Ančko sem bolj, veliko bolj. In Janez! Zanj roko v ogenj, kadar hočeš. Na, Mina, tega ti ne pozabim.«

»Hvala Bogu, da je tako. Nikar ne zameri, saj si ti tudi mati! Bog se usmili, koliko trpimo z otroki.«

Še in še sta govorili, hlapca sta pa naložila skrinjo na samotežnice. Miha jo je postavil s tako silo na sani, da so se skoro sesedle. Nato je šel v hlev, sunil ljuto Lukca izpod nog, zaloputnil vrata in se zaril na pograd. Obraz je zavil v plahto, vgriznil z zobmi vanjo in ves se je tresel. Drugi so se zbrali v kuhinji, govorili spočetka samo z vzkliki, potem pa začeli vsi hkrati opravljati, da je bila beseda besedi v napotje.

Mocarica je šla v hišo, koder je hodil on mrčezen in slabe volje gor in dol.

Sedla je na vogal mize in si podprla glavo.

»Da nam to naredi, nehvaležnica!«

Kakor sama pri sebi je začela polglasno pre-mišljevat.

»Prav ima,« se je oglasil nenadoma mož.

»Prav? Seveda, vsak že dobi pri vas — moških — potuho!«

»Potuho? Tako? Kdo pa ju je ženil in tiščal vkup, če ne ti? Če ni bila to potuha, potem ne vem, kaj bi bila?«

»Tako? Sedaj naj bom vsega kriva jaz! To je grdo, da veš.«

Mocarica se je začela jeziti, on ji pa ni dal ne besede, ne obraza. Gor in dol je hodil in brundal predse nerazločne besede.

XVI.

Ko je Ančkina mati vlekla skrinjo proti domu, so jo ustavljali ljudje in jo izpraševali. Ni lagala. Kratko je odgovarjala in hitela sključena po poti

ter puščala ljudi, ki so začujenja obstajali, na cesti. In srečal je sosed sosedu, dekle dekleta. Od ust do ust, od hiše do hiše je tekla novica. Še tisti večer je vedelo pol fare, da je Ančka ušla v Ameriko. Ob okajenih lučih so zvečer sodili in obsojali:

»Ho, kakor tatica je izginila!«

»In taka bogomolka!«

»Pa iz Marijine družbe.«

»Je lisica, za njim je šla, da se ji ne izmaliči.«

»Oj navihanke!«

»Nič ni vredna!«

Ančka vsega tega ni slišala in ni spoznala, kako malo besedi je bilo govorjenih v njeno brambo. Domovina se ji je pogrezala v noč, pokale so vezi, bolelo je, ali njene misli in njeno hrepenenje je bežalo pred vlakom, koprnelo čez morje in segalo v roke Janezu.

Sedela je stisnjena v kotu voza, ob njej je bila nevesela družba izseljencev. Kolesa pod njo so udarjala ob tračnice, voz se je nagibal, mimo oken so bežale vasi, tekla polja in ginile gore. Na kolodvorih hrup ljudi, nerazumljiva govorica, hropenje in žvižgi vlakov. Kakor blago so pehali izseljence. Agentje so mahali z rokami, jih sprevali v tolpah, zapirali v smrdljive čakalnice, kjer so polegali po tleh, glave na potnih culah, matere z dojenčki v naročju, ki so jokali in tipali z drobnimi ročicami po hrani.

Hamburg.

Pred trudno Ančko se je svetilo morje. Ladje so se gugale na njem. Žrjavi so škripali pod to-vori, verige so se napenjale, iz dimnikov se je kadilo. Gneča je naraščala, zbor izseljencev se je množil. V vseh očeh lakota po kruhu, v vseh srcih bolečina. Nihče ni govoril in če je izpregovoril, ga Ančka ni razumela. Dolga vrsta se je vila proti пристanišču. Vsak je bil sključen pod težo prtljage. V medkrovju je zadišalo po potu, po žganju in slanini. Barka se je začela stresati, vreteno je štopotalo, na bregu so ljudje dvignili robce in klobuke. Nekateri na barki so glasno ihteli. Rilec parnika je začel rezati valove.

Drugi dan je Ančka obolela. Z njo vred so oboleli drugi. Vsa topa je ležala in prosila Boga, naj ji dodeli samo še to, da ga vidi, da ga pozdravi in mu pove, kako neizmerno je trpela. Potem naj se zgodi božja volja.

Toda odleglo je njej in je odleglo drugim. Morje je šumelo, razdalja se je krajšala, vseh misli so bile že v Ameriki.

New York.

Po barki je začelo vrveti. Vse je prešinilo hrepenenje in življenje. Krik pomorščakov je donel

s posebnim glasom, k barki so zategnili brod, ki je vso trudno tolpo prepeljal v velikansko poslopje na otok. Kričeči sluge so jih delili v oddelke in zaklepali kot nevarno zver v železne kajbe. Vsa množica kakor brez volje, nič ljudi, samo živo blago, ki ga pehajo za to plačani služabniki od hodnika do hodnika, od stopnic do stopnic. Prišli so zdravniki. Ančki je utripalo srce. V blede lice ji je plula rdečica. Pogledala je po sebi. Obleka ji je bila od vožnje posvaljkana. Ko je prišla na vrsto, sta se zdravnika spogledala. Nekdo jo je prijel za komolec in jo potegnil iz vrste. Zdravnik je pokazal s prstom v posebno sobo.

Ančki so se šibila kolena. Ključ v vratih je zaškrtnil in je ostala sama.

Zakaj?

To vprašanje je stopilo pred njo. Domišljija ji je slikala grozo prodanih deklic, kakor je čula v domovini, ura se ji je zdela večnost, skoz okno je zrla na suho zemljo, duša je kričala za pomoč.

Ključ v vratih je zaškripal, vstopil je zdravnik. Pregledal je, kakor velevala postava, nato je spet odšel.

Kmalu pa je prišel človek z mladim dečkom, ki je govoril jezik, da ga je Ančka razumela.

»Vi ne smete v Ameriko!«

Ančka je prebledela in črno se ji je storilo pred očmi.

»Zakaj ne? Saj imam pravice, imam denar.«

Iz nedrij je potegnila zavitek bankovcev.

»Ne smete, ker ste taka.«

Pokazal je s prstom nanjo.

»Kaj boste naredili z menoj?«

»Vrnemo Vas. Barka odplove še danes. Pojdite za nama.«

Ko se je Ančka prebudila iz odrevenele nezvesti, je parnik že plul proti Evropi. Brez krvi v licih, brez misli v glavi je ležala topa in čutila samo eno čustvo: »Razgrni se, morje, in pokrij mene in moj greh.«

* * *

Pri kajžarju Antonu so molili večerno molitev. Skoz okno je bilo slišati očetov glas, ki je ponavljal: »Kateri je za nas križan bil.«

Tedaj je nekdo potrkal. Vsi so obmolknili. Potrkalo je še enkrat. Oče je šel odpirat. Mati in otroci so gledali proti vratom. V veži je zastokal Anton: »Kristus Nazarenski!« Tedaj se je med podboji pojavila — Ančka.

Mati je kriknila, sestrice so ostrmele, skoz duri je vsa blede stopila Ančka in obstala sredi sobe. Oče je stopil med podboje, materino oko je počivalo na hčeri, se širilo groznega spoznanja, ustnice so se razpirale, dokler ni strašnega molka presekal klic: »Hči, kaj si storila?«

Ančka se je zgrudila k nogam materi, dvignila roke in ječala:

»Mati, moja mati, odpustite!«

MICHELANGELO IN DEČEK.

Zložil Andr. Kalan.

Po cesti Michelangelo je šel,
misleč, kako da kupolo postavi
nad Petrov grob, kako se z njo proslavi —
ko deček je vesel za njim privrel,

v rokah mu svinčnik, bel se list blestel.
»Gospod, ti si slikar, vem« — ga ustavi —
»Glej kamen . . . sedi . . . sliko mi napravi
oj lepo! . . .« in obraz mu je žarel . . .

»Ti rad imel bi osla, lepa kola,
da vozil bi kot kralj se med vrstniki . . .
Glej, kola . . . osla . . . kar poženi . . . hola . . .

pa glej, da ne splaše ga dečkov kriki,
da s trona ne zletiš . . . Na, tvoja pola! . . .«
Svet kupoli se čudi . . . jaz — tej sliki.

TI GOSPODAR SI MOJ . . .

Zložil Andr. Kalan.

Oj Bog: Sam svoj, brezmejni, vekov kralj,
pravzor, pravolja, veleum, vsesveti,
vsevidec naš v skrivnostni plašč odeti,
modrosti izvor, resnice žgoči opal,

življenja vrelec, luči vir svetel,
drevo pravice v milosrdja cveti,
ljubezni solnce src drhtečih četi:
Ti Gospodar si moj . . . jaz Tvoj vazal!

Pred Tabo na kolenih Tvoja stvar
izgubljam se . . . in molim otrok zmote . . .
V temo duha zavej čisteč vihar!

Tvoj sin sem . . . delež mi nakloni dote:
Ljubezni - plamenice vzneti žar
otroku srda oče Ti dobrote!

A. S. STEPANOV: OD VOLKOV PREGANJAN.

ŽIGA LAMBERG — TOMAŽ HREN.

Spisal dr. Jos. Lesar.

Ljubljska stolnica je te dni v spomin na 1600 letni Konstantinov jubilej in na IV. Slovenski katoliški shod v dveh do zdaj praznih dolbinah na severnem ladjinem zidu dobila kipa dveh slavnih ljubljanskih škofov: Žiga Lamberg in Tomaža Hrena. Izklesal ju je iz moravškega kamena — kakor lani kipa sv. Tomaža Akv. in sv. Bonaventura — podobar Ivan Pengov v Ljubljani. Žiga Lamberg, prvi ljubljanski škof, je umrl v sluhu svetosti, Tomaž Hren, deveti ljubljanski škof, ni le dosegel — po besedah Valvasorjevih (VIII, 668) — pohvale vseh svojih prednikov, ampak jo je še prekosil: razloga dovolj, da sta se izbrala ravno ta dva iz lepega števila cerkvenih poglavarjev, ki jih je imela do danes ljubljanska škofija in so se odlikovali po velikih dušnih krepostih in izrednih lastnostih.

1. Žiga (Sigismund) Lamberg¹ je bil sin Jurija pl. Lamberga, graščaka na Kamenu pri Begunjah in na Gutenbergu pri Tržiču, ter njegove soproge Katarine (Sibile) pl. Ditrichstein. Rojen je bil krog l. 1410. Kje je v šolo hodil, ne vemo, morda v Kranju. L. 1444. je bil župnik v Šmartinu pri Kranju. Bil je predstojnik bratovščine presv. Rešnjega Telesa v Kranju, pri kateri je skupno s še dvema drugima župnikoma ustanovil kaplanijo. Izprosil si je dovoljenja, da je smel župnijo za tri leta (1446—1449) zapustiti, da si je — bržčas v Bologni v Italiji — izpopolnil bogoslovsko znanje. Z vseučilišča pa se menda ni več vrnil v Šmartin, ampak je prišel na cesarski dvor na Dunaj za dvornega kapelana in miloščinarja cesarja Friderika III., ustanovitelja ljubljanske škofije. Tu se je seznanil z Enejem Silvijem, poznejšim tržaškim škofom, ki je postal papež z imenom Pij II. Ko je bila l. 1461. ustanovljena ljubljanska škofija, je bil Žiga Lamberg takoj odločen za višjega pastirja novi škofiji. Vendar se je vsled zaprek pri vtelesenju (inkorporaciji) gornjegrajskega benediktinskega samostana škofijski posesti njegovo imenovanje nekoliko zavleklo. Prav verjetno je, da je bil Žiga od papeža Pija II. samega za škofa posvečen l. 1463.

¹ Prim. Dr. J. Gruden, *Cerkvene razmere med Slovenci v 15. stoletju in ustanovitev ljubljanske škofije*. Sigismund pl. Lamberg, str. 59 ss. — Jožef Benkovič, *Častivci in častivke presv. R. T. v »Vencu cerkvenih bratovščin«*, II. l. (1898), str. 86—89.

Ko je prišel iz Rima in se nastanil v Ljubljani, se je lotil prezidavanja in popravljanja stare cerkve sv. Nikolaja, ki je postala stolnica. Cesar Friderik in cesarica Eleonora sta ga pri tem delu gmotno podpirala. Trudil se je tudi, da bi sezidal škofijski dvorec. Vsled turških navalov pa je menda to delo zaostalo. Šele Lambergov naslednik, knezoškof Krištof baron Ravbar, je l. 1512. zgradbo škofijskega dvorca dovršil. Sicer pa so prvi ljubljanski škofje večinoma bivali v Gornjem gradu na Štajerskem.

Vsled turških navalov škof Lamberg ni mogel nazunaj razviti posebno sijajnega delovanja. Imel pa je vse lastnosti dobrega višjega pastirja. Bil je pobožen in v vsakem obziru neomadeževan, v cerkveni vladi odločen in strog. Gorečnost Lambergova se lepo kaže v njegovi skrbi za pobožnost med ljudstvom. V ta namen je zlasti širil cerkvene bratovščine. Še kot škof si je pridržal častno službo predstojnika že imenovane bratovščine presv. Rešnjega Telesa v Kranju.

Lamberg je umrl v sluhu svetosti 18. junija l. 1488. ter bil pokopan v prezbiteriju stare šenklovške prvostolne cerkve, kjer je skromna kamnita plošča pokrivala njegovo rakev. Škof Hren mu je iz spoštovanja v prezbiteriju gornjegrajske bazilike dal napraviti v spomin sv. leta l. 1625. spomenik s kipom in napisom.

L. 1678. so dvignili škofovo truplo iz rakve šenklovške cerkve in ga prenesli na grad Kamen pri Begunjah, kjer so ga položili v družinsko rakev Lambergov v grajski kapeli sv. Valentina. Valvasor, ki je bil sam navzoč, ko so dvignili truplo iz rakve, poroča, da je bilo čudovito dobro ohranjeno in razširjalo prijeten vonj.

Škofa Lamberga so se prednamci vedno s častjo spominjali. Imel je sloves učenega in pobožnega cerkvenega kneza. Za geslo ravnanju mu je bilo »Unus utrumque«, kar je tudi v vznožju Pengovovega kipa vsekano: Eden oboje, Solnce in Luna. V srednjem veku se je namreč razmerje med Cerkvijo in državo izražalo s tema znakoma (simboloma). Lamberg je hotel biti oboje: služabnik Cerkve, ki s svojim naukom in zgledom razsvetljuje temino zmot, in zvest služabnik cesarjev, ki mu služi z modrim svetom.

Tudi dvojni pomen novoustanovljene škofije je dobro izražen v tem Lambergovem

geslu. Legenda spravlja načrt za ustanovitev ljubljanske škofije v neposredno zvezo z boji, ki so se pričeli za celjsko posest med cesarjem Friderikom III. in vojvodom Vitovcem, braniteljem pravic vdove celjskega grofa Ulrika († 10. novembra l. 1456.), Katarine, hčere srbskega kneza Brankovića. Verska korist je zahtevala skrbnejšega pastirjevanja v deželah, ki so bile od Ogleja, patriarhove stolice, zelo oddaljene in od svojih višjih pastirjev le preveč zapuščene. Na mesto začasnih vikarjev (patriarhovitih namestnikov) so zdaj imeli stopiti redni škofje. Nič manj pa niso bile merodajne politične koristi. Frideriku se je posrečilo, kar so že davno želeli izvršiti njegovi predniki iz habsburškega rodu, namreč ustanoviti deželne škofije, in s tem odtegniti svoje podložnike tujemu vplivu. Ljubljanska škofija je imela varovati avstrijske koristi proti Benečanom, ki so bili tedaj še zelo mogočni.

2. **Tomaž Hren** (Chrön).¹ Najslovitejši med ljubljanskimi škofi pa je bil Tomaž Hren.

Rodil se je v Ljubljani 13. novembra l. 1560. Njegov oče Lenart Hren je bil imovit ljubljanski meščan, pozneje župan in deželni poslanec. Bil je tudi lastnik fužin na Savi pri Jesenicah. Pripadal je M. Lutrovi veri, v katero je prestopil, ker je poslušal pridige »Kranjskega Lutra«, Primoža Trubarja. Mati Tomaža Hrena, Uršula, rojena Žitnik, je imela brata Gašparja, ki je bil profesor na dunajskem vseučilišču, pozneje vladni svetnik na graškem dvoru, nazadnje mejni grof in apostolski protonotar, in ki je mnogo vplival na mladega Tomaža. Deček Tomaž se je od 10. leta dalje šolal v admontskem benediktinskem samostanu na Gornjem Štajerskem. Še v poznejših letih se je škof Hren v ljubezni in s hvaležnim srcem spominjal dobrot, ki jih je prejel v tem samostanu. Gimnazijske študije je dovršil v Ljubljani v evangelijski ali protestantovski deželni šoli. Potem je odrinil na dunajsko vseučilišče, kjer se je učil modroslovja in lepih umetelnosti. Rektor ali vodja vseučilišča je bil takrat Kranjec Aleš Strauss. Kot kandidat lepih umetelnosti se je pečal, in sicer prav uspešno, s pesništvom; 54 večjih in manjših pesmi² v latinskem jeziku

¹ Prim. P. pl. Radics: Tomaž Chrön, pesnik, mecen umetelnosti in podpornik vednosti. Kulturno - zgodovinska študija v Letopisu Matice Slovenske l. 1878., III. in IV. zvezek, str. 1—33. — Dr. M. Prelesnik, »Protireformacija na Kranjskem pod škofom Tomažem Hrenom« v Katol. Obzorniku. l. V., 1901, str. 3 ss. — Dr. Fran Ilešič, »Primož Trubar in njegova doba« v Trubarjevem Zborniku, izdala Matica Slovenska, 1908, str. VII in VIII. — Jakob Stepischnegg, Thomas Chrön, Fürstbischof von Laibach, Salzburg, 1856.

² Ponatisnjene so v »Zgodovinskem Zborniku«.

hranijo nenatisnjene v licealni knjižnici ljubljanski. Ker je pa sklenil stopiti v državno službo, je zapustil Dunaj in se napotil proti Italiji, da bi se tam na kakem vseučilišču učil pravdoznanstva. A v Ljubljani je nevarno zbolel za vročinsko boleznijo. V smrtni nevarnosti je storil obljubo, da hoče postati duhovnik katoliške cerkve, ako mu Bog spet zdravje da. Res, ozdravel je in je izpolnil storjeno obljubo.

Leta 1586. se je podal v Gradec ter pričel z bogoslovskimi študijami. Dve leti potem je bil od ljubljanskega knezoškofa Janeza Tavčarja v Sekovi v mašnika posvečen. Postal je župnik v Sekovi, kjer je bil tedaj škofovski sedež za Gornje Štajersko. Pa še istega leta, 1588., je prišel v Ljubljano za kanonika in stolnega propovednika — na mesto odpadnika Primoža Trubarja. Leta 1596. je bil imenovan za stolnega dekana, 18. oktobra 1597 pa ga je imenoval nadvojvoda Ferdinand, vladar v Notranji Avstriji, za knezoškofa ljubljanskega. Ko je namreč knezoškof in vladarjev namestnik Janez Tavčar čutil, da se mu bliža smrt, je prosil nadvojvoda Ferdinanda II., naj mu za naslednika postavi stolnega dekana Tomaža Hrena, če želi na Kranjskem obvarovati katoliško vero. Nadvojvoda je poslušal svet umirajočega škofa. Ko je prišel Hren, od nadvojvoda posebej povabljen, v Gradec k pogrebu umrlega škofa, mu je Ferdinand na grajskem dvoru naznanil, da ga imenuje za ljubljanskega knezoškofa. Kakšna čuvstva so ga takrat navdajala in kakšne sklepe je delal, izvemo iz njegovih koledarskih zapiskov: »Gospod Jezus Kristus,« pravi, »naš Zveličar in škof naših duš, brez katerega pomoči je vse naše delo zastonj, daj mi milost Svojega svetega Duha, da bom mogel z Njegovo pomočjo visoko službo opravljati in s svojimi deli in nauki Njemu v slavo mnogim dušam koristiti, in naposled pridobiti si nebeško krono, ki je tem obljubljen, ki stanovitni do konca vztrajajo.« Posvečen je bil za škofa 12. septembra 1599 v dvorni župni cerkvi sv. Tilna v Gradcu od apostolskega nuncija na graškem dvoru, Hieronima grofa Portia, škofa adrijskega, ob navzočnosti po duhu sorodnih mu škofov sekovskega Martina Brennerja († 1616) in lavatinskega Jurija III. Stobeja († 1618). Leta 1614. je bil Hren imenovan za cesarskega namestnika Notranje Avstrije s sedežem v Gradcu. To službo je opravljal do leta 1621. Leta 1628. je dobil naslov tajnega cesarskega svetnika. Umrli je 10. februarja l. 1630. v Gornjem gradu, kjer je tudi pokopan.

Glavna naloga Hrenovega škofovanja je bila, očistiti ljubljansko škofijo Lutrove kuge, ki se je bila silno hitro razširila. Leta 1569. ni bilo na

Kranjskem nič manj kot 24 evangelijskih pridigarjev, ki so jih deželni stanovi z Nemškega priklicali in jih z deželnim denarjem plačevali. Ob smrti Trubarjevi (l. 1586.) je bil le majhen del ljubljanskih prebivalcev — vseh je takrat štela Ljubljana kakih 7000 — katoličanov, in to iz najnižjih slojev. Na Kranjskem je bilo po poročilu Frančiška Barbaro, ki je bil od papeža

IVAN PENGOV: ŽIGA LAMBERG.

Klementa VIII. leta 1593. poslan pregledat one avstrijske dežele, ki so spadale k oglejski škofiji, vse plemstvo krivoversko, meščanov je bilo le še malo katoliških, samo kmetje so bili še trdni v veri. Nekoliko let pozneje pa je bilo ravno narobe. V zmislu ukazov vladarja nadvojvoda Ferdinanda je škof Hren v par letih dal mestu in deželi katoliški značaj. 22. oktobra 1598 je Ferdinand izdal ukaz, da morajo protestantovski pridigarji v osmih dneh Kranjsko zapustiti. Povelje je bilo v Ljub-

ljani razglašeno 30. oktobra. Že 1. novembra je Hren vzel v last cerkev sv. Elizabete v meščanski bolnišnici v današnji Stritarjevi ulici, kjer so opravljali ljubljanski protestantje že 40 let službo božjo. Pri vходу v cerkev je razbil krstni kamen, raztrgal knjige, poškopil cerkev z blagoslovljeno vodo, da bi jo s tem očistil (rekonciliiral), imel je v njej slovesno sv. mašo, naslednji dan pa je bilo zadušno sv. opravilo za mrtve. Navzočih je bilo mnogo katoliških vernikov. Prav ta dogodek je imel umetnik Pengov v mislih, ko nam je Hrena uprizoril, kako ostro gleda v palačo zaklada mestne bolnišnice, ki danes tam stoji, kjer je bila v Hrenovem času cerkev sv. Elizabete.

Kakor prej za Štajersko, je nadvojvoda Ferdinand tudi za Kranjsko ustanovil protireformacijsko komisijo 22. decembra 1600. Komisiji na čelo je postavil škofa Hrena, člana komisije pa sta bila kranjski deželni glavar Jurij Lenkovič in kranjski vicedom Jožef pl. Rabatta, oba ugledna in vplivna ter vneta katoliška moža in odločna nasprotnika protestantizma, in še neki tretji plemič. Po navodilu, ki so ga protireformacijski komisarji od nadvojvoda dobili, so dali protestantom na prosto voljo, ali da so se povrnili v naročje katoliške cerkve, ali pa da so morali v 45 dnevih mesto in nadvojvodske dežele zapustiti. Svoja posestva so smeli po svoji volji prodati.

Škof Tomaž si je zlasti prizadeval, da bi zapeljane vernike pripeljal spet na pot resnice in pravice. Nikjer ni kot protireformator opustil poučevanja v katoliški veri. Zato si je po pravici pridobil častno ime »Kranjskega apostola«. Le proti trdovratnim in nepokornim je ostro nastopal.

Še preden je bila protireformacijska komisija uradno nastavljena, je Hren že 9. aprila 1600 iztrgal protestantom cerkev v Velenju na Štajerskem.

Takoj pa, ko je bila imenovana komisija ustanovljena, je začel s protireformacijo v ljubljanski stolnici. Oznanjeval je besedo božjo v slovenskem jeziku 24., 25., 26. in 27. decembra. Nemški pa je pridigal iste dni pri Sv. Jakobu. Po teh govorih je začela komisija takoj odločno vršiti svoj posel. Dne 29. decembra 1600 je sežgala na ljubljanskem trgu osem voz luteranskih knjig; dne 9. januarja 1601 pa tri vozove.

Dne 8. februarja 1601 so začeli reformacijski komisarji reformirati mesto Kamnik, 11. februarja mesto Kranj, 13. februarja Tržič, 17. februarja Škofjo Loko, 7. marca Radoljico, 15. marca Kranjsko goro in Belo peč (Weißenfels), 16. marca Jesenice.

Dne 21. junija tega leta se je v Ljubljani spet vršila procesija sv. Rešnjega Telesa. V kratkem

času se je povrnilo 41.000 duš v naročje katoliške cerkve.¹

Dne 18. julija l. 1601. je umrl protireformacijski komisar deželni glavar Jurij Lenkovič; na novega leta dan l. 1602. pa je bil v Senju od Uskokov umorjen drugi komisar, vicedom Jožef pl. Rabatta. Na njuno mesto sta kot Hrenova pomočnika v

¹ Na sedanjem Ambroževem trgu v Ljubljani stoji v nedavno zasajenem parku skromen Hrenov spomenik, ki ga stavi pravljica v zvezo z luteranci. Na podstavku z dvema stopnicama se nahaja kamenit križ na eni strani s podobo križanega Zveličarja, na drugi pa s podobo Matere božje. Razen tega vidiš na njem iz kamena izklesano škofovsko palico, mitro, dva grba: Hrenov in grb ljubljanske škofije pa tri napise, ki jih komaj še čitaš. Na križu se nahajata napisa: MONSTRA TE ESSE MATREM (Izkaži se nam mater) ter: ARA ET VIA COELI (Oltar in pot nebeška). 1622. Na podstavku pa čitaš Hrenovo geslo: TO. EPUS. LAB. TERRET LABOR ASPICE PRAEMIUM ANNO DNI MDCXXII. To je: Tomaž, škof ljubljanski. Če te straši težavnost, vedi, da te čaka plačilo. Leta Gospodovega 1622. Ta napis in letnica naznanjata, da je bil spomenik postavljen leta 1622. in da ga je dal postaviti škof Hren, res da ne tam, kjer stoji zdaj, ampak bliže mostu. Na sedanje mesto je bil prestavljen po potresu leta 1895.

O tem spomeniku pripovedujejo šentpeterčani, da ga je dal postaviti škof Hren v spomin na to, da je mogel po dolgem prestanku brez nevarnosti in brez strahu pred luteranci voditi spet šentpetersko procesijo po ulicah šentpeterskega in poljanskega predmestja. Tako se čita tudi v šentpeterski farni kroniki. Ko je zavila procesija, tako se pripoveduje, proti brvi, ki je namesto sedanjega šentpeterskega mostu držala čez Ljubljano, jo je čakala tam cela tolpa luterancev, da jo napadejo in razženo. A to se jim ni posrečilo, zakaj škofa so spremljali kovači, menda edini rokodelci, ki so bili ostali katoliški veri zvesti. Izvedeli so, kaj luteranci nameravajo, ter s težkimi kovaškimi kladivi oboroženi prišli k procesiji ter luterance razpršili na vse strani.

Toda s tem poročilom se marsikaj ne ujema. Prvič se to ne sklada z letnico 1622, ki je čitati na spomeniku. Leta 1622. se katoličanom v Ljubljani ni bilo več bati od strani luterancev takega napada. Drugič je sicer res, da so luteranci prejšnji čas radi rogovilili ravno o procesiji sv. Rešnjega Telesa, n. pr. v Kranju leta 1590. in v Ljubljani leta 1590. ali 1589. Res je pa tudi, da je mogel Hren že leta 1601., kakor smo zgoraj povedali, voditi z vsem zmagoslavjem sijajem procesijo sv. Rešnjega Telesa, katera se zaradi zlobe krivovercev že nekaj let ni mogla svečano vršiti. Hrenov križ torej ni spomin na luteranski napad in na zmago kovačev pri procesiji sv. Rešnjega Telesa leta 1622., ampak je le spomin na to, kako sijajno je katoličanstvo naposled zmagalo nad luteranstvom v Ljubljani. (Prim. Ivan Vrhovec, Zgodovina šentpeterske fare v Ljubljani, v Zborniku Slovenske Matice, V. 1903, str. 31–38.) »Hrenov spominik ni znak kake posamične fiziške zmage katoličanov nad krivoverci, nego je spominik splošnega zmagoslavja katoliškega pravoverstva nad protestanstvom, postavljen ob Hrenovi 25 letnici.« (Hren je bil imenovan za škofa ljubljanskega 18. oktobra 1597.) »Spominik je bil predzadnjič popravljen leta 1842. po trudu tedanjega šentpeterskega župnika Mateja Svetličiča in ljubljanskega župana Hradeckega. (Iv. Vrhovnik, Škofa Hrena spominik v Izvestjih Muzejskega društva za Kranjsko, VI., 1896, str. 138 ss.)

protireformacijsko komisijo stopila vicedom Kobencelj s Proseka in deželni oskrbnik Wolf Paradeiser in delo protireformacije se je nadaljevalo.

Dne 5. marca l. 1602. je šel škof Hren s Kobencljem v Višnjo goro in potem v druge kraje na Dolenjsko.

Dne 24. marca l. 1610. je mogel Hren papežu Pavlu V. poročati: »Od volkov je vse na novo

IVAN PENGOV: TOMAŽ HREN.

očiščeno in mirno. Tri luteranske shodnice (»sinagoge«) v raznih krajih kranjskega vojvodstva, ki so jih bili plemiči provincije . . . za bogoslužje sezidali, . . . sem, izpodbujen po gorečnosti presvetlega kneza Ferdinanda in z njegovimi pripomočki, s smodnikom razdejal in z razstrelivom razmetal; četrto B. Device v Velenju, . . . peto sv. Lenarta v Beli peči . . . ; šesto v železolivnicah v Kropi . . . in sedmo v Ljubljani, namreč cerkev sv. Elizabete v meščanski bolnici, sedež luteranske kuge, sem z

zastavo križa in v slovesnem izprevodu spet sprejel in deloma posvetil, deloma cerkveno spravil (rekonciliral), kakor je že bilo treba. Krivoverci so zaman jeze pihali in škrtali proti meni. Krivoverske knjige sem dal iz različnih mest dežele kar se da v več vozov znesti in sem jih na trgu in mestu, kjer pravica krivce kaznuje, ognju izročil« itd.

Ko je bil Hren l. 1614. od nadvojvoda Ferdinanda v Gradec poklican, je v njegovi odsotnosti stal na čelu komisiji vicedom. Od l. 1614. do 1626. je bil v tej službi Ottavio grof Panizohl. Dela je komisija še dovolj imela, sicer ne več toliko z luteranskimi pridigarji, kakor z nekaterimi ženskami, ki so ljudstvo hujskale.

Ko so bili uporni luteranci na Češkem popolnoma ukročeni, je odredil cesar Ferdinand II. novo reformacijo po Češkem, Moravskem, v Avstriji, na Koroškem in Kranjskem. Za »ravnatelja« te reformacije na Kranjskem je spet Hrena imenoval. Kako je bilo zdaj reformacijsko delo veselo! »Glej,« piše Hren, »v poprej tako veliki in malone nebrojni množici heretikov smo našli v Ljubljani samo enega, po drugih krajih komaj dvanajst trdovratnih in nepokornih ljudi, pri katerih ni bilo pričakovati poboljšanja življenja in vere. Te vse smo z oblastjo cesarjevo obsodili v izgon od tukaj. Hvala Bogu in Mariji, Materi Devici! Et haec est mutatio dextrae Excelsi!« To je izpremenila vsemogočnost božja!

Dne 30. januarja l. 1630., neposredno pred Hrenovo smrtjo, je otvoril deželni maršal Ditrih baron Turjaški, deželni zbor z besedami, »da je zdaj vera prišla v prejšnji stan«.

Škof Tomaž Hren je dobro vedel, kateri činitelji so bili tako uspešno razširili luteranstvo v deželi: Slovenske propovedi protestantovskih predikantov, slovenske knjige, pisane v krivoverskem duhu, luteranske šole in pa množica predikantov, ki so se bili razpršili po deželi. Sličnih sredstev se je moral posluževati tudi on, če je hotel utrditi katoliško vero.

Hren je kmalu spoznal velikansko moč, ki jo ima do narodovega srca materina beseda. Zato je že l. 1588., ko je bil poklican v Ljubljano za kanonika in stolnega pridigarja, prav na mesto, ki ga je prej zavzemal Primož Trubar, začel ljudstvu oznanjati besedo božjo v slovenskem jeziku. Množica poslušalcev je vrela k njegovim pridigam v cerkev sv. Nikolaja, in nekdanji poslušalci protestantskih pridigarjev so poslej z veseljem poslušali staro katoliško besedo božjo

v svojem ljubem domačem jeziku. In spričo zgovornosti, po kateri je slovel govornik, si lahko mislimo, da je imel vedno dosti poslušalcev, pa tudi sprejemalcev božje besede.

Ko je pa dekan Hren postal škof, je s podvojeno vnemo pridigoval, in sicer v stolnici navadno v slovenskem jeziku. Povedali smo že, da je ob svečanem pričetku delovanja reformacijske komisije v stolnici l. 1600 štiri dni zapored propovedoval slovenski. In v poročilu, ki ga je poslal 22. julija l. 1616. o stanju ljubljanske škofije papežu Pavlu V., pravi, da je v stolnici pri Sv. Nikolaju ob nedeljah in praznikih prva služba božja ob 6. uri, druga slovesna ob 9. uri, ter pristavlja: »Ob takih prazničnih dnevih se propoveduje v tej stolnici v slovenskem materinem jeziku, in sicer že več let sem; vedno pridigujem jaz sam; če sem pa zadržan, pridiguje moj generalni vikar ali kak drug kanonik, vedno obilno zbranemu ljudstvu.« Pri jezuitih — v današnji cerkvi svetega Jakoba — pa se je popoldne krščanski nauk razlagal v slovenskem jeziku.

Pa ne samo s slovenskimi pridigami, ampak tudi s knjigami je hotel Hren vplivati na svoje ljudstvo.

Kranjski Luter, Primož Trubar, in njegovi privrženci so spoznali, da je potrebno za razširjenje novega uka govoriti z našim narodom v njegovem materinem jeziku. Le na ta način se jim je mogoč zdel uspeh njih dušnega npora. Zato sta reformatorja Trubar in Dalmatin in njuni pomočniki pisali ljudstvu slovenske knjige. Reformaciji naslednica je bila protireformacija. Tomaž Hren, duša protireformacije, je takoj spoznal, da je protireformo mogoče uspešno izvršiti samo na narodni podlagi, in sicer ne le s slovenskimi pridigami, ampak tudi s slovenskimi knjigami. Zato je izdal liste in evangelije za nedelje in praznike v slovenskem jeziku l. 1613. Priredil jih je bržčas p. Janez Čandik, jezuit v Gradcu.

Navdušen po škofovem delovanju, je dekan ljubljanske stolne cerkve, dr. Mihael Mikec, l. 1615. sestavil in na svetlo dal katekizem v slovenskem jeziku.

Po njegovi izpodbudi je zagledal beli dan tudi bl. Petra Kanizija katekizem, ki ga je na slovenščino prevel jezuit p. Janez Čandik l. 1618.

Po pravici torej trdimo, da je Hren položil temelj slovenskemu katoliškemu slovstvu.

Hren je bil tudi velik prijatelj in pospeševalec cerkvene glasbe in ljudskega petja. Iz pisma Hrenovega, pisanega 10. aprila l. 1612. iz Gornjega

grada jezuitu p. Janezu Čandiku v Gradec, moramo z gotovostjo sklepati, da je škof Hren sam zbiral gradivo za slovensko pesmarico.¹ V ustanovnih listinah svojih dijaških ustanov je dijakom, ki bodo ustanove uživali, naročil, da se morajo učiti cerkvene glasbe.

Kakor umetelnosti je bil Hren ljubitelj vseh vednosti in jih je mnogostransko podpiral. Zanimal se je za bogoslovje, zlasti za cerkveno pravo, za matematiko in astronomijo (zvezdoslovje), za latinske in grške klasike; najbolj pa ga je zanimala zgodovina, učiteljica narodov, zato je sam zapisaval zgodovino svojih dni.

* * *

Hren je pa tudi skrbel za šolstvo. Podpiral je na vse mogoče načine šole jezuitov, ki so se bili pod njegovim prednikom knezoškofom Janezom Tavčarjem v Ljubljani naselili 21. januarja l. 1597. Začetek je bil kajpada skromen. Otvorili so gimnazijo z dvema najnižjima razredoma. Ali iz malih začetkov je nastala imenitna šola in v nekaj letih so jezuiti oskrbovali skoro vse ljubljanske šole. Zrasel je v Ljubljani polagoma mogočen kolegij pri cerkvi sv. Jakoba, iz katerega se je širila katoliška prosveta po vsej deželi.

Prvi jezuiti, dva patra in štirje bratje, so prišli v Ljubljano 21. januarja l. 1597. ter se naselili v frančiškanskem samostanu na sedanjem Vodnikovem trgu. Ker pa so jim bili prostori pretesni, jim je dal nadvojvoda Ferdinand cesarsko bolnišnico pri sv. Jakobu. Ker tudi ta dom ni bil prikladen, so začeli misliti na stavbo novega kolegija in nove cerkve. Škof Hren si je pri tem delu pridobil največjih zaslug. Dne 1. maja l. 1613. je blagoslovil temeljni kamen za novo jezuitsko cerkev sv. Jakoba. Posvetil jo je pa 15. novembra l. 1615. Dne 25. maja l. 1625., v nedeljo presv. Trojice, je posvetil v tej cerkvi tri oltarje, med njimi tudi oltar Matere božje, ki je bil postavljen na njegove stroške.

Zraven kolegija so v prid deželi l. 1601. ustanovili tudi semenišče ubožnih dijakov za one učence, ki se sami zaradi revščine niso mogli šolati, pa so z naravnimi darovi in brezmadežnim življenjem druge dijake prekašali. Hren je v tem ljubljanskem semenišču, ki je n. pr. l. 1627. štel 70 dijakov, ustanovil dve prosti mesti in prav toliko v graškem Ferdinandovem, na Dunaju pa štiri.

V Gornjem gradu je Hren ustanovil semenišče za duhovnike »Collegium Marianum«,

¹ Prim. Dr. Jos. Mantuanijev članek: »Zgodovinski razvoj slovenske cerkvene pesmi« v Cerkvenem Glasbeniku, 1913, št. 6, str. 54 ss.

da bi se kleriki in mladi mašniki dobro pripravili za dušno pastirstvo. Trudil se je celo, da bi tudi Uskokom in Vlahom vzgojil duhovskega naraščaja.

* * *

Hren pa je tudi poskrbel, da ni nedostajalo v glavnem mestu in v mestih po deželi dobrih pridigarjev. Zato je v Ljubljani naselil kapucine. Nadvojvoda Ferdinand je na vicedomskem vrtu odkazal prostor za samostan in cerkev. Kranjski stanovi pa so za zgradbo cerkve in samostana darovali 1500 goldinarjev. Vogelni kamen za cerkev in samostan je Hren položil 25. aprila leta 1607., XIV. nedeljo po binkoštih, 31. avgusta l. 1608., pa je samostan že blagoslovil in cerkev posvetil. K posvečenju je došlo v izprevodu nad 35 župnij. Prinesli so seboj 600 zastav. Navzočnih je bilo do 20.000 ljudi. V Ljubljani ni bilo videti, piše Hren, kar pomnijo ljudje, toliko ljudstva obenem zbranega.

Ali pri tem nehote ne mislimo na nedeljo, 24. avgusta l. 1913., ko je bilo ob slovesni posvetitvi Brezmadežni na istem prostoru zbranih tudi najmanj 20.000 ljudi?

L. 1611. je blagoslovil temeljni kamen za kapucinski samostan v Celju; novo cerkev je posvetil l. 1615. — L. 1613. je položil temeljni kamen za kapucinski samostan in cerkev v Mariboru. — L. 1628. je posvetil cerkev N. L. Gospé v Nazaretu pri Vrbovcu na Štajerskem, kjer je bil 26. julija l. 1624. blagoslovil temeljni kamen. L. 1633. je to cerkev ali kapelo frančiškanom izročil ljubljanski škof Rajnald Scarlichi, ki jim je dal sredstev, da so si mogli pri njej sezidati tudi samostan. Ker je bila cerkvena za množico vernikov, ki se je v njej zbirala, kmalu premajhna, so jo frančiškani z nabranimi milodari povečali. L. 1661. je bila povečana cerkev nanovo posvečena.

* * *

Hrena moramo imenovati velikega pospeševalca in mecena umetelnosti, zlasti cerkvene. Prejšnjo gotiško ljubljansko stolnico je dal na svoje stroške popolnoma popraviti in prenoviti. Kar je imela cerkev okraskov in dragocene oprave, trdi kranjski zgodovinar dr. Janez Gregorij Dolničar (v znani *Historia Cathedralis Ecclesiae Labacensis*, str. 14), vse je dobila od tega znamenitega cerkvenega predstojnika. Popravljal in olepšaval pa je tudi druge cerkve v Ljubljani, tako n. pr. cerkev sv. Petra,¹ sv. Jakoba, avguštinsko in frančiškansko.

¹ Prejšnjo šentpetersko cerkev, zidano l. 1385., je dal škof Hren l. 1618. temeljito popraviti in olepšati. Iz stare

Škof Tomaž pa ni samo cerkve popravljaj in olepšaval. Pospeševal je tudi zidanje novih. Bogu v čast in v izpodbudo vernikov je vzrastlo za njegovega vladikovanja lepo število hramov božjih na slovenskih tleh. Že l. 1616. je mogel papežu Pavlu V. poročati: »Na različnih krajih sem doslej svečano posvetil 28 cerkvâ ... Blagoslovil sem pet pokopališč, posvetil 84 oltarjev in blagoslovil prav veliko soh. Na osmih krajih sem blagoslovil temeljne kamene za nove cerkve« itd. Njegova skrb v tem obziru se je raztezala celo na Hrvaško; tako n. pr. je dal postaviti leseno cerkev za vojaško posadko v Petrinjski trdnjavi, za katero je dal les iz Gornjega grada na plavéh pripeljati, obenem z oltarji in zvonom. Sam je tja poslal tesarskega mojstra z delavci in tesarji, ki so cerkvico in stolp na njegove stroške izgotovili. Pošiljal pa je tja tudi duhovnike za duhovno tolažbo vojakom posadke.

* * *

Hren pa je tudi širil med verniki pravo pobožnost. Ker je vedel, da so cerkvene bratovščine velik pripomoček za duhovni napredek, jih je zelo razširjal.

Najstarejša bratovščina v Ljubljani je bila bratovščina presv. Rešnjega Telesa. Ustanovljena je bila v stolnici l. 1461. Nekaj let je lepo cvetela; potlej je pa tudi ona trpela pod luteranskim mrazom. Oživela je spet l. 1592. in po zaslugi tedanjega stolnega dekana Tomaža Hrena je bila pridružena rimski glavni bratovščini ter je potem lepo uspevala. Od sv. Jurija do sv. Mihaela vsakega leta je prirejala vsako nedeljo popoldne slovesen izprevod krož stolnice na podoben način, kakor se še dandanes praznuje slovesni izprevod na praznik presv. Rešnjega Telesa. Bili so štirje blagoslovi pri štirih v ta namen postavljenih oltarjih zunaj stolnice, potem ko je dijakon odpel začetek štirih evangelijev. Na ta običaj spominjajo še tri slike na zunanjih stenah današnje stolnice. (Prvi blagoslov je bil ob glavnem vhodu.) Ali ni tudi v tem pogledu primerno, da je Hrenov spomenik dobil mesto za oltarjem presv. Rešnjega Telesa ob eni imenovanih slik, kjer se je svoj čas dajal drugi blagoslov, namreč ob sliki krsta

cerkve je še kamenito torilo krstnega kamena s podstavcem vred, stoječim na stari grobni plošči, na kateri se bero odlomki nemškega napisa. Ostanek stare cerkve utegne biti tudi osmerokotna kamenita shramba za blagoslovljeno vodo, ki je stala do nedavna tik velikih vrat. (Prim. Iv. Vrhovnikovo opombo k Vrhovčevi Zgodovini šentpeterske fare l. c. str. 58 s.) Morda je iz stare cerkve vsaj še del predpotresnega prezbiterija z gotsko dolbino na desni strani prezbiterija.

Jezusovega v Jordanu, o katerem čitamo v začetku evangelija sv. Marka?

Tudi za družbo ali kongregacijo Marije Vnebovzete v cerkvi sv. Jakoba pri kolegiju jezuitov si je škof Tomaž Hren pridobil dosti zaslug.

* * *

V skrbi za duhovni preporod svoje škofije pa škof Tomaž Hren ni pozabil pospeševati tudi njenega gmotnega blagostanja. Znatno je pomnožil škofovske dohodke s tem, da je odkupil že davno zastavljeno graščino Goričane in prikupil Stari grad za 14.000 goldinarjev. Zastopal je tudi kar se da odločno koristi meščanstva proti plemstvu, danes bi rekli: branil je slabjšega proti gmotno močnejšemu, ki je prvega izkoriščal.

Skrbnega očeta se je pokazal Hren tudi bolnikom. Do prihoda očetov tovarštva Jezusovega je bila cesarska bolnišnica, ki jo je bil cesar Ferdinand I. ustanovil za bolne in ranjene vojake, pri Sv. Jakobu v Ljubljani. Nadvojvoda Ferdinand pa je l. 1597. cerkev sv. Jakoba obenem z bolnišnico dali jezuitom, bolnikom pa frančiškanski samostan, ki ga je bil luteranizem malone izpraznil. Vsled te izpremembe so ubožci dobili boljše stanovanje in je po darežljivosti nadvojvodinje Marije vsaj del samostana ostal frančiškanom. Vse to pa se je izvršilo po Hrenovem sodelovanju. Tekom časa je bila postala bolnikom namenjena hiša trohljiva in preperela. In škof Hren je v svoji darežljivosti dal hišo popraviti.

Škof Tomaž je storil deželi tudi v zadevi soli s tem veliko uslugo, da je sol ostala predmet proste trgovine s Trstom in z Benetkami in se ni dala v zakup, kakor je vlada nameravala.

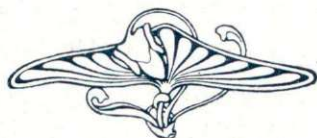
Hren je rad in darežljivo podpiral kranjske dijake v inozemlju. Komu niso znane Tomaža in njegovega brata Andreja Hrena dijaške ustanove? O ustanovah prvega smo nakratko že spomnili.

Živo pa se je Hren zanimal tudi za blagostanje svoje širše domovine, Avstrije, in za srečo njenih vladarjev Habsburžanov, ki jim je bil iz srca vdan. Z bridko žalostjo se v svojih zapiskih spominja nesreč, ki so zadele Avstrijo na bojnem polju. Vse bi bil rad dal, da bi bil premağan polumesec. Tega, žal, ni čakal. Učakali pa so njegovi nasledniki.

Kdor pravično sodi, bo rad priznal, da je bil Tomaž Hren duhovnik in škof po božji volji in verski junak v najširšem pomenu besede. Bil je državnik, učenjak, pesnik, vnet prijatelj naroda,

zlastih zatiranih in ubožcev, podpornik vsega, kar je lepo, dobro in resnično, ljubitelj umetelnosti in vednosti. Geslo njegovega življenja je bilo: »Terret labor, aspice praemium«, ki je vkle-sano v vznožju spomenika. Če te straši težavnost, vedi, da te čaka plačilo. O posvečenju za ljub-ljanskega škofa, 29. marca l. 1599., je namreč Hren dal kovati spominsko svetinjo. Na hrbtu, t. j. re-verzni strani, je geslo: »Terret labor, aspice

praemium« in podoba škofa, ki nosi na desni rami križ po trnjevi poti; iz oblakov pa mu angel ponuja krono in palmovo vejico. Brez dvoma je Hren do-segel »krono pravice« (II. Tim. 4, 7), »venec slave« (I. Petr. 5, 4), dosegel trojni venec, trojno gloriolo: venec mučeništva po ljubezni do neumrljivih duš, venec devištva in venec učenitva kot učitelj ver-nikov na potu zveličanja. Njegov spomin ostane blagoslovljen med katoliškimi Slovenci.

L'ITALIA FUTURISTA.

Spisal Ivan Gruden.

(Konec.)

Sedaj pa nekaj o svetovnem nazoru futuristov, o njih etiki in estetiki. Ponavljajo se v mani-festih mesta o strojih in motorih, o tor-pedih in lokomotivah, o sili in vojski, vendar se futuristi povečini izogibljejo sličnim predmetom, ker se jim zdi lepše in bolj poezije vredno ope-vati svoje strasti, pijanost, razkošje, perversnost in vse enake priporočljive malenkosti velikega mesta. Če bi se bili futuristi skregali s samim pasatizmom, magari z vsemi literarnimi strujami, ki so živele pred njimi ali pa živé paralelno z njimi, prav, skregali pa so se z vso moralo, naj jo vzamemo v še tako širokem pomenu besede. Z ene strani misogini, z druge pa libertini z vsemi modernimi boleznimi. »Le donne di carne« so njih »sacerdotesse del Tempo e del Tempio«. V imenu vlačug pravi Buzzi: »Vi sono dei poeti che ci onorano ancora.« Futuristi hočejo »piedi nudi di donne perdute sugli strani d'oro«. Njih »bog« sta solnce in spanje. Buzzi:

La mia chiesa ha due
numi
ed io li adoro:
Il Sole, il Sonno.

Učijo egoizem. Nečitajo drugih knjig kot ono o ljubezni do samega sebe (Il libro dell'arte d'amare sè stesso). Operirajo z besedami biblije: Ljubi svojega bližnjega kakor — samega sebe. Sam si pa sebi najbližji, zato ljubi predvsem sa-mega sebe. Priznavajo, da so izgubili vso voljo in ubili vsako vest. Zasledujejo jih fantazmi, noč je njih delo in dan jim je postelja. Opevajo nohte svojih prijateljic in mijavkanje mačk v marcu. To jim je orkester za njihovo zimsko nespečnost. Učijo sovraštvo in brahialno silo. Enrico Cardile:

Ode alla Violenza.¹

O violenza; sorgi, balena in questo cielo
sanguigno, stupra le albe,
irrompi come incendio nei vesperi,
fa di tutto il sereno una tempesta,
fa di tutta la vita una battaglia,
fa con tutte le anime un odio solo!

Isto pridiga filozof Papini v Lacerbi (1 ago-sto 1913). Čuden evangelij, a Papini je mož, ki zna najbizarnejše stvari povedati tako, da frapi-raj, celo prepričevalno učinkujejo. Opisujejo v najbrutalnejšem slogu lascivnost. Slikajo scene à la romani, ki se prodajajo po kolodvorih z zgoraj prilepljeno etiketo »Nicht für Kinder«. Pogosto njih inspiracija živi ob sami pohoti, verze pa jim diktira vlačugarska Muza. Mario Bètuda:

O voluttà della carne
Unica dea ed unica certezza dell'amore
voluttà.

V beznicah imajo konference in njih kralj je alkohol.

Isti piše:

il verde alcool mortale
il sire del grande paese
che chiamiamo l'Oblio.

Tavolato in vsi, ki pravite, da ste literarni ženiji, če je kaj duha v vas, zakopali ga boste v blato in smeti, ki smrde kakor napoletanske za-kotne ulice, kakor Firenze di là d'Arno. Pridi-gajo ti ljudje, da je filozofija za poezijo vse prej nego dobra, a obenem v najnevarnejši obliki ozna-

¹ O sila, trešči v krvavo nebo, oskruni zore, izbruhni kakor večerni požar. Naredi iz vse jasnosti eno nevihto, iz vsega življenja eno bitko, naredi z vsemi dušami eno samo sovraštvo!

njajo evangelij de la libre pensée. Kratkotomalo: Italijanski futuristi so zgrešili svojo pot. Zašli so s pesniškega na filozofično politično polje in s tem pokazali, da niso pesniki. Pesnik-politik je bil vedno le efemerna muha.

Res, dobro jo pogodi filozof Papini, ki pravi, da je vsak pesnik nenormalno bitje. Papini (Lacerba, 1 gennaio 1913) piše: In ogni uomo c'è un genio sepolto, un poeta soffocato, cioè un pazzo guarito. Jaz se z gosp. Papinijem popolnoma strinjam v tem, da je ženij človek, ki ne spada ne v navadno, ne v visoko buržoazijo, človek, ki je igrača svojih idej in svojih čuvstev, svojega trpljenja in veselja — človek zase. Ženij ne čuti potrebe sedeti v mirni, dobri, pošteni meščanski družbi pri svojem quartino. A kot so futuristični ženiji, se tudi pridružujem Papiniju, da so, če jim je toliko na tem, tudi pazzi = norci. Papiniju so besede: selvaggia, bambino, delinquente, pazzo, genio pojmi, ki značijo isto. Kakor tatovi motijo spanje bogatašev, tako kalijo ženiji dremanje takozvanih dobromislecev. A jaz sem mnenja, da ni pod modrim nebom italijanskim človeka, ki bi vsled futurističnih ženijev ne mogel spati, niti Benedetto Croce, ki si ga Papini tako rad in s tako slastjo privošči v vsaki številki Lacerbe.

Ardengo Soffici, ki je v Florenci znan pod imenom »filosofo dei carciofi« (filozof artičok), se v Lacerbi (1 gennaio 1913) jezi nad slabotnimi, bolnimi, neozdravljivimi, revnimi, razdedinjenimi itd., na drugi strani pa pravi, da je našel v sebi podobnost s Kristom. Isti pravi, da je sreča oblika umetnosti. To misel je vzel iz d'Annunzijeve zbirke »Il Fuoco«, Creare con gioia. Poveljuje Kajna, a če se ne motim, je slično, bolje rečeno: enako govoril že Beaudelaire (Cain et Abel). In tako bi se dalo nadaljevati za vse vrstice, ki jih je dosedaj Soffici zagrešil. Pravijo njegovi zagovorniki, da stvari niso vzeti dobesedno. Soffici pa to trdno veruje in se kruto moti. Kopira d'Annunzija in ga zaničuje, pljuje na filozofijo Crocejevo in jo prepisuje dobesedno v svoj Giornale di Bordo. Soffici trdi, da sta artistu dovolj dve vrstici, da spiše umotvor. Tega nihče ne oporeka. Zato pa, ker Soffici ni ne artist, ne filozof, ne more v dveh vrsticah ustvariti umotvora. Povedal je že mnogo predelanega blaga, originale non è stato mai. Mož si domišljeva, češ Dantejev dom je moj dom, ker je slučajno Florentinec, a Dante — genio ni in ne bo nikdar Soffici — genio. Soffici ni ne Machiavelli in še manj Michelangelo, razločuje pa artičoke, ki jih prinesejo iz Empoli in iz Napolja.

Sploh pa futuristovo duševno razpoloženje tako variira od dne do dne kot pogovor histerične ženske. Soffici imenuje v svojem Giornale di Bordo Leopardija svojega »brata«, nekaj časa potem najde stvari, ki ga frapantno zbližujejo z Bogom. Sploh pa je ta mož nagnjen k slabostim nadčloveka, ki se smeje v obraz svojemu sovražniku, zaničuje vse one, ki ne delijo njegovih objestnosti in je neizmerno srečen in zadovoljen v svojem ponosu.

Agnello Pecori pravi v nekem svojem aforizmu: Mostrami che sai sopportare la verità ed io te la dirò — intera sempre. (Pokaži, da znaš prenesti resnico in povedal ti jo bom — celo vselej.) Ne priznava nikake pasatistične filozofije, zato se krega od Sokrata dalje z vsemi krščanskimi in nekrščanskimi misleci. »Sappiamo troppo, comprendiamo troppo«. (Vemo preveč, razumemo preveč.) Pravijo, da ljubijo resnico do paradoksa, življenje do zla, umetnost do bizarnosti. A sami resnice ne prenesejo. Kdor je tako predrzen, da jim pove resnico v oči, ga obsojajo z ne baš najlepšimi naslovi: imbecille, cretino, stupido, rincoglionito, idiota ecc. ecc. Sami pa so po svojih lastnih panegirikih: uomini intelligenti, superiori, pieni d'ingegno, insomma, uomini di fegato. A vendar so jim potrebne inferiorne kreature. Zakaj? Ci siete necessari, ci divertite, eccitate. Siete voialtri che ci fate più grandi — per la proporzione di quel che siamo. (Potrebni ste nam, zabavate nas in izpodbujate. Vi ste, ki nas napravite bolj velike — v razmerju s tem, kar smo.) Lepa je superiornost, ki si jo lasté na konto kretinov in tepcev. Papini je celo napravil zanimivo statistiko, v kateri pravi, da je v celem človeštvu samo 144 inteligentnih ljudi à la on sam in oni možje, ki se zbirajo alle Giubbe Rosse — Piazza Vittorio Emanuele — Firenze.

Papini piše: Odiatemi gli uni cogli altri (Sovražite se med seboj!!) Vsa zgodovina religij in držav bazira na sovraštvu. Vse je sovraštvo, sovraštvo je tudi krščanska ljubezen. Vsi čutimo potrebo po sovraštvu. Vsi sovražimo — vsi, tudi mi kristjani. In najboljši, najpopolnejši tudi sovražijo, če ne drugega, pa zlo, svet, greh, vraga. Zaničujejo one, ki so v oblasti strasti in napak ter hodijo po poti pogubljenja. Tako daleč gre — sam s seboj seveda dovolj konsekventno, da mu ne kaže drugo kakor čudna konkluzija iz čudnih premis: Ljubezen je sovraštvo degenerirane vrste.

In oblika njih verza. Imam pred seboj biblioteko futuristične poezije v prostem ritmu, prostem verzu (verso libero), ki je verz francoskih dekadentov in katerega se je n. pr. Leconte de Lisle

sramoval. Toda kaka razlika med verzi Malbar-méeja, Moréasa itd. pa med verzi Marinettijevimi, Palazzeschijevimi in tovariši. Pri zadnjih manjka skoraj popolnoma ritem in muzikalnost, ki sta bila za simboliste tolike važnosti in sta imela tako močno izrazitost. Da stvorijo neko svojo vrsto muzikalnosti, so futuristi ustvarili nov, bizaren dikcionar, poln nadutih, banalnih besedi, ki jih zastonj iščeš pri trecentistih in s katerimi nam včasih ne more postreči niti Dizionario della Crusca. Besede, ki so ali že tako prišle iz rabe, da jih niti literat več ne ume, ali pa so kovane po prav futurističnih pravilih, da ne morejo biti jasne brez komentarja. Toda posnemanje verslibristov se je ponesrečilo, zašli so v nejasen slog secentistov. Simbolist je nejasen in jasnosti tudi ne išče. Išče pa učinka v vokalizmu svojega jezika. Ni treba, da se ga ume, hoče, da se ga čuti. To se mi je pri Francozih vedno posrečilo, pri futuristih pa priznavam pogosto nečutljivost svoje duše. Prispodobе, ki so groteskne, nejasne in absurdne, so njih specialiteta. Poglejmo n. pr. Buzzi, ki brizga proti nebu »ihteči vrelec svoje duše« (la polla singhiozzante dell'anima), njegova duša je »rdeča ko solnčna kri« (rossa di sangue di sole), njegova pljuča so »prostorna goba« (spugna di spazio), njegove peruti so iz »obla-kovih peres« (piumma di nube). Napravil je »trga-tev zaklanih žil« (vendemmia di vene trucidate), njegovi živci pa so bili »odične vrvice ob ribar-jenju v lazurju« (lenze di pescagione dentro l'az-zurro). Libero Altomare vam bo pokazal »žve-plene jezike orkanov« (lingue sulfuree degli ura-gani) in se bo skr'il v »globoke žepe molka« (nelle tasche profonde del silenzio). Cavacchioli bo pre-maгал »Gavrisankar usode« (Gaurisankar della fatalità), žel bo zvezde s svojimi očmi, okraše-nimi z zvezdami. Palazzeschi prisostvuje »večer-nemu obglavljenju solnca« (alle decapitazioni se-rali del sole). Z namenom, da ustvarijo nove, sveže, antiparatistične prispodobе, so futuristi večkrat zašli na smešen terrain. Ali ste že kdaj videli kakor Buzzi »vojsko trdnih mrličev« (un esercito di cadaveri fermi)? in ali ste že kdaj slišali »neizrazljive ritme razuma« (ritmi inespri-mibili della ragione)? Kranjec bi rekel, če ste že slišali travo rasti?

H koncu. Futuristična poezija, kot jo imamo v Italiji, naj že v obliki ali vsebini, ni originalna, je večkrat banalna imitacija in, kar je še slabše, pogreša osebnega pečata. Si ugovarja s svojim lastnim programom ravno zato, ker ni logična konsekvence ene same, ampak več šol, ki so si v nasprotstvu druga z drugo.

Futuristi so hoteli ukleniti v artistično obliko muzikalno alegorično koncepcijo Wagnerjevo, a ustvarili so alegorije, po katerih so postale fa-mozne kolorirane naslovne strani parižanskega Petit Journal. Hoteli so slediti ritmičnim teorijam, ki sta jih formulirala Jean Moreas in Gustave Khan, a dali do sedaj še niso drugega nego kup zvezkov nadute proze. Hoteli so pregnati iz lite-rature ves romantični »jaz«, a najostrejši egoizem zija iz mnogih njihovih del. Hoteli so izpraševati »jaz« materije in stvari, a zbudili so se kot na-vadni senzisti, toda osebni.

Vprašanje je, če so Italijanom njih futuristi dali kako dovršeno umetniško delo. Tega ne. In četudi smatram njih poezijo (n. pr. Palazzeschijevo) za humor in ironijo, tega kljubtemu ne morem priznati. Delo futuristov je bilo dosedaj gesta in poza. In oni sami to dobro vedo in celo prizna-vajo. Buzzi pravi:

Questi versi ch'io scrivo
e sento — ahi — spesso — orribili nello stridore ...

(Ti verzi, ki jih pišem in čutim — ah — po-gosto — strašni v škripanju.)

Futuristi do sedaj niso ustvarili nič novega, res pa je, da si prizadevajo biti novi, kar je hvale-vredno. Zlorabijo reklamo, potaplajo se v pesi-mizmu, spravljajo v svojo liriko doktrinalno na-petost in šofersko retoriko, vse to pa zabelijo z intelektualno masonacijo. So pa to fantje, ki se ne boje klofut.

Izkušal sem napisati to sliko o italijanskem futurizmu sans parti pris. Pokazal sem vse njih lastnosti v najslabši luči, ker, izvzeta etična in metafizična načela, precej soglašam z literarnimi reakcijami in ker nočem, da se mi očita literarno strankarstvo. Tolaži me tudi dejstvo, da so Ita-lijani in zlasti Florentinci zavzeli proti futurizmu drugo, še precej strožje stališče. Časopisi so bili kar ponoreli, ko so začeli po florentinskih in mi-lanskih ulicah strilloni in giornalai raznašati mani-feste da due soldi. Danes, ko v Florenci sami izhajata dve reviji, ena futuristična (Lacerba) in druga antifuturistična (Frusta letteraria), se je vroča južna kri nekoliko ohladila. Nekateri ku-pujejo Marinettijevo in Papinijevo glasilo, drugi, bolj trezni, se ogrevajo za Frusto, ki jo izdajajo Sicilijanec Dr. Paolo E. Giudici, Francesco Cap-piello in nekaj drugih.

Tout pesé et tout calculé. Futuristi v Italiji niso bili sprejeti tako, kot so pričakovali, s cvet-licami in lovori. Večina inteligence jih je pozdra-vila s klofutami. Gotovo je, da neslana ironija, s katero italijanska borghesia več ali manj odklanja

vse nove pojave na literarnem polju, ni bila opravičena. So ljudje, katerim je vsaka moderna literarna novost le povod za smeh, drugi ljudje pa so, ki jim slični pojavi dajo tudi misliti. Recimo, da futuristi res do sedaj še niso ustvarili umotvorov, a priznajmo, da jih je mnogo med njimi, ki so več ali manj talentirani uomini di fégato. Upali so si stopiti z novo šolo pred literarno tako razvajeno občinstvo, niso se zbal ne kritikov, ne zasmeha. Ustvarili so nekaj novega, čeravno se ne moremo ogrevati za to novost, dokler ne dobi pametnega, solidnega ustroja. Toda je naloga literarne in vsake revolucije, da ustvarja, podira in iznova zida, konservatizem loči potem pleve od zrna in to kar je uporabno, lepo, umetno, ohranja, drugo pa izloči. Dejstvo pa, da so v literaturi pogostejši konservativci nego reakcionarci, da je le malo tako navdušenih ljudi, ki bi se drznili naslikati svetu v pravi luči večkrat harlekinski

pasatizem, da je v dobi stagnacije, kot je v Italiji zadnje čase, treba bomb in torpedovk, da se napravi vsaj malo ropota in razburjenja, opravičuje v Italiji nastop nove šole. Prepričan sem, da bo futurizem v mnogem oziru vplival na vse panoge umetnosti prihodnjih dob, naj bo potem literatura, slikarstvo, glasba ali skulptura. To je sicer prehodna doba, a sledove bo pustila povsodi.

Pri nas Slovencih do zdaj še nismo resno govorili o futurizmu. Če pa ne bo več dolgo, ko bomo po kavarnah čitali pesmi, ki jih mnogi ne bodo ne umeli, ne čutili, se ne čudim. Večina se bodo smejala, drugim se bo stvar zdela resnejša in bodo trikrat pomislili, ali naj bodo pro ali contra. Vsem onim pesnikom, mislim najmlajše in najboljše, ki jim že preseda šepavi trohej in skakajoči daktil, blede luna in neizmerno hrepenenje, kličem s parafraziranim Dantejem:

Lasciate ogni paura, o voi ch'entrate!

FRAGMENTI IZ »TRENTARSKEGA ŠTUDENTA«.

Zložil Josip Lovrenčič.

BOŽJA POT.

Strmó se vije steza pod smrečjem zelenim v goró,
po njej iz Trente romarji gredó
k Devic Kraljici na Višarje,
da jim izprosi milosti in vsega hudega obvaruje.

O Devica, Ti premila,
naša dobra Mati,
iz ljubezni si sklenila
tu med nami prebivati,
usliši naših prošenj glas:
Zdaj in naš poslednji čas
prosi Jezusa za nas! —

Romarji gredó, gredó, pojó, pojó.
Pred njimi teče deček kodrolas,
vesel in živ mu je obraz,
okó
mu čudnega je ognja vneto,
ko da hotelo bi deželo
zagledati deveto — —

Zarja jutranja se je vzbudila
za gorámi in vsa zlata se razlila
v sinji zrak.
V pesem romarsko veseli
so zvonovi zadoneli:
novo moč začutil je korak,
in vsa srca sladke radosti so zadrhtela,
ko pozdravila jih cerkva je bela — —

Deček že stoji na vrhu gore,
gleda, gleda in nagledati ne more
se lepote, ki pred njim jo južna stran
odgrnila je v probujajoč se dan. —
Med romarji se bliža cerkvi dečkov oče
in ž njim gre mati in se joče
veselja in ponosa,
ko gleda sina, ki je svež ko rosa.

Vstopili romarji so v božji hram
in spet se pesem vernomila
nebes Kraljici je glasila:

— O Devica Ti premila,
naša dobra Mati . . .

Pesem je utihnila. V pobožnem miru si vsak sam
gleda v srce in molitve tihe
prošnje nosijo nebeški Materi in vzdihne.

Pred oltarjem kodrolasi deček nem kleči,
v Devico polno milosti so vprte mu oči
in moli:

O Devica,
Pomočnica,
prosi Jezusa za me!
ob njegovem si prestoli,
lahko bode Ti sprostiti,
da med svet bi mogel iti,
kamor žene me srcé! — —

Ob desni dečkovi je oče in Marijo prosi
za zdravje, srečo med družino
in med živino.

Ob levi dečkovi je mati in molitev njena
iskrena, vroča in s solzami oškropljena
zaupno Materi vseh mater želje nosi :

— Kakor Ti, o Mati,
imam le enega sinú
in kakor Ti,
darujem ga Bogú.

Izprosi razsvetljenje
mu svetega Duhá,
da lahko bo učenje —
vzredim Ti mašnika.

Ko uslišiš, Mati,
moje srčne želje,
pa pokliči k sebi
v večno me veselje !

Nad gorámi popoldanske ure šteje dan.
Romarji iz Trente v cerkvi za slovó
Materi Devici pesem pojejo :

Dolga je pot še
in temna bo noč,
sprosi nam, Marija,
nebeško luč ! — —

In že gredo nizdol po stezi — — Pred cerkvijo stoji
še deček kodrolasi, solzné ima oči.
Mati ga tolaži : Ne joči, moj otrók !
Poglej tam daleč belo cesto,
kako gre v lepo laško mesto —
tje pojdeš tudi ti — in Bog
in jaz in oče bomo te veselí,
ko bomo tvojo mašo doživeli ! — —

Vzžarel veselja dečku je obraz ;
s pogledom enim še objel je južno stran,
kjer v rdečih rožah je umiral dan,
in stopil je za materjo ljubečo
in ves zamaknjen v sladko srečo
poslušal pesmi romarske je glas :

Dolga je pot še
in temna bo noč,
sprosi nam, Marija,
nebeško luč ! — — —

ŠKRJANČKI.

Zgodba slovenskega študenta. — Spisal Alojzij Remec.

(Konec.)

Nedeljsko jutro v maju sem bil v cerkvi Srca
Jezusovega pri maši. Zgodnja zarja je di-
hala na visoka gotiška okna, da je bilo vse
prepojeno z mehko karminasto svetlobo. Slovesno
tiho je bilo v cerkvi. Zdelo se mi je, da je vse
tisto ljudstvo, ki je med tednom hitelo in se pe-
halo po ulicah, po delavnicah, po fabrikah in po
tesnih domovih, ki je z žuljavimi rokami in s pu-
ščobo v srcu mislilo le na kruh, otreslo ves prah
raz obleko, vrglo ves trud in skrbi od sebe in
se zbralo tu, da pozabi na bridkosti življenja, se
zamisli v lastno srce in se okoplje v velikih, nad-
zemeljskih skrivnostih, po katerih ga je žejalo
vse dni.

Pred oltarjem se je strahoma oglasil zvonček,
kot bi se bal motiti tihoto, ki je visela nad množico.

Glave so se sklonile, kolena upognila.

Tedaj sem za hip videl čez ljudi do oltarja.
In tam gori ob obhajilniku, zraven sključenega
sivolasega delavca, zraven dekleta, ki jo je služba
iz vasi vrgla v veliko mesto, med dolgo vrsto
ljudi, ki so čakali, da pride Bog v njih srca, je
klečal moj prijatelj Štefan Pokoren.

Tisti hip sem čutil, da je nedelja, ne samo
za ljudi, ki so bili ves teden v težkem telesnem

delu, temveč tudi za Štefana, ki je imel za sabo
dneve, tedne in mesece brez miru, brez solnca,
brez praznika . . .

Po maši sem se izprehajal in čakal, dokler ni
prišel Pokoren. Ko sem ga ugledal, sem ga po-
zdravil in nagovoril, kakor bi ga slučajno srečal.

»Kako je, Štefan?«

»Tako . . . Beri!« mi je odgovoril resno, skoraj
otožno, in mi ponudil s trdo kmetsko pisavo pi-
sano pismo. Bil je list njegovega očeta, v katerem
mu je pisal, da je mati na smrt bolna.

— In pridi, dragi Štefan, da mater še enkrat
vidiš pred smrtjo. Pridi, če si tudi že doktor in
gospod, kakor pravijo! Saj imaš samo eno mater,
ki bi te še rada blagoslovila pred smrtjo. Ko njo
izgubiš, ne najdeš več druge matere na vsem
božjem svetu. Vse drugo izveš, ko prideš in se
ustno pomeniva. Upam, da nisi pozabil na dom,
na mater, na sestro in na svojega očeta, ki ti
s težkim srcem piše te žalostne vrste . . .

Take so bile besede v tem listu, pisane s trdo,
žuljavo roko, neme, hladne nazunaj, a vendar
polne skrite žalosti.

»Mati — zlato bitje! Ko se mi je vse podrlo,
v kar sem kdaj upal, ko mi je bilo srce pusto

kakor pogorišče, ko sem preklinjal svet in se mi je obup bohotno razraščal v duši, mi je bil spomin na mater edina lepa misel, ki mi je nobena zloba ni mogla iztrgati iz srca. Svet je egoističen, vsaka ljubezen, vsaka požrtvovalnost ima kal samoljubja in lastne koristi v sebi — a materina ljubezen je nima. Čutil sem njen blagoslov vsa leta, kar živim, a plačeval sem ga z nehvaležnostjo in brezbriznostjo. Ne iz hudobije, marveč iz lehkomiselnosti. In zdaj, ko moja mati morda umira, čutim, kaj sem vse zamudil, čutim, da ne morem več vsega popraviti, kar sem zakrivil. O mati! Ko sem prvič šel v mesto, da nastopim dolgo pot učenosti, tedaj sem se začel trgati od tebe, tedaj sta se najini srci ločili in sta dan za dnem, leto za letom dalje narazen. A ljubezen ni bila ločena. Mati jo je nosila v srcu vedno enako kakor tedaj, ko sem sedel še na njenih kolenih in se oklepал z otroškimi ročicami njenih prstov. Moja ljubezen pa je bila kakor svetinjšica, ki mi jo je obesila mati krog vratu, ko sem šel prvič od doma. Bila je daleč od doma in ljubečega srca, nešteto krat sem pozabil nanjo, a izgubil je nisem ... A mati morda tega ne ve in me objokuje zadnje trenutke kakor izgubljenega sina. Zato moram k njej, da ji pokažem svetinjšico, da ji povem, da nisem izgubil svoje ljubezni do nje, četudi nešteto krat nisem mislil nanjo ...»

Tako je govoril Štefan bolj za svoje srce nego zame. Ali morda niti ni govoril in se je le odmev njegovih misli izgubil tudi v mojo dušo ...

Še tisto jutro se je Štefan odpeljal domov.

Ko se je s kolodvora začel pomikati vlak proti jugu v pomladni predpoldan, ko so bruhnili prvi beli oblaki dima nestrpno iz lokomotive v sveži nedeljski zrak, ko mi je Pokoren zamahnil iz kupeja zadnjič v slovo, sem vedel, da gre v novo življenje ... In če je bila ta pot bridka in težka, ali bi ga bila vesela, brezskrbna cesta peljala tja, kamor ga je vodila ta?

* * *

Čez dva meseca je potrkal zgodaj v jutro nekdo na moja vrata. Ko sem odprl, je stal pred menoj Štefan Pokoren in mi voščil dobro jutro, kakor bi se bila prejšnji večer zadnjič videla. Toda ali je bil res to Štefan Pokoren, moj prešerni prijatelj, ki je z ljubeznijo in umetnostjo in s kruh-je-prvovanjem reševal problem svoje mladosti? Ali je bil res to tisti fant, ki si je od sramote nad svojo nesrečo ostrigel brado, izginil izmed nas in izkušal najti samega sebe pri Lavri, kjer so mu raztrgani muzikanti že igrali pogrebno pesem mladosti? Ali je bil to res študent, ki se

je po hribovsko stepel s preteklostjo in obračunal z njo na večne čase? Ali je bil res to Štefan Pokoren?

Bil je in ni bil.

Domovina in zadnji čas, ki ga je preživel v njej, sta ga izpremenila tako, da sem v njem komaj spoznal veselega tovariša nekdanjih mladostnih norosti. Komaj sled je bila v njem nekdanjega fantovstva, mladostne vihravosti in prešernosti, ki misli, da sune s pestjo in se že gore razmaknejo, ki vriska v radosti do zvezd in se pogreza v žalosti v temo neskončnih globočin.

»Zakaj mi nisi nič pisal?« sem ga vprašal po prvem pozdravu.

»Mati mi je umrla tisti večer, ko sem prišel domov ...« mi je odgovoril Štefan. »In moje roke so bile tiste čase mrtve, moje misli brez moči. Pozneje pa se je nakopičilo premnogo skrbi name, da bi bil mogel prijeti z ljubeznipolno roko pero zate ...«

In videl sem Pokorna ob njegovi umirajoči materi. Kaj sta govorili njuni srci ob zadnjem slovesu? Ali sta si pogledali njuni ljubezni v oči, ko sta se ločili za vedno? Ali sta se spoznali in se doumeli do najglobljih skrivnosti, ki se jih duša dotakne le z bolečino? Ne vem ... Ko se je smrt nevidna, visoka, skrivnostna sklonila nad hribovsko hišo, da vzame najdražje iz nje, vem, da ni bilo solz v sinovih očeh. Le Tončka, njegova sestra, je tiho ihtela ob njem, le ona je čutila materine tanke, koščene prste, ki so ljubeznivo božale njene mehke lase še v zadnjih trenutkih, le ona je slišala njen zadnji blagoslov: »Bog vaju spremljaj vselej in povsod, moja otroka!« Ko so ugašale v zadnjih pogledih tiste skrbne, ljubeče oči, ko je mrtvaška sveča zagorela mesto njih, tedaj je zaškripala stara skrinja v kotu, stari Pokoren, ki je sedel ves čas tam in tiščal obraz med dlanmi, je vstal in stopil bliže, kakor bi se bal svoje lastne žalosti, ki ni zanjo nihče vedel razen njega.

— Imela sta mater, otroka; zdaj jo je Bog vzel ...

A to so bili trenutki, so bili utrinki časa, ki so jih že zakrile sence preteklosti.

Štefan Pokoren je sedel zdaj pred mano, daleč od vsega tega, in govoril: »Z materino smrtjo je zgrmela nesreča nad našo hišo. Teden dni še ni preteklo, kar je bil pogreb, ko je prišla listina v hišo, da bo vse prodano. Vse zadolženo, hiša in zemlja. Bogati sosed Mlakar je posojal očetu že leta in leta in vknjižb se je narastlo toliko, da bi z njimi pokril nemara vse travnike in gozde in njive in še hišo bi lahko polepil z njimi. Jaz do tedaj tega nisem vedel, da je Mlakar očeta

tožil in hitel z dražbo, ker je bila ugodna prilika, da pograbi zemljo in dom, po katerem je že leta hlepela njegova skopost. Lahko si misliš, kako mi je bilo, ko mi je oče vse razodel.»

Mislil sem si.

Videl sem Pokornov dom kakor pred leti, še lepšega, prazničnejšega v zabrisanih konturah spomina. A prazen je in tih kakor rakev, od njegove tesnobe in njegovega molka se odbija živi solnčni dan in beži od njega čez njivice in hoste. Kje je Tončka? Za nizkim okencem sedi in si briše solze. In vstane in hodi po prstih po zapuščenih prostorih. Na oknih zalije nageljne in rožmarin in drugo kmetsko cvetje, ki se že tedne in tedne ni brigala zanje. Tiho hoče odpreti sobo, kjer je umrla mati. A komaj se roka dotakne kljuke, že se zboji. Dekletove stopinje se plaho izgube iz hiše. Tam na klopici za čebelnjakom najde srce samo sebe, deklet si zakrije oči in zajoče, ne da bi jo kdo slišal in z usmiljenjem motil. Samo Kristus na znamenju na drugi strani jo gleda in vidi več kakor vsako človeško oko...

V pritličju Pokornovega doma sedita pa oče in sin.

»In kdaj se je toliko dolga nabralo? Če bi bil jaz to pred leti vedel, bi bil vse drugače storil... Zdaj sem pa berač in ne morem pomagati Vam kakor Vi meni ne...« govori sin.

»Šole, Štefan, šole... Mnogo smo izdali zate in mislil sem, da vzdržimo, dokler končaš. Tako sem se sam vedno pehal dalje brez delavca, brez hlapca. A moje delo je nosilo slab dobiček. Hrib je pust, gora strma, naša zemlja mnogokrat niti tega ne vrne, kar ji zaupaš. Tako se je dolg počasi nakopičil in zdaj je kakor gora. Po svetu pojdem, ko Mlakar vse zdraži, v Rumunijo drvarit kakor Tončkin fant, ki je pisal, da je dobro tam doli... Ona naj gre služiti in čakati, ti pa stori, kakor veš in znaš...«

— V Rumunijo? — ponavlja Štefan brez besed. — Tončkin fant... A on je mlad, v rokah bi podkove lomil in kamenje drobil. Oče pa je siv in star, v njegovih mišicah je že izrabljena moč, v duši ni več sil in upov in poguma mladosti... Po smrti bi šel v Rumunijo... In Tončka služiti! Morda v mesto, da bodo komiji in vojaki iztegali roke po njeni lepoti, da bo lazil skrivši za njo s hlepečimi očmi škric, ki je morda doktor, morda uradnik, morda nič? Da jo bodo mučili mestni paglavci, ki so svoji gosposki materi presitni... Ne, ne...

»Oče, ali ni izhoda?«

»Ni ga... Pred štirinajstimi dnevi je bila razprava, zdaj nas čaka dražba. Mlakar ne od-

neha...« pravi oče in zgrinja sodnijske listine, ki leže po mizi. Sivi in pusti so ti papirji in očetu in sinu odleže, ko izginejo v predalu.

»Nikoli te še nisem vprašal, Štefan, a zdaj te: kako je s tvojim učenjem? Ali kmalu končaš? Tako čudno smo se odtujili zadnje čase, da nič ne vem, kaj si, kje si, ali boš kdaj kaj ali ne. Ljudje po vasi bi skoraj več vedeli nego jaz, tvoj oče, in pravijo, da si dovršil svoje študije, da dobiš kmalu službo, da se bogato oženiš... Kako je s teboj, Štefan?«

Tako vprašuje oče in zaklepa s trdo roko predal, kakor bi hotel zapreti tja noter vso nesrečo, ki je prišla nadenj.

Štefan molči. Besedice še ni razodel, kako je z njim. A v srcu kljuje in kriči: — Hinavec! Ti si vsega tega kriv!

A zamoril je ta glas in na obrazu ni bilo sledu bolečine, ki jo je čutil ob tem, ko je odgovoril po dolgem molku očetu, kakor bi se bal mu uničiti zadnjo lepo, upapolno misel o sebi: »Nisem še gotov s svojim učenjem. O ženitvi ne vem nič. Tudi o lepi službi še ne. Toda jeseni bom doktor. Prisegam Vam, oče, in potem bo vse dobro... Tudi sedaj moram najti izhod, moram...«

Kaj je odgovoril stari Pokoren, ne vem. Zakaj hribovska vas, kmetski dom, Tončka in njen oče, vse je izginilo in moje misli je pretrgal prijateljev glas.

»Tisto popoldne sem se ponižal pred vaškim mogočnejšem in ga šel prositi usmiljenja. Nikdar ne zabim trenutka, ko je po mojih besedah vzrastel pred menoj silen, visok in trebuhat in je začela njegova mesnata desnica spremljati pred mojim obrazom njegove misli in besede. S pokroviteljskimi kretnjami in s pomilujočim mešetarskim glasom mi je povedal, da so vse moje prošnje zaman, ker denar rabi in ne more več čakati. Zakaj, vedi vrag. Zabelil je to svojo odpoved s trditvijo, da mu je zelo žal, da mi ne more ustreči, a da naj ne obupujem, saj bom nekoč gospod, ki kupim lahko dom nazaj in še njegovo bogatijo navrh. Vesel sem bil, ko so se zaprla vrata med mano in njim, in še veselejši, ko ga več nisem slišal opravičevati se skozi okno, naj nikar ne zamerim, če mi ne more ustreči. Najrajši bi mu bil zažgal hišo nad glavo, če bi ne bilo to razbojniško. Zakaj užival je rajsko blaženost, ko me je videl iti uničenega, potrtega iz hiše; mene, bajtarskega sina (bajtarji bi sploh ne smeli študirati, mi je preje rekel), ki sem bil akademično izobražen berač brez groša v žepu, dčim so njegovi trije sinovi, ki se nobenemu ni skominalo po mestu in po šolah, gospodje v primeri z menoj, dasi

znajo le toliko pisati in brati, kolikor jih je navadil rajni učitelj Trpotec, ki je bil tudi meni dal prvi pouk in me včasih tako milo zlasal v tistih lepih časih, ko mi je bila domača vas vesoljni svet in Trpotec filozof filozofov . . .»

Štefan je umolknil in me pustil, da ga gledam na poti od Mlakarja. Kam ga je peljala? Morda v hosto za domačo hišo, da se tam vrže v travo, zarije prste v mah in zakoplje obraz vanj, da bi niti solza bridkosti ne mogla iz oči in niti vzdih ne skoz uporno stisnjene zobe. Pokaj vzdih in solze? Ker si je tedaj želel moči in poguma in mišic kmetskega fanta, ki vrže klobuk v zrak, ko ga dom pahne od sebe, in gre po svetu, da s svojim delom reši sebe in uteši svoje srce in odkupi vse tisto, kar mu je dragega . . .

A Štefan Pokoren ni bil kmetski fant. In njegova prva pot od Mlakarja mi je ostala neznana. Samo to vem, da ni šel v hosto in da ni jokal nad svojo nemočjo, zakaj, ko sem ga vprašal, kaj se je zgodilo potem, mi je odgovoril: »Čez teden dni sem vrgel pred Mlakarja na mizo pet tisočakov in obresti na vrh.«

»Kje si jih dobil?« sem se začudil.

»Ali res moraš vse vedeti?« se mi je nasmejal. »Za enkrat ti nič ne povem. Glej, solnce sije zunaj in gleda v zlatem jutru nemara daleč od tu tudi moj oproščen dom. In jaz moram hiteti in delati zanj. Zapisal in zaklel sem se — pa ne vraga —, da končam svoje študentovanje in da se vrnem jeseni v domovino z doktorsko diplomom. Zdaj sem prišel pisat disertacijo . . .«

»Štefan, ti delaš čudeže!«

»Jaz ne. Pač pa drugi . . .«

VII.

Jesenski predpoldan. Zunaj sije solnce, skoz visoka okna se odbija njegova svetloba in riše v ostrih konturah marmornate stebre in balustrade vseučilišnega poslopja in gladki tlak po hodniku pred avlo se sveti, kakor bi bil danes prenovljen.

Štefan Pokoren se izprehaja z nami po njem v salonski obleki, z belo kravato in belimi rokavicami in čaka, da se odpro vrata v avlo in da stopi tja pred zeleno mizo, za katero stojе slovesno trije profesorji v frakih in dva pedela v črnih talarjih in s staroveškima čepicama na glavi, da sprejme diplomom, ki mu da na pergamentu zapisano in s težkim pečatom privezano pravico, da se sme imenovati in pisati doktor.

Štefan Pokoren je spet naš; od predsednika kluba Narobe, Zoriča, ki se drži zelo slovesno in važno, pa do najmlajšega tovariša Korena, ki

še nobene promocije ni videl, je zbrana vsa naša družba polnoštevilno.

Zorič je od trenutka do trenutka resnejši, njegov obraz je nema deklamacija Prešernovih verzov: — Življenja lepša polovica kmalu . . .

Koren se smeje, zakaj ravnokar je Pokornu zastavil starodavno vprašanje, ki naj bi bilo dovtip: ali se je za promocijo dovolj pripravil, ali se ne boji, da pade. Vem, da Koren izkuša instinktivno zakriti s tem svojo radovednost in obenem vzdržati tradicijo, po kateri ni še nihče promoviral, da bi ga ne bil tisti hip prej kdo vprašal, ali dovolj zna.

Toda ključ se zavrti v ključavnici, vrata v avlo se široko odpro in vse se vsuje v dvorano. Po kratkih hipih slovesnega pričakovanja, ki se najbolj čita z obrazov peterih mladih promovirancev, ki stojе v vrsti pred zeleno mizo in je Pokoren izmed njih prvi, pride komisija skoz stranska vrata.

Nemir se poleže, šepet utihne, dame, matere in sestre in zaročenke novih doktorjev, sedejo na stole ob stenah; študentje, prijatelji in znanci, mislijo na trenutek, ko bodo sami promovirali; očetom, stricem in tetam bije srce ponosa in zadovoljnosti.

Eden izmed profesorjev izpregovori par besed in sede nato malomarno v fotelj, rektor z zlato verižico prek ramen in križcem na prsih začne govoriti. Kaj govori, je vseeno. Njegovi prsti potrjavajo med govorom nervozno po zeleno prevlečeni mizi, pedela ob straneh stojita ravno kakor vojaka ob paradi, profesor na desni zeha. Solnce sije skoz visoka okna in se iskri na obli z zlatom okovane palice, insignije univerze, ki jo drži vsak pedel v desnici. Ko rektor neha govoriti, vstane promotor in začne čitati promocijsko formulo. Še celo Pokornov oče, ki sedi ob meni, ve, da je to latinsko.

Promotor nenadoma utihne, desni pedel se avtomatično zgane in stopi k promovirancem. Vsak se dotakne zlate oble vrhu palice in izpregovori: »Spondeo ac polliceor . . .«

»Kaj pomeni to?« se nagne k meni stari Pokoren z zaupljivostjo hribovskega kmeta, ki se mu vse to zdi tako čudno in nerazumljivo.

»Obljubljam in se zavežujem . . .« pravim jaz.

»Kako?« šepeta oče.

»S tem se zaveže Vaš Štefan in drugi, ki postanejo ta hip doktorji, da bodo vedno živeli tako, da bodo vredni najvišje te časti, ki jo da vseučilišče z naslovom doktor . . .«

Hočem razlagati še nadalje, toda promocija je končana. Profesorji čestitajo mladim doktorjem

in jim sežejo v desnico, vrata se zopet odpro, komisija in pedela izginejo, slovesno, skrivnostno in avtomatično, kakor so prišli. Vse obkoli mlade doktorje in jim stiska desnice. Ko vidi stari Pokoren, da Štefanu vsi čestitamo, mu tudi on ponudi nazadnje svojo žuljavo desnico. Resnično, više sem cenil ta hip to roko in starega Pokorna iz hribovske vasi kakor elegantno oblečenega uradnika, ki je tudi čestital svojemu sinu, ki je promoviral s Pokornom.

Odhajamo.

Najmlajši član kluba Narobe, Koren, nese slovesno diplomo v črnem ovitku. Doli ob vratih že čaka portir in izroči Štefanu kopo čestitk, telegramov, pisem in kart. Napitnina zacinglja srebrno v roko uslužnega moža, ki napravi mlademu doktorju poklon do tal. Štefan nima časa brati vseh čestitk, zakaj zunaj pred portalom bijejo nestrpno konji pred kočijo, ki ga čaka. Samo prvi telegram odpre, se nasmehne, ko ga prebere, in mi ga ponudi.

— Čestitam! Na poti na Dunaj pridem z Marijo na Vaš večer. Vlak ob 10. uri zvečer. Doktor Bober. —

Nemara nisem preduhovito gledal, ko sem čestitko prebral in jo Štefanu vrnil.

»Že vidim... Tvoj obraz bi se najrajši izobličil v vprašaj. Zvečer izveš vse...« mi pravi Pokoren in stopi v kočijo. Oče sede zraven, Koren z diplomo njima nasproti in kočijaž napne vajeti.

»Zvečer na svidenje, fantje!« nas pozdravi Pokoren in dvigne cilinder.

»Živijo, doktor!«

Pesek zaškrtla pod kolesi, v elegantnem loku, kakor se spodobi ob teh slovesnih prilikah, ko graški kočijaži kažejo največjo svojo spretnost, zdrči voz izpred univerze.

Naša družba pa se razide na vse strani.

Le Zorič ostane na moji desni in pravi: »Tako se izgublja fant za fantom v življenje... Mi pa smo še vedno tu in se staramo... O domovina...«

»Zorič, idi in izgubi se tudi ti tako v življenje!« pravim jaz.

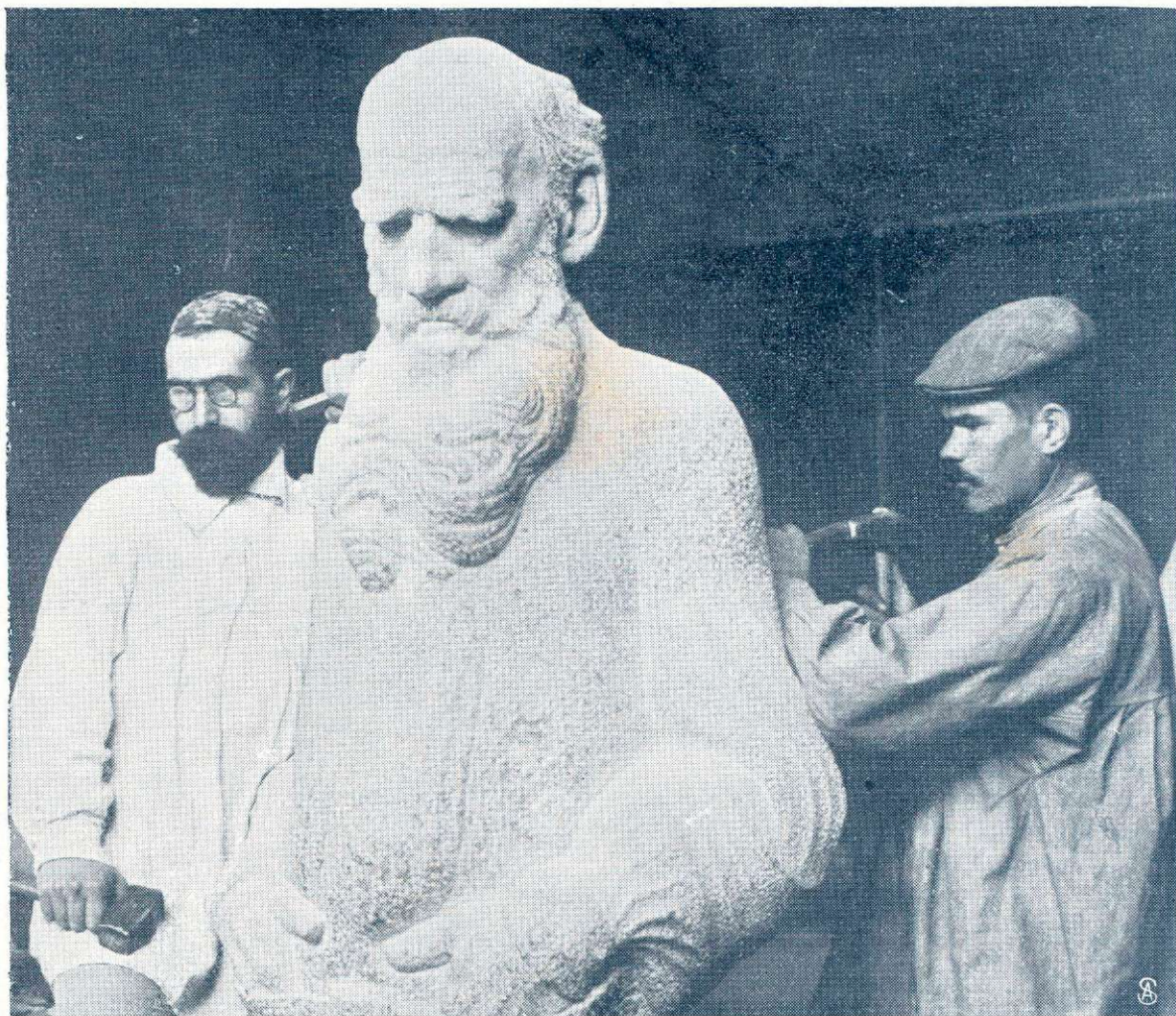
»Zvečer ti povem, kako in kaj!« pravi on in se posloví.

Pred mano je dolga, poldanska prazna ulica, na kostanjih čivkajo vrabci, jaz mislim na večer in dan se mi zdi pust in dolgočasen... — — —

Pokornov večer in njegov doktorski potus nas je zadnjič združil.

Krog belopogrnenih miz sedi vsa naša družina. Na častnem mestu je doktor Pokoren, ob njem na eni strani njegov oče, na drugi jaz.

Ura na steni bije devet, žarnice pod oboki prijazne, ne prevelike sobe sijejo svetlo, na mizah dehtijo rože v vazah, zrak je še ves čist, obrazi,

KIPAR MERKUROV IZDELUJE KIP GROFA TOLSTEGA.

smeh in govor — vse je še sveže in čilo in nedotaknjeno od alkoholske kričavosti.

Tedaj potrka društveni predsednik na kozarec, vstane in začne govoriti. Slovesne, vzvišene so njegove besede, ko se poslavlja od Pokorna, ki gre v svet in v življenje, da tam vdejskuje naše ideale. Lepe besede so — a kaj, ko jih je Pokoren že mnogokrat slišal!

Ko neha, odgovori in se zahvali Štefan istotako slovesno. Vem, da mu ni prav nič žal, da je konec njegovih študentskih let, a vendar pravi, da mu je zelo težko, ko odhaja v življenje. Če bi bila ta leta res tako lepa, kakor se vidijo v luči spomina, ko so že prešla, tedaj bi Pokornu

verjel. Tako pa je misel nanje kakor razpoloženje večera, ki izgine, ko ugasnejo luči in umolknejo slavnostne besede . . .

Pol ure pozneje Pokorna ni več med nami. Zmanjkalo ga je brez besede, brez slovesa.

Ali je ušel, kakor tedaj, ko ni mogel več strpeti v klubu Narobe ob veselju svojih tovarišev? Ali je to spet nov dokaz njegove narave, ki je nihče ne more preračunati? Ali se še vrne? Ali nas pusti in izgine izmed nas, ne da bi ga še kdaj videli? Zorič trdi, da se je Pokoren poslovil za vedno. Samo to mu vzbuja dvome, da je očeta še pustil med nami. Sever namiguje skrivnostno, da ima gotovo sestanek, in kvasi o Tizianu, o njegovi sliki in o srčnih zadevah. Mladi Koren, ki hoče biti humorist, trdi, da je Pokoren gotovo kje diplomo pozabil in da jo je šel iskat. In nekdo zagotavlja, da so fanta čuvstva tega večera tako prevzela, da je šel pisat verze v slovo mladosti . . .

Vse to je prazno besedičenje, Pokornov oče sedi ob meni in jaz vem gotovo, da je Štefan šel na postajo čakati doktorja Bobra in njegovo hčer Marijo.

»Doktor Bober je zlata duša . . .« mi pripoveduje stari Pokoren. »Če bi njega ne bilo, bi danes ne Štefan, ne jaz ne vedela kam domov. V naši hiši bi gospodoval sedaj Mlakar, ki sem mu bil dolžan tisočake, po naših njivah bi že orali in kopali njegovi hlapci in še moje čebele bi več ne poznale svojega nekdanjega gospodarja . . .«

»Kako to?« vprašam jaz.

»Glejte, ko je bil Štefan doma, da zadnjič vidi svojo mater pred smrtjo, se je Mlakar pripravljaj, da nam vse proda. Kakor bi ga bil vrag obsedel, se je uprl v našo hišo, ne beseda, ne prošnja ni več pomagala, hotel nas je z dražbo popolnoma uničiti. Obupal sem že, napravil križ čez vse in sklenil iti v Rumunijo drvarit, ko bo vse prodano. Štefan pa ni obupal. Odločil se je, da pojde prosit Mlakarja, naj počaka z dražbo. Branil sem mu, ker sem vedel, da nič ne opravi. A zaman. Štefan je šel in se vrnil obupan, divji. Ves popoldan je sedel za čebelnjakom in mislil, mislil dolge ure na rešitev, ki jaz vanjo nisem več upal. Proti večeru je odšel, ne da bi mi povedal, kam. Drugo jutro mi je vse odkril. Bil je pri našem župniku, ki je Štefanov očetovski prijatelj že od tedaj, kar sem ga na njegov svet dal v šole. Pri njem je dobil doktorja Bobra, ki je bil na obisku tiste dni. Tema dvema gospodoma je povedal, kako je z nami, in oba sta mu svetovala, naj vzamem jaz pri posojilnici v mestu na posodo, da plačam dolg pri Mlakarju. Dober svet je bil,

toda za posojilo je bilo treba dveh porokov, ki jih pa pri nas ni bilo dobiti. Razen Mlakarja so v naši vasi sami bajtarji, ki bi s poroštvom vrgli na vago vse, kar imajo. Dva dni sva s Štefanom zaman iskala poroka. Obupavala sva spet in Štefan je šel k doktorju v mesto in mu povedal, da posojila ne morem vzeti, ker nimam porokov. In kaj se je zgodilo? Doktor Bober sam se je ponudil za prvega poroka, za drugega pa je župnik. Kako je Štefan to dosegel in zakaj ga ima doktor Bober tako rad, mi je še danes uganka. Denar sem dobil in še tisti teden sem poravnal Mlakarjev dolg. In hiša je spet naša, njive in polja ob Mlakarjevih mejnikih sem to poletje ogradil; čebele v panjih so imele letos obilo pašo; Tončka čaka, da se vrne njen fant iz Rumunije in o pustu bo poroka. Štefan pa je danes doktor in Mlakar čepi zelen od jeze doma za mizo in strmi nemara v tisto pisanje, s katerim je Štefan tudi njega povabil na svoje slavje. Vesel sem, da sem na stara leta to doživel. Tudi mati bi bila vesela, če bi bila to dočakala, dasi bi bila še rajša videla Štefana pred oltarjem . . .«

Stari Pokoren vrti pred seboj kozarec med prsti in izkuša s tem zakriti žalobni spomin, ki se mu je vzbudil ob zadnjih besedah.

Jaz mislim na doktorja Bobra in njegovo hčer Marijo, ki je še ne poznam. Zdi se mi, da mora biti visoko, vitko dekle. Elegantno in preprosto, samozavestno in ne naduto, izobraženo in ne domišljavo. Oči si ne morem predstavljati, a zdi se mi, da slišim njene mehke besede, ki jih razume le tisti, ki so mu namenjene. In nekaj tiste napremagljive, sugestivne usmiljenosti in potrpežljivosti je morala tudi podedovati od očeta, ki je z njima moral dajati prvo zdravilo . . . Marijo gledam v mislih in Karla mi sili ob njej v spomin. In njena kratka čestitka, ki mi jo je bil Pokoren pokazal izmed drugih in ki jo je podpisal tudi njen mož, dolgi poštni asistent Oražen. Zadnji žarek tistih mladostnih časov Pokornove prve ljubezni, ki so se iztekli v vsakdanjost in ki so že tako daleč, ugaša v mojih mislih in neizprosno mi bije življenje sedanjosti na uho.

Družčina je postala živa, fantje vstajajo in govore v gručah, nekateri so v skrbah za Pokorna, drugi jih tolažijo in mirijo.

Ko prikipi negotovost do viška, ko je nezadovoljnežev že več kakor polovica, ko se že slišijo besede brezobzirnost, vihravost, nevljudnost na Pokornov rovaš, ko se kazalec na uri že sumljivo bliža enajsti, pridrdra pred lokal kočija. Kmalu nato se odpro vrata v našo sobo in na pragu stoji doktor Bober v sivem gumijevem

plašču. Njegove energične resne oči se zaiskre, ko premerijo našo družbo, in njegov glas ima nekaj študentskega, ko nas pozdravi.

Vse je v hipu krog njega. Nekateri se mu predstavijo, večina ga že pozna in burno pozdravlja. V veselju nad njegovim nepričakovanim prihodom med nas skoraj nihče ne opazi Pokorna in Marije, ki sta za Bobrom stopila v sobo.

Šele ko visi doktorjev plašč in klobuk na obešalniku in ko obesi Pokoren Marijin površnik zraven in ko Bober pozdravi starega Pokorna, družba umolkne in vse oči se obrnejo v Marijo.

Čutim, da ji je sitno. A zna se premagovati in sama prijaznost in finesa družabnosti se sliši iz njenih besed, ko jo Štefan predstavlja.

Lepo dekle, ki je čisto drugačna, kakor sem si jo za hip prej mislil. Boječe kretnje, ki se jim še pozna prehod iz inštituta v življenje, mehak glas, mala in ozka postava, Karline oči. Ničesar nisem zadel, samo usmiljenost in potrpežljivost sem bil nemara uganil. To sem videl, ko je sela med očeta in Pokorna in se vdala v usodo tega večera in izkušala biti vesela, neženirana sred naše družbe.

In Štefan Pokoren? Če bi imel namen pisati to historijo do konca, bi bile vse bralke gotovo zadovoljne z ženinom doktorjem Pokornom in nevesto Marijo Bobrovo...

A nimam tega namena in ga tudi tisti večer nisem imel. In Kolomon, stara bajta Zorič, me je sunil v rebra, ko sem sédel zraven njega, in mi zašepetal: »Familija je prišla med nas... Bog se usmili! Saj je vse lepo in dobro, toda svoj govor na čast Štefanu bom moral pustiti...«

Neblagohotne, nevljudne so bile te besede in sreča, da sem jih le jaz slišal. —

Tista ura, ko sta sedela doktor Bober in njegova hči med nami, je bila vsa lepa in praznična. Zdelo se mi je, da obvlada Marija s svojo navzočnostjo vso našo burno študentsko veselost, ne da bi se ona sama in mi tega zavedali. In celo Zorič je pozabil svoje principe proti polnoči in popravil svoje prve besede, ko mi je dejal »In vendar je vse to prav... Dih božji čutiš, ko prideš v bližino takega dekleta, kakor je Marija. Dekleta, pravim, ker če bi ji rekel ženska, bi je ne imenoval prav. Čutim to, dasi postanem pri ženskah štor in sem vselej jezen in obupan, če sem v njih družbi, in pridem šele čez teden v svoje navadno razpoloženje starega študenta, če sem izpregovoril le par stavkov s človekom, ki ni moški...«

O Zorič, celo razpravo bi ti bil natvezel še tisto uro o oliki, o ženskah, o ljubezni, o zakonu

in njegovih posledicah za kazen, da si tako zaklet sovražnik vsega tega. A ni mi bilo dano to, zakaj polnoč je razdružila našo tovarišijo.

Doktor Bober in Marija sta se odpeljala na postajo, ker sta hotela s prihodnjim brzovlakom na Dunaj. Štefan ju je spremil. Stari Pokoren je odšel spat in jaz sem šel z njim do Štefanovega stanovanja. Tako se je naša družba razbegnila na vse strani.

Čez pol ure sem bil v kavarni, kjer je par tovarišev še pričakovalo Štefana za zadnje slovo. Nekaj jih je poganjalo krog po bilardu. Sever je učil mladega Korena tudi to drago zapeljivo igro. Koliko kejev sta zlomila, ne vem. Vem le, da sta enega plačala in da se je Koren zaklel, da se bilardu nikdar bolj ne približa kakor na dva koraka.

Le Zoriču se je še ljubilo govoriti, zato sem prisedel k njemu.

»Vidiš, tako vzame Štefan Pokoren konec v dveh letih...« mi je začel zatrjevati.

»Zakaj?«

»Čez dve leti bo otroke zibal, Marijo Bobrovo, tedaj svojo ženo, varoval doma in jo vozil v javnost le na malomestne veselice in slavnostne, dobrodelne in druge prireditve... S paglavci se bo mučil v šoli, korigiral zvezke, bal se tašče kakor vraga in svojo ženo ljubil nič manj, ki ga bo karala za vsako urico čez deveto zvečer, ki je ne prebije doma...«

»Morda bo pa to prav... Malo domačega straha je potreba našemu ljubemu Štefanu in tudi tebi bi morda ne škodoval...« sem ugovarjal jaz.

»Morda, morda, preljubi bratec... A vendar mora imeti človek tudi za zakon primerno naturo. Jaz je naprimer nimam, dasi sem sit študentskega življenja kakor ljudje zakona, ki so se ženili in možili, ne da bi si poprej napravili točno diagnozo svoje duše in svojega telesa... Zame ni familija. Najrajši bi večno fantoval, če bi se tudi tega človek ne naveličal in se končno tako zadolžil, da mu slednjič krščeni in nekrščeni judje in posojilnice dajo na izbiro vislice ali pa bogato nevesto... Obesi se na eno ali na drugo — povsod te lahko stane glavo...«

»Zato, moj ljubi Zorič, končaj svoja študentska leta! Glej Pokorna! Prepričani smo bili vsi, da se iztečejo njegovi študentski časi kakor žalostna vodica v pesek. A ojunačil se je, vso silo in energijo zbral, promoviral in odslej bodo tekli njegovi dnevi po umerjeni strugi...«

»... in gnali mlinček vsakdanjosti...« je pristavil Zorič. »Suplent, profesor, ravnatelj, šolski svetnik itd. Umetnijo pa naj vrag vzame! Kajne?«

»Jaz mislim, da urejeno življenje tudi umetniku ne škodi. Seve, da bi naš človek od same umetnosti živel, je nemogoče in nezmisel. Toda tudi ob drugem poklicu se lahko razmahne in ustvari mnogo velikega...«

»Ob kričanju otrok, vzdihovanju in pridigah žene in skrbah za kruh in družino. Čestitam, da si prišel do tako solidnih nazorov!« se mi je ironično smejal Zorič.

Tega vprašanja nisva več rešila, zakaj Štefan je prišel v kavarno in prisedel k nama. V roki je držal belo žensko rokavico.

»Ti, moj preljubi doktor, čemu pa ti bo ta nežna, pajčevinasta stvar?« ga je vprašal Zorič, ko jo je zapazil.

Pokoren je bil v zadregi. Pogledal je rokavico in se sam začudil: »Glej, saj res... Pozabil sem jo vrniti Bobrovi gospodični. Jutri ji jo pošljem...«

»Kaj bi se opravičeval! Vidi se ti, da lete tvoje misli z brzovlakom proti Dunaju... Le pošlji jutri rokavico nazaj! Toda poglej prej, ali je srce notri! In tega nikar ne zavrni!« mu je naročal Zorič.

Za nami je nenadoma počil zamašek in šampanjec se je zapenil v čašah.

Zorič je razširil oči in razprostrl roke.

»Dvanajst doktorjev sem že izpustil v življenje in napravil križ za njimi, toda šampanjca pri Slovencih še nisem doživel. Pokoren, ali si ob pamet?«

»Nikakor ne... Pred par dnevi sem dobil honorar za zbirko malenkosti v prozi, ki sem jih napisal v težkih časih. Ne na doktorat, ne na prijaznost doktorja Bobra, ne na rokavico njegove hčerke Marije, na zdravje umetnosti, moje druge zvezde, ki je v bridkosti zažarela v prvih, živih žarkih, na njeno čast in slavo pijmo te čaše!«

Tako se je zgodilo in Zorič je tisto uro imel sedé govor, ki je bil obupal nad njim pred polnočjo, ko je bila naša tovarišija še pod čarom slovesnega večera in gospodične Marije.

»Povej po pravici, dragi prijatelj, komu si se zapisal, da si samega sebe ugnal, da se morda tudi jaz zapišem kakor ti in vzamem tvoj slavni konec!« je završil Zorič svoj govor, ki mu je delal vso čast kot Kolomonu, najvišji glavi kluba Narobe.

»Ljubezni...« je odgovoril Pokoren. »Ljubezni do doma, do domovine in do samega sebe. Doktorju Bobru sem pred mesci razodel vso svojo zapravljenost mladost, svoja zaigrana študentska leta, ko sem mislil, da mi ni več pomoči. On me

je ozdravil. Zavezati sem se mu moral s častno besedo, da letos končam svoje študije. Zgodilo se je. Ta obljuba je bila vajet in bič, ki sta gnala moj nebrzdani jaz naprej, vedno naprej do konca...«

Zorič je odgovoril na te besede vkljub vsemu svojemu sovraštvu do žensk: »Doktor Bober je dal bič in vajeti, toda vse je v rokah njegove hčerke... Tudi jaz bi se izročil takemu vodstvu, samo če bi vedel, da bič nikdar ne udari in da mi vajeti ne zavijejo vratu... To pa veš ti, Pokoren, gotovo...«

»Bobrova gospodična ne ve o tem nič...« se je branil Pokoren. »Toda doslej nisem čutil ne biča, ne vajeti... Prisegam ti...«

V kavarno se je prismejala nova družba.

V hipu je bil klavir na drugem koncu kavarne odprt in vesela, razposajena pesem je ustavila naše misli in besede.

Toda kaj je to? Krog klavirja stoje mladi fantje, študentje, in pojo domačo pesem o fantiču, ki po polju hodi in sladko vince s sabo vodi, in o dekletu, ki sama tabrná in druge fante rada ima. Marker pribeži od nekod, maha z rokami in kriči, da je že davno minila policijska ura. Zaman. Študentje ga ne puste do belo oblečene gospodične z najmodernejšim klobukom, ki igra na klavir in se radostno smeje in obrača mladi obraz na desno in levo. Rdeče pero na klobuku se veselo ziblje, prsti beže prek tipk kakor val, ki ga požene junijski veter po cvetoči, bohotni travi.

Marker divja. Pesem nenadoma umolkne, pokrov pade nad tipke, gospodična vstane in ploskne z rokami.

»Kako lepo je življenje!«

Tedaj sva jo s Pokornom spoznala. Bila je Alma, najmlajša Podlogarjeva hči. Fantje so bili sami nepoznani študentje, le enega sem že poznal, Stojana.

Marker se še ni utolažil. Trdi sveto, da prihodnjič pokliče policijo na pomoč, da ne da nikomur niti kozarca vode. A par grošev napitnine ga pomiri, da je pripravljen prinesiti vsega, kar kdo naroči.

Alma se ozre po kavarni in njeno oko obstane na Pokornu. V hipu je pri naši mizi.

»Gospod Pokoren, ali ste res Vi?« ga pozdravlja.

»Prosim: doktor Pokoren...« poseže vmes Zorič, ki je postal neznansko teman in resen.

»Doktor... Ali res? Čestitam!« žgoli Alma.

Ko se Štefan zahvaljuje za čestitko, pride tudi Stojan bliže in pozdravi znanca mladih let.

»Servus, Pokoren!« mu strese roko. »Tako slovesno izgledaš nocoj . . . Kaj ti je?«

»Čestitaj, Oton! Pokoren je že doktor!« kliče Alma vmes.

Stojan čestita, Alma vprašuje: »Oton, kdaj boš pa ti promoviral?«

»Nikoli...« odgovarja hladno elegantni študent.

Zorič je zbežal iz kavarne, ko je marker primaknil še dvoje miz k naši in je sedla krog nas vsa tuja družba, ki se je površno predstavila in v kateri ni bilo nobenega našega znanca razen Alme in Stojana.

Alma sedi nasproti Pokornu in govori o preteklih časih, o Karli, o sestri Dori, o materi in o dolgočasnem življenju v domovini.

»Ni mi bilo več prestatl doma . . .« pripoveduje. »Vedno isto stanovanje, v katerem sem bila zaprta od šestega leta, vedno iste tri sobe, kjer vise po stenah vedno iste slike, vedno isto človeško življenje, ki ga tako čisla moj dolgi svak Oražen kakor rajni naš oče. Prvi Karlin otrok je začel jokati cele noči, Karla boleha, mama je od dne do dne sitnejša in nervoznejša. Na vseh koncih in krajih samo varčevanje, svak me je postrani gledal, če sem si kupila nov trak za klobuk. Naveličala sem se vsega skupaj, se skregala z vsemi in ušla. Zdaj sem tu, vesela, prosta . . .«

Zasmeje se brezskrbno, a njen smeh je prikrita laž. Stojan čuti to in nadaljuje njen stavek: »In poučuješ graške gospodične italijanski, paglavce klavir za dve kroni na uro, se ponujaš za guvernantu, iščeš stalne službe, koketiraš s študenti in oficirji in si vedno vesela in brezskrbna nazunaj. Kakšna si pa v resnici, vedi vrag . . .«

»Oton, ali sem ti storila kaj žalega?« se zavzame Alma ob njegovih besedah in njen smeh ugasne nenadoma kakor utrinek.

»Nič mi nisi storila. Samo tvoje domače revščine ne morem poslušati, če jo začneš razgrinjati v veseli družbi . . .«

Disonanca je zazvenela med družbo. Jaz mislim na škrjančke in na rajnega Podlogarja in bi najrajši dal Stojanu klofuto.

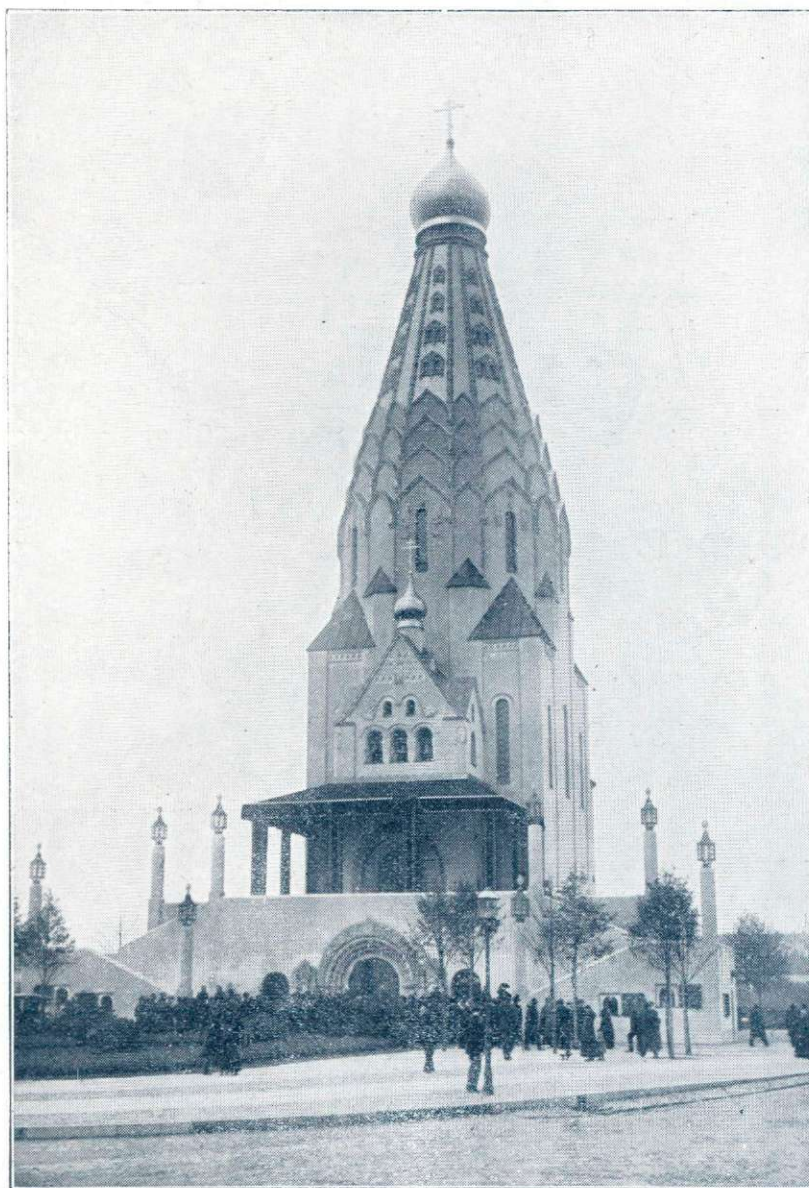
Pokoren izkuša zaman vzbuditi novo razpoloženje z vprašanjem: »Kje je Dora, Vaša sestra?«

Stojan gleda še vedno mračno, ko pripoveduje Alma: »V Ljubljani piše v kontorju. Ubožica služi in se muči po osem ur na dan in pošlje vsak mesec materi, kar prihrani. Mati pa daje vse Karli. Tako živi mati, živi Karla, živi njen mož, Dora pa nosi ponošena krila in klobuk, ki je z njim še v šolo hodila . . .«

Potem so sledile same besede brez misli, disonanca je navidez izginila, Stojan je položil obe

nogi na mizo in trdil, da je to najprimernejša lega za veselo razpoloženje. Študentje pa so zabavali Almo, ko se je Stojan, njen kavalir, pogovarjal s konci svojih žoltih ameriških čevljev. In družba, besede in smeh, vse je šlo pot v brezmiselnost.

Zunaj je že puhtel nad tlakom jutranji mrak in rumenel za šipami. Ko sva s Štefanom stopila vanj, sva se vprašala oba, ali sva se od družbe

RUSKA SPOMINSKA CERKEV PRI LIPSKEM.

poslovala, in si nisva vedela odgovora. A ga tudi nisva iskala.

Pokoren je napravil črto pod pretekli večer in jutro, skoz katero sva šla, pregledal svoje študentske čase in seštel žalost in veselje in dejal: »Čudno . . . Vsako veselo uro mi mora zatemneti spomin na preteklost. Kje je domovina, kje mladost, kje škrjančki? . . . Ta hip mi je žal po vsem . . .«

* * *

Zdi se mi, da sem nekoč slišal peti Almo v zakotnem varietetu. Boječ glas, ki mu je klavir dajal poguma, ki so ga bodrile melodije jeklenih

strun za belimi tipkami, čez katere so bežali drobni dekliški prsti. Na misel mi je prišlo, da izvršujejo zdravniki najtežje operacije z jeklenimi žicami, tankimi kakor las. Neumna misel ob lepem dekletu, ki pri aplavzu sanja o primadoni, neumna misel ob plahem petju, ki je v njem nekaj ptičjega, kar ga dela še lepšega, neumna misel ob spominih na preteklost in škrjančke. Ali ne? Toda od tedaj nisem šel in ne pojdem nikdar več v variete.

Zdi se mi, da sem videl v Ljubljani v pisarni velike firme za pisalnim strojem blede dekle in da je to bila Dora. Zelo malo sem se brigal zanjo ob časih Pokornove ljubezni. A od tedaj je ne morem pozabiti, vidim jo tipkati dan za dnem brez solnca, brez upanja, le globoko v njeni duši tli še ljubezen do matere, do sester. Ko jo prvič srečam, jo nagovorim in ji povem, da jo spoštujem.

Zdi se mi, da sem videl tudi Karlo. Popoldansko solnce se je dolgočasilo po ulici in na

senčni strani je stopala po trotoarju mlada gospa za otroškim vozičkom. Zdrznil sem se iz spominov na tisti čas, ko sem s Pokornom šel po ravno tej ulici prvič na obisk k Podlogarjevim. Dvignil sem klobuk in gospo Karlo pozdravil. Slišal sem, da mi je odzdravila, in zdelo se mi je, da je je tična. In videl sem tanke ročice otroka v vozičku pred njo, ki so krilile pred bledikastim obrazkom, ki je nosil Karline oči, a brez sledov misli na težko življenje, na ugaslo mladost.

Nedavno pa sem zlasal paglavca, ki je bil odkril v razoru gnezdo škrjančkov, ki niso bili še popolnoma godni. Iz gole objestnosti je vrgel pest suhe prsti mednje, da so se razbegnili in razleteli na vse strani, preden jim je bila njih ura namenjena. Zlasal sem paglavca in mislil ob tem na usodo.

Ko sem drugi dan šel na polje in me je steza peljala tam mimo, je bilo gnezdo zapuščeno in prazno.

S POTI.

Piše Izidor Cankar.

(Konec.)

Firenze.

Sklenil sem, da odpotujem čimprej. Mesta se sicer nisem naveličal, zdi se mi celo od dne do dne lepše, toda vse drugo je nezno. Bolje je, da odidem in se ustavim še enkrat tukaj, kadar se bom vračal domov. Fritz je od jutra, ki sem ga prej omenil, ves hudoben; ne smem mu gledati v oči, če hočem mirno govoriti, in že njegova navzočnost me draži. Neumno govori in se zaničljivo smehlja. Smehlja se sebi, in ko vidi, da so drugim njegove besede neprijetne in da jih njegov smehlaj bega, se smehlja drugim. Ta smehlaj je krčevit, je le v mišicah, ne v očeh. Vse njegove misli so polne trnja.

»Ti si že večkrat mislil, da boš zblaznel,« mi pravi. »Upal si, da prideš ob pamet. Menil si, da bodo ljudje tedaj šele visoko cenili tvojo razumnost, kadar je sploh ne bo več, da bodo tedaj spoznali, kaj so imeli v tebi, kadar ne bodo nič več imeli od tebe. Živel si v nadeji, da bodo slednjič priznali: bil je tako pameten, da je sedaj neumen.«

»Ne, v tej nadeji nisem nikdar živel. Ali živiš ti v njej?«

»Doslej še ne. Ti hodiš zlato srednjo pot pravičnosti, pot prokletstva, si ves gnil v svoji trez-

nosti in tvoja dejanja in tvoje sodbe diše po njej. V očeh ti berem, kako me zaničuješ, ki ti nisem nič hudega storil. Pusti me pri miru. Zlomil se bom čez koleno, kakor palico.« Pri tem si dreza z zobotrebcom v oko.

»Odpotoval bom, najbolje bo tako. V Sieno pojdem ali morda naravnost v Rim.«

»Tudi jaz bom odpotoval. V Assisi pojdem in bom tam dolgo ostal. Moram priti sam s seboj na jasno, če je mogoče.«

»Je mogoče.«

»Ne jemlji mi upanja s svojo vsevednostjo in prosim te, da me ne pomiluješ. Meni je dobro, razumi to. Počutim se izvrstno in si bom jutri kupil novo obleko. Ne smeš mi zameriti, dragi, če te opozorim: tvoje pete so zbite. Mislim, da so tudi drugi že opazili.«

Pri tem si zbada desno oko z zobotrebcom. Levo je solzno in desno že vse rdeče.

Firenze.

Včeraj so imele hišne veliko dela, da so izpremenile vestibul v plesno dvorano. Sosednja bralnica je bila že popoldne polna rož, pisalniki so izginili in na njihovem mestu so stale belo pregrnjene mizice; ko sem hotel kot navadno proti

večeru napisati nekaj pisem, mi je gospa, ki vse nadzira, zastavila pot:

»Danes morate oprostiti. Naročila bom takoj, da Vam prinesejo črnilo v sobo.«

Začudil sem se množici raznobarvnih pijač na mizah in obilici jedil. Z vso slovesnostjo hoče hiša obhajati Adin rojstni dan. Morda je taka navada in morda je tudi zelo koristna slovesu podjetja. Gostje smo kupili Adi velikanski šopek zelo lepih rož. Zmenjeno je bilo tako, da ga ji Montañes izroči v dvorani.

Večerja je bila krajša kot sicer. Vsi so bili skrbneje opravljeni, dame so se naravnost potrudile. Ada je prišla v beli obleki s črnimi rožastimi našivi, ki so se vili kakor bršljan ob njeni vitki dekliški postavi prav od prsi do roba krila. Srečna je bila, da je že osemnajst let stara in da je središče družabnega večera, obenem je bila malo v zadregi in ni se ji posrečilo, da bi se vedla tako neprisiljeno in preprosto kakor druge dni. Nemška slikarica, ki je pred kratkim prišla, nas je presenetila s tem, da se je popolnoma gladko počesala in vso težo svojih las zvila v širok voz, ki ji je padal globoko preko tilnika. Bila je prijetno nasprotje drugim visokim frizuram; slovesni vtis je dosegla s preprostostjo, ker je bila pravtako nenavadna kakor druge, ki so se trudile z umetnostjo. »Podlogo je vzela iz las in je položila vanje idejo; zadnje je hujše od prvega,« je rekel Fritz, ki je ne mara, ker je slikarica in rada govori o slikarstvu. Karla je prišla v črni, zelo navadni obleki brez okraska, le rdečo vrtnico za pasom. Zelo vitka in bleda je bila v njej. »Montañesu bom rekel,« je dejal Fritz, »da je podobna črnemu ognju z bledim sijajem, in ji bo takoj kot poklon povedal; lep vrat ima.« Esteri se njena svetlomodra obleka nikakor ni podajala. Izginjala je v njej in tudi ta barva se njeni polti ne prilega. Mislim, da sama ni bila zadovoljna s seboj; lica so ji bila jetično zardela, oči vlažne in žalostne.

Že med večerjo je pianist, ki ga je hišna gospodinja naročila za ta dan, tipkal po klavirju, in kadar so ti pretrgani glasovi prodrli do obednice, so se gostje v pričakovanju spogledovali in začeli hitreje jesti. Med družbo je vladalo tisto živahno razpoloženje, ki se navadno pokaže pri ljudeh, kadar pričakujejo kaj veselega. Brez truda se je pogovor razpletal in skoro vse je bilo duhovito in dovtipno, kar je kdo rekel. Montañes se ni prenehal smejati in je mnogo govoril ter vse zabaval; ta večer je bil ves drugačen nego prej. Fritz, ki velja med nami za zelo duhovitega, ga je parkrat skušal osmešiti, ga spraviti v za-

drego in odvrniti splošno pozornost od njega, pa se mu ni posrečilo. Videlo se je, da je preveč pametno, kar govori, da je dovtipnost s težavo narejena in da ne prihaja naravnost iz dobre volje. Mali Španec mu je odgovarjal z glasnim smehom in tako naravno in z lehkoto, da so bile simpatije na njegovi strani. Fritzu ni izginil krčeviti nasmeh z obraza, samo še bolj oster je bil, ko se je čutil premaganega.

Po večerji je prejela Ada šopek, toda utegnila je le najbližjim stisniti roko, kajti v istem trenutku je pianist udaril prve akorde valčka in še preden se je kolobar gostov krog nje razšel, jo je Mr. Grudge, najstarejši med nami, brez vprašanja prijel krog pasu, nalahno odrinil z ramo okrog stoječe in jo zavrtel. Takoj so se uvrstili ostali pari. Nekateri starejši gospodje in tudi par dam se je zateklo precej pri začetku zabave v bralnico. Tam so kadili, pili in igrali. Kadar so se vrata odprla, se je zavalil v »dvorano« oblaček modrikastega dima, slišali so se klici igralcev in smeh živahnega pogovora. Včasih se je pokazal med vrati Schmik, zardel, s cigaro v ustih in dobrovoljno kimajoč parom, ki so hiteli mimo njega. Najživahnejši med vsemi je bil Montañes. Niti enega plesa ni zamudil, le med pavzo je skočil v bralnico, hitro pokadil cigareto, si natlačil v usta dišečih bonbonov in zopet odhitel k plesu. V vseh kotih je bil videti njegov žareči obraz in lesk njegovih belih zob. »Sijajno je!« mi je enkrat rekel in mi, ne vem, zakaj, stisnil roko.

»Kako je vesel, mali,« sem dejal Fritzu.

»Uživa še neposredno. Popolnoma nekulturen, pranaraven je,« je odgovoril. »Zavidanja je vreden v svoji divjaški sreči.«

Ravno tedaj je priplesal z Estero zopet mimo naju, ves srečen in zmagoslaven. Lasje so se mu lepili na čelu in beli trdi naprsnik se mu je vsled potu bil zlomil, kravata je bila v neredu. Ester je bila kakor senca v njegovih rokah, ne telesno bitje. V neprikladni obleki so njeni nežni udje popolnoma izginjali in skoro ni bilo drugega videti od nje, kot žalostni, zbegani pogled. Ko je švignila mimo, mi je prikimala bolj z očmi kot z glavo in se nasmehnila.

»Ali si plesal z njo?« sem vprašal Fritza.

»Enkrat sem plesal. Ne morem. V oči mi gleda in nič ne govori. Slabo mi je ob njej in ne vem, kaj naj mislim. Storil bi rad veliko hudobijo; menim, da bi mi potem odleglo.«

»Kaj bi odleglo?«

»Ne vem, kaj. Vse.«

V tem trenutku je prišla Karla mimo; hotela je v bralnico.

»Ali ne plešete?« sem jo vprašal.

»Ne.«

»Zakaj ne?« je dejal Fritz.

»Me ne veseli. To ni ples, to je stopicanje v krogu, ritmično premetavanje nog.«

»In kaj naj bi bil ples?« je rekel Fritz z zbadljivim nasmehom.

»Ples je ali umetnost ali divjaštvo. V obeh slučajih je dobra reč, ker je pristna. To je ponarejeno blago. Mogoče je plesati narodno himno, ali na melodijo slavčka, ali simfonijo, mogla bi tudi plesati kankan ali ciganske plese, toda kako naj pametno plešem polko?«

»Prepričajte nas,« je dejal Fritz.

Karla je pomolčala in mu nekaj hipov gledala naravnost v oči.

»Ali Vam je kaj na tem?« je rekla.

»Veliko mi je na tem; prosim Vas.« Tudi on ji je gledal naravnost v oči.

»Dobro,« je odgovorila in mu prikimala. V pavzi je stopila k Adi in ji nekaj rekla. Ada je odhitela iz dvorane ter se vrnila z zvezkom not, ga odprla in postavila pred pianista. Ta je knjigo zlovoljno prelistaval, nekaj godrnjal in slednjič začel igrati.

Karla je stala ob steni in pol radovedno, pol posmehljivo gledala po gostih, ki so potrebovali nekaj časa, da se umirijo in spoznajo položaj. »Ah!« so rekli tedaj nekateri presenečeno in Montañes je hotel ploskati, toda drugi so zaklicali: »Tiho! Bodite tiho!« Nekateri so posedli ob stenah, nekateri so sloneli prekrižanih rok; vrata, ki vodijo v bralnico, so se pozneje odprla in tudi neplesalci so silili v dvorano. Iz sobe se je valil vanjo modrikasti duh cigar, prihajal je tudi duh po jedilih in pijači.

Pianist je igral, toda Karla se ni zgenila.

»Kaj igra?« sem vprašal Fritz, in ko me ni slišal, sem ponovil: »Kaj igra?«

»Ne vem,« je odgovoril. Pozneje je pristavil: »Zdi se mi kakor Chopinov Notturmo.«

Morda se je Karla zaradi tesne obleke tako umerjeno gibala, da niti stroga Miss Harton ni mogla biti užaljena, toda verjetneje se mi zdi, da dela tako premišljeno in s polno zavestjo. Ne vem, kako je dosegla, da se je koncentriral ves ritem in vse gibanje naznotraj in da se je zdel vsak lahni skok in vsak zamah roke kakor daljen odmev pesmi, ki jo poje sama v sebi. Vsakdo je moral čutiti, da je za tem, kar je vidno in naglo izpremenljivo, še nekaj drugega, mnogo važnejšega. Bilo je to trepetanje celega telesa, iz globoke notranjosti prihajajoče, napetost vseh mišic in živcev. Začudil sem se, kako se zna ta ženska

v vsakdanjem življenju brzdati. Kdor jo je videl tako razigrano, polno strasti in notranjega življenja, si ni mogel več prav predstavljati tiste hladne Karle, ki se počasi giblje, leno polega v fotelju in komaj odgovarja. Iz vsakdanjosti je ostal na njej le smehljaj, neizbrisno zarezan krog ustnic, telesen smehljaj brez vsebine, ves leden v svojem dvomu in posmehu, ter čudni, nedobri pogled »poševnih oči, ki so kakor tekoča voda«. Zdelo se mi je, da jo prvič vidim; tudi sem tedaj šele razumel, zakaj je govoril Fritz o njeni lepoti. Fritz je veččega očesa, spregledal jo je in je zaslutil zatajeno silo v njej.

Ozrl sem se vanj. Slonel je ob steni, bled in žarečega pogleda, ter si lomil prste desne roke; boleti ga je moralo. Čutil je, da ga gledam, in se je izkušal nasmehniti.

»Ali si mogel misliti, da je tak ogenj v njej?« mi je rekel tiho. Ne vem, zakaj mi je bilo to vprašanje neprijetno.

Strastna težnja, da izrazi, kar se s samim gibanjem ne more izraziti, da da svojim telesnim kretnjam dušni pomen in izpremeni vezano tvarino v breztelesno misel, je bilo tisto, kar je na Karlinem plesu tako dražilo. Ni ilustrirala Chopinove skladbe; ta sama je bila tako nedoločna, da si ni nihče mogel v njej kaj določnega predstavljati. Mikavno pa je bilo, da je tisto nejasno čuvstvo, ki je zvenelo v strunah klavirja, dobilo v Karlinih kretnjah spremljavo, vsled katere je postajalo še bolj nejasno, motno in bolj boleče. To ni bilo več čuvstvo, temuč grenko razpoloženje, omamljiva pobitost. Menil sem, da vem, zakaj si Fritz tako nasilno lomi prste. Karla se je vzpenjala kvišku in padala, kakor se vzpenja in pada vse človeško hrepenenje, na ustnicah tisti ledeni, negibni nasmeh dvoma in posmeha; roke so se ji včasih tako nenaravno zvile, da si nisem mogel jasneje predstaviti lastnega dušnega trpljenja in nenaravnih, brezupnih skokov človeških misli; telo ji je včasih nenadoma vztrepetal v dveh različnih ali nasprotnih smereh, trgano od notranjih, kljubujočih si moči, kakor trepeta vsaka razdvojenost. To je bilo hlastanje človeka po zraku, kadar ga duši, vrvenje vsega, kar v bridkih urah hoče, nemirno iskanje besede, da izrazi sebe, napor, da se premaga in raztelesi, nad vsem pa zreli smehljaj obupanega, prezirljivega spoznanja, muka, muka.

»Prav to je, kar sem hotel, kar hočem vedno,« je rekel Fritz skoro glasno.

»Kaj?«

»Ta najomejenejši izraz najbolje pove, kako brezmejno je, kar hočemo. Beseda pove samo en

del, najslabši. Čim manj jasno govorim, tem jasneje se razodevam. Ples je še nad glasbo.«

Ko je pianist udaril zadnji akord, se je Karla kakor zlomila, potem je obstala in si popravila lase. V gledalcih ni bilo posebnega navdušenja, vsi smo bili malo v zadregi in nismo prav vedeli, kaj naj sedaj storimo. Montañes je začel ploskati, pa je kmalu utihnil; drugi niso hoteli ploskati. Gospa je stisnila Karli roko in vsakdo se je hotel spomniti kakega pohvalnega in ne prebanalnega izraza.

»Znamenita ženska,« je rekel Fritz zamišljeno. »Kako so pristrčni v svoji nerodnosti,« je potem pristavil, ko je pogledal po ljudeh. Stopil je k Adinemu šopku, ki je ležal na klavirju, in hotel odtrgati iz njega vrtnico, toda Ada ga je prehitela in prinesla Karli ves šopek.

»Ne,« je rekla Karla, »ne vsega. Dajte mi eno vrtnico,« se je obrnila na Fritz. »Ali ste prepričani. Drugi očitno niso.«

»O čem?« je vprašala Ada.

»Katero vrtnico?« je rekel Fritz in ji pogledal v oči. Tudi ona ga je pogledala in rekla:

»Je vseeno. Dajte mi tole belo.«

Pianist je kmalu začel veseleje igrati, zadrege je bil konec in ples se je začel iznova. Fritz je strmел v dvorano, in ko sem ga nekaj vprašal, ni odgovoril; v gumbnici je imel vrtnico, ki je bila Karli padla med plesom izza pasa. Ester se je bila od gospe poslovila in je stopila z materjo k nama:

»Fritz, jaz moram gor. Ali ostaneš še dolgo?«

»Kako meniš?«

»Počivat grem, tu je zadehlo in soparno. Ali ostaneš še dolgo?«

»Ne vem. Mislim, da pojdem kmalu. Ne vem.«

»Lahko noč.« Podala mu je roko.

»Lahko noč. Lahko noč, maman.« Bil je zelo razmišljen.

Ko mi je Ester podala roko, sem čutil, da je vroča. Stisnil sem ji jo krepkeje kot navadno. Ona me je pogledala, oči so se ji naglo ovlažile, hotela je nekaj reči, pa so ji le ustnice vzdrhte. Potem je šla v svoji neprikladni, svetlomodri obleki, neznatna in samotna s svojimi tihimi mislimi.

»Zakaj si tak?« sem rekel Fritz. »Vidiš, kako je žalostna.«

»Kakšen pa sem?« je odgovoril in odšel h klavirju. Naročil je nekaj igralcu, ki se je nasmehnil, in takoj zaigral napamet. Tudi Fritz se je nasmehnil, stopil pred Karlo in potem sta zaplesala enega izmed tistih plesov, ki so v novjšem času zelo priljubljeni. Zelo je različen od polke in tudi umetnost ni. Videl sem, kako je Fritz obraz oživel; on je izvrsten plesalec.

Odšel sem v svojo sobo in sem proti jutru zaspal, ko se je spodaj hrup malo polegel.

* * *

Danes je naša hiša dalj spala kot navadno. Bilo je že precej pozno, toda popolnoma mirno v sobah in na hodnikih, ko je Fritz prišel k meni, športno napravljen, zapet do vratu in preko ledij prepasan. Bil je pobit in lep, kakor morda nikoli.

»Sedaj se odpeljem. Prosim te, razdeli to napitnino med služinčad. Pri fotografu imam še nekaj plošč, pošlji jih za menoj, kadar ti sporočim naslov. Esteri povej, da ji bom pisal, in če povpraša maman po meni, reci, da sem šel gledat viseči pisanski stolp.«

»Kam greš?«

»Še ne vem. Sporočil ti bom morda.« Hodil je po sobi in me ni niti za hip pogledal.

»Ali . . . ali si bil snoči še dolgo doli? Zakaj greš?«

»Daj mi par cigaret na pot. Kaj hočem tukaj? Ester se obnaša, kot bi ji bil srce prestrelil. Morda ima prav, toda jaz sem ji to prorokoval. Karla je rekla, da me ljubi, in če bi mi bila le en dokaz odrekla, bi ji danes nemara verjel, tako ne vem nič. Ah,« iztegnil je roke in nagnil nazaj glavo, »kopal bi se rad v zelo mrzli vodi, pa ne bo več časa.«

Ko je prižgal cigareto, sem videl, da mu roka lahno trepeta.

»Bodi torej zdrav, piši mi kaj in spametuj se kmalu!« Podal mi je roko. Ko sem mu pogledal v oči, sem videl, da se imava morda rajša, nego sem mislil.

Pri zajtrku sem Esteri povedal, da je odšel in da ji bo pisal. Nasmehnila se je in mi rekla:

»To ni prvič tako. Dolgo časa ne bo nič pisal, potem se morda enkrat povrne.« Nič ni življenja v njej. Skoro brez telesa je, kakor duh, in tiho vdana.

VETERNIKOVA MINA PO SMRTI.

Spisal P. Bohinjec.

Mrtvaška knjiga
Kriške župnije 1719.

Rože so se majale, drevesa so se zibala, vrane so se drle, lisice so lajale, volk je tulil . . . Čez hrib in plan je vlekel oster veter, strupen in suh . . .

»Prvi maj,« pravi mrtvaška knjiga. Gaber in breza sta se objemala čez kolovoz, na kolovozu pa je ležalo mrtvo truplo mlade dekle. Smrtni udarec njenega fanta ji je strdil kri na sencih, in dvojno življenje je izpuhtelo ob robu Udnega boršta.

Žepičev pastir je pasel koze ob brežini. Ker se mu je šiba zlomila, gre poiskati druge v leščevje. Kar zapazi njegovo bistro oko nekaj belega skoz vejevje. Vsi strahovi mu šinejo skoz ude na beli dan in v eni sapi beži proti domu . . .

Stari Žepič iz Studeničnega je bil sam doma. Napil se je sladke bržanke s svojim vinskim bratcem Rožmanom z Veternega in je smrčal v listnici.

»No, fant, kaj pa vpiješ?« prebudi se nevoljen in dvigne glavo iz listja.

»Brž, brž, dešček! V borštu je nekaj.«

»I kaj pa je, Matevžek?«

»Nekaj belega sem videl v grmovju.«

»Je že kakšen bel golob letel skoz.«

»Divji golobi so sivi in ne letajo tako nizko.«

»Je pa bela vrana s tal zletela.«

»Bele vrane ne poznam. In če je bela tolika kakor črna, ni mogla biti vrana, ker sem videl veliko reč.«

»In kje je bila tista reč?«

»Na kolovozu pri tisti brezi, ki ima odrto kožo.«

»Potem si videl brezo, ki je bela.«

»O ne, dešček! Se je majala tista reč.«

»Breza se maje, ker je hudo vetrna.«

»Pa je bila pri tleh tista reč in oblečena kakor ženska.«

»Preklicani fante! Potlej si pa videl duhove vstajati!« vzklikne starec in se dvigne kvišku.

Stari Žepič je že stokrat pričakal kresni dan in zato ni mogel teči. Hodil pa je hitro, kakor njegov tovariš Rožman, ki je tudi ležal v listju in obhajal že devetdesetkrat svoj god.

»Srečen si, Matevžek!« pravi Žepič pastirju.

»Nedolžen je še,« dostavi Rožman.

Hitro so jo rezali čez polje. Fant je žvižgal nalahko, starca sta dihala močno in kašljala.

»Jaz grem za kozami,« pravi pastir in krene proti rebri. Ni ga bila volja slediti duhovom.

Starca sta stopala odslej počasi in pozorno zrla proti zarastlemu obrežju.

»Morda se bo dalo kaj izkopati, Janez!« izpregovori devetdesetletnik in privzdigne svoj širokokrajnik.

»Bog daj in fantova nedolžnost, ako le nimam petka za klobukom! Saj sva obadva suha kakor listje, žejna pa za štiri,« odvrne stoletnik in posladka z jezikom.

»Brez nič ne bo, pri mojem duhu! Otroci in norci govore resnico.«

»Ne kolni po naših vozarah. Saj že jaz okolnem, kar je treba. Zdi se mi pa, da nama ne bo dano. Midva sva vajena vinskih duhov, božjih pa ne.«

»Saj se je tudi Pavlu duh prikazal.«

»Pa hudi.«

»Našemu Zveličarju tudi.«

»Ali midva mu nisva kos — sva grešnika!«

»Saj je Matevžek blizu.«

Starca obstaneta pred grmovjem. Prekrižata se in kukata skoz veje. Kolovoz je bil pred nosom, odrta breza pred očmi, skoz vejevje se je svetilo belo krilo.

Žepič stopi na prste, se nagne naprej, pa vzklikne: »Jože, za pet Kriščevih ran, Veternikova Mina je! Mrtva je, na glavi ima rano.«

Rožman se stegne istotako, se prestopi, pa deje: »Fant je prav videl — Mininega duha je videl. Oh, dva človeka — pa tako slovo! Bore otrok brez krsta!«

»Kar je iskala, to je našla. Očitna grešnica — očitna kazen!«

»Kaj hočeva? Najbolje bo, da jo kar tukaj zakopljeva na njeno mrtvico. Na blagoslovljeno pokopališče je ne bomo dali. Bi se še drugim mrličem zamerili, da nas začno preganjati.«

»Pustiva jo in pojdiva povedat našemu župniku, kaj se je zgodilo.«

»Jaz že ne grem. Saj veš, oštel naju bo in sumničil.«

Ali župnik Miha Prešeren je že preganjal duhove z Veternega.

* * *

Veternica ni spala vso noč. Komaj je zatisnila oči, že so se gnetle čudne prikazni krogi njenega posteljnjaka. Dva duhova sta se motala skozi napol odprte vetrnice pri oknu in se bližala njenemu vzglavju. Oba duhova sta se spojila v enega, kolikorkrat je Veternica hotela nagovoriti duhova.

»Mina, ali si ti?« je vprašala.

»Oba sva,« odgovarja duh.

»Kdo si ti?« ponavlja žena.

»Oba sva, mati!« duh ponavlja.

»Ako si božji duh, odgovori!« zakliče mati in se vzbudi.

»Tone, prikazen sem imela, čudno prikazen! Dve sta bili in je bila ena.«

»Ne preišluj tega, žena! Sanje so sanje,« odvrne Veternik, se obrne v steno in spi dalje.

»Mina, ali si ti?« povpraša tudi on prikazen. In se vzbudi, dobivši odgovor: »Oba sva!«

»Urša, imaš prav. Tudi jaz sem videl Mino. To ne bo brez nič.«

Molk nastane v spalnici, le tiho sopenje se čuje, zunaj pa je potegnil močen veter, da so vetrnice zašklepetale in je burja zapiskala okrog voglov.

»Jaz ne morem spati,« izpregovori Veternica in vstaja. »Poglej dve glavi za vetrnicami!«

»Ena je Minina, mati! Nekaj se je moralo prigoditi, moliva!« zine gospodar.

»Ne morem več prestajati. Huda slutnja se me poprijema.«

»Pojdi v Križe in povprašaj župnika, kaj to pomeni?«

In Veternica se je odpravila navsezgodaj k fari. Veter ji je vetril svilene trakove na zlati avbi in sušil jutranjo roso na žametasti driči. Veter se ji je zaganjal v vezeni moderc, je tulil kakor volk in piskal kakor piščalka. Nad Križe pa je legala tanka meglica, tako tanka, da je sedla v vsako špranjo, da je zakrila tudi dno srca.

»Gospod župnik, ne zamerite! Sanje so sanje, duhovi so duhovi, resnica pa je resnica,« pozdravi Veternica duhovnega pastirja in mu razodene ponočne prikazni.

»Čudne sanje, če so sanje? Duhovi imajo veliko oblast in ženska slutnja je tanka meglica, ki jo je treba samo pretrgati. Poštena žena ste in Vam verjamem. Vrnite se domov in mi jutri zjutraj spet sporočite, ako se bo pri katerem ponovila. Ponovite vprašanja in pristavite, kaj želi duh?«

Veternica se zahvali in odide. Noge se ji tresejo, lica ji žare, srce pa ji trga neodoljiva slutnja:

»Moja Mina — umrla?«

Bilo je vetrno. Cvetje je plesalo v zraku, zeleni listi so se majali in velih ni bilo, da bi padali na tla. Veli listi so šumeli v Žepičevi listnici, kjer sta ležala vinjena starca.

* * *

Starca sta se vrnila iz Udnega boršta in dremala v listnici, čakajoč, kako se izve pretresljiva novica po fari. Nista razglasila, kaj sta videla, razglasil pa je smrtni slučaj pastir, ki je ta dan zgodaj prignal s paše.

»Ne pasejo se danes in se ne,« pripoveduje pastir gospodarju in zaganja čredo v kozjak.

»Zakaj ne?« popraša pastirja mladi Žepič, ki je bil tudi že sedemdesetleten možakar.

»Nekaj belega leži pri tisti odrti brezi na kolovozu in frfra med vejami.«

»Ali si pogledal tisto belo od blizu?«

»Se nisem upal. Sem se bal, da me tatrman ne pogoltne. Je blizu tam. In iz tatrmana se ne pride več domov. Tam doli pod zemljo, pod Udnim borštom, so čudne reči: celi gradovi so iz kamna, zvoniki iz kapnikov, marmornati možje in biser-nate ženske. Sam divji mož gospoduje tam. Zadržnikov se je spustil nekoč skozi Dupeljnik v ta podzemeljski grad, pa ga ni bilo nikoli več nazaj.«

»Ali nisi še nikomur povedal tega?«

»Aha, dešček so bili tam in so rekli, da je tisto bela vrana.«

»Videl sem jo, videl,« se oglasi starec iz listnice, »pa ne bele vrane, ampak belo žensko.«

»Belo žensko? Torej duh?« popraša gospodar zategnjeno.

Stari Žepič maje z glavo in nadaljuje:

»Veternikova Mina leži tam, pa mrtva in krvav kol poleg nje.«

»Bog se usmili njene duše! Kdo neki ji je ugrabil življenje?«

»Kdo ve, Bog ve, i se bo že izvedelo. Saj je priča zraven, ihi, priča,« se oglasi Rožman.

»Priča? Katera?« hitro vpraša hišni gospodar.

»Ihi, priča pa taka, da se ne da izbrisati. Mina jo je nosila s sabo,« pojasnjuje starec z Veternega.

»Kaj hoče taka priča, ki ni krščeno,« odvrne stari Žepič. »Nadlegovala nas bo po smrti, da bo joj! Pod okna bo hodila jokat ponoči in bo budila otroke in strašila ženske.«

»Trebabo najprej župniku povedati. Matevžek, pojdi v župnišče in povej, da Veternikova Mina mrtva leži v Udnem borštu!« veli mladi Žepič.

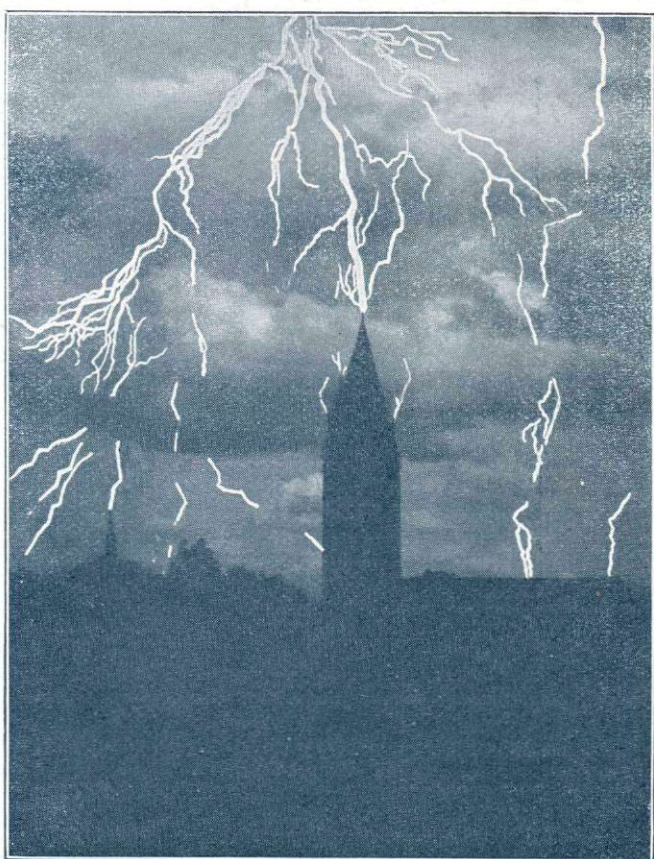
»Tako j grem, oče! Samo da oblečem nedeljsko kamižolo,« odgovori fant in odide.

»Cvetje, češnjevo cvetje pada na Veternikovo Mino, midva pa leživa v češnjevem listju, ki je suho, da se kar mane,« modruje stari Žepič svojemu sotovarišu. »Mina je bila še mlada; mogoče je le, da je bila v milosti božji, saj je kobiljekar šele pred kratkim izpel svojo pesem: Siv — kobil — ali si že bil?«

»Na Šmarni gori drete vil, prijatelj! Kaj pa če je drete vila?« odvrne Rožman.

»Na blagoslovljeno pokopališče je župnik že ne bo pokopal. Mi ne pustimo!« pristavi mladi Žepič.

»Hentano bo še trda predla Veternikovim,« dodane Rožman, ki je kot sosed skoro privoščil Veternikovi hiši to sramoto.

FOTOGRAFIJA STRELE.
(Phot. Leipziger Preßbureau.)

»Naša Mina pa naša Mina, to je bilo zmerom pri Veternici,« pripoveduje stari Žepič.

»Zdaj pa ima Mino. No, naš župan bo že rešil čast našim mrličem,« sklene hišni gospodar in odide v vežo.

Starca pa sta šumela v velem listju in čakala belega dne.

* * *

Kriški župnik hitro stopica po sobi in se zgraža nad žalostno smrtjo svoje faranke. Premišljal je, kako bi vpisal v mrtvaško knjigo ta smrtni slučaj, ta grozni čin posurovelega človeka. A nedostajalo mu je natančnih podatkov. Hotel je ovekovečiti črni madež v mrtvaški knjigi in »vzrok smrti« podkrepiti z imenom zapeljivca

in ubojice. Zato sede k pisalniku in napiše pismo do svojega sosesa, župnika v Naklem, sporočujoč mu žalostno smrt in povprašujoč ga za pisanje in razmere njegovega farana, Kuharjevega hlapca iz Zadrage. Obenem napiše pismo do škofa z vprašanjem, ali naj pokoplje mrtvo truplo umorjenega dekleta na blagoslovljeno pokopališče.

Pred župniščem pa se je v tem nabrala velika množica ljudi. Glasno so govorili, se prerekali in grozili. Župnik odpre na tistem okno in posluša...

»Kajneda, občani, mi ne dovolimo, da se ta deklina pokoplje na našem pokopališču!« zakliče mogočno vaški župan Benko.

»Tako se govori,« odgovori mlad mož v gruči. »Naši pošteni rajniki bi se v grobu obrnili, da položimo mednje tako nečedno truplo.«

»V Naklo naj jo neso, saj je tam doslej služila,« vtakne se vmes stari Rožman.

»Tam na gmajni naj jo pokopljejo in ž njo vred njenega zapeljivca!« se oglasi mati županja.

»Konjederec naj pride ponjo,« zakliče mlad mož izmed množice. »Naš oče in Rožman bi bila gotovo pripravljena za majoliko vina župniku napraviti to uslugo.«

»Fant, molči!« zadere se stoletni Žepič tam od zadaj. »Človek vendar ni žival.«

Ali sedemdesetletni Žepič se nevoljno obrne proti očetu in pravi:

»Oče, pijanci in nečistniki gredo vsi v en meh.«

V tem odpre župnik okno do kraja in zakliče:

»Kaj bi radi, moji farani?«

»Gospod oče, vsi smo zato, da Veternikovi ne izkopljejo groba na farnem pokopališču — v večni spomin in opomin vsem mladim ljudem, ki ne spoštujejo četrte božje zapovedi,« se oglasi župan Benko.

»Res je, gospod oče, mi ne bomo kopali jame zanj. Zaneseta naj jo dva moža na nakelska tla,« pritrjuje mladi Žepič.

»Res, res, res!« se dvigajo glasovi gruče.

»Prav je, možje in žene,« zastavi spet župnik besedo, »da se obračate z gnusom od tega groznega čina, vi pa, mladeniči in dekleta, imate pred sabo pretresljiv zgled, kam privede nepremišljena, pohotna ljubezen? Ali vendar ne morem že zdaj povedati, kam naj zagrebemo ranjo nesrečnico. Najprvo moram izvedeti, ali je opravila veliko-nočno spoved, in drugič moram počakati, kaj ukrene škof: ali se pokoplje na blagoslovljeno pokopališče, ali ne?«

»Ne, ne, nikakor ne!« so se čuli glasovi odhajajočih in mrmrajočih faranov. Vsi so gledali

srpo na mrtvo truplo, ki je ležalo na travniku pred vasjo, nekaj vej je bilo nametanih nanjo in Žepičev pastir je celo kamen zatočil na mrtvo truplo Veternikove Mine . . .

Veter je pihal močno, mrzel sever je podil zarana Veternico v dolino. Noč je bila taka, kakor prejšnjega dne.

Duhova sta kukala skoz vetrnice, sta se približala vznožju posteljnjaka, sta se spojila in odgovarjala.

»Obadva ne najdeva pokoja,« ponavlja Veter-nica besede ponočnega duha in skrb ji stiska srce. V župnišče gre, odtod pa Zadrage. Njena lica so se postarala, njene roke se tresejo, njeno drobovje pa gnete neodoljiva slutnja. Stiska pesti, stiska ustnice, maje z glavo, grbanči čelo, dviga prsi, bije s petami ob tla, da se skale potresajo ob potu, da se veje vznemirjajo nad potjo, da se rože osipajo na potu.

Ali slutnja se ne poleže, vihar ne poneha v srcu, sever brije svojo pot dalje in odnaša cvetje z dreves in pobira prah na cesti . . .

Že drugi dan hodi smrt po fari, pa ne gori luč ob mrliču, molče zvonovi v zvoniku, kletev nadomešča molitve . . .

Na travniku leži mrlič, nalomljene veje ga krijejo, kamen leži poleg njega . . .

Luč spomladanskega solnca obseva blede obličje njegovo, kraj njega pa rasejo marjetice in trobentice, podleski in kukavice. Kos se oglaš v bližnjem grmu in črni murni cvrče iz zemlje . . .

»Obadva ne najdeva pokoja,« ponavlja Veter-nica in krene čez travnik . . .

Groza se je poloti, sklone se na tla . . . »Mina, moja Mina!« zakliče in glas umrje nad mrtvim truplom . . .

* * *

Drugi dan je kriški cerkvenik prinesel dve pismi. Pismo iz Naklega je povedalo, da je Veter-nikova Mina zadostila velikonočni dolžnosti, pismo iz škofije pa je vsled prvega pisma ukrenilo, da se nesrečna rajnica pokoplje v blagoslovljeno zemljo, pa natihem in brez zvonjenja.

Obadva duhova na Veternem sta našla pokoj.

RAZVOJ NOVEJŠE SLOVENSKE PISAVE PA LEVČEV PRAVOPIS.

Spisal dr. A. Breznik.

(Dalje.)

V tej dobi se je začela tudi reforma v pisavi pridevnikov na -nji in -en. Nasvetovane nove oblike, ki so se naslanjale deloma na staroslovenščino ali etimologijo, deloma na načelo doslednosti, v mnogo primerih niso obveljale, in vsled tega reforma tukaj ni uspela.

Obe končnici sta se med seboj v pisavi precej pomešali. Poleg tega ni bilo doslednosti med prvotnimi besedami in njihovimi izvedenkami. Vsled zmedenosti, ki je vladala v pisavi teh pridevnikov, se je bilo težavno odločiti, kam naj se reforma nasloni: ali naj se vzame za podlago etimologija oziroma staroslovenščina ali pa naj se upoštevajo načela, ki jih je že praksa sprejela, in naj se le-ta dosledno izvajajo? Cigale, B. Raič, Jenko, Valjavec, Cegnar in Janežič ter njegovi Glasnikovi sodelavci so bili v prvi vrsti za etimologijo, v kolikor se dá izvesti. Levstik in par njegovih somišljenikov pa so se očitno naslonili na pravopisno rabo in skušali to dosledneje izvajati.

Levstik je po analogiji tistih primerov, ki so se pisali tedaj s končnico -nji (n. pr. gospodnji,

slednji, srednji, spomladnji, prihodnji itd.¹) pisal tudi druge pridevnike.² Njegova pisava vendar ni našla mnogo posnemalcev, dasi se je je sam trdovratno držal. Popolnoma se ga ni nihče oklenil,

¹ Pridevniki kakor: gospodnji — se tako pravilno pišejo, ker so izvedeni iz samostalnikov, ki pomenjajo žive stvari; srednji, slednji itd. se piše že v strsl. — druge oblike so nastale po analogiji.

² Pesmi, 1854: pomladnji (21, 51, 66) pomladanji (3, 8) povodnja (18, 19) vodnja deklica (20) sodnjega dneva (85) sosednji (29). Nov. 1858. 212: svoje prihodnjike (= potomce). Naprej, 1863: pravosodnje ministerstvo (2, 10, itd.) mašnje bukve (117) sodnjih uradov (140) v sodnjej sobi (207) zapadnji, izhodnji (252) v Udnjem gozdu (157) sosednji (7, 10, 19, itd.). Nov. 1863: v sodnjo preiskavo (409, toda: osreden zavod, 409). Nov. 1864: sodenji zbor (76, 83) sodnji stol (76), sodnji dan (83, 103) tožnja klop (76) zatožnja klop (92) v Udnjem gozdu (63), Valenštajnov ostrog, 1864: stražnji glavar (15, 16, 20) sodnjo pravico (54) itd. Prešernove pesmi, 1866: pomladanjski (16) sodnji stol (48) itd. Mladika, 1868: sosednji (139) v sodnjih rečeh (143) itd. Zvon 1870 (od meseca svečana dalje ga je pravopisno vodil Levstik!) pomladnja (89) pomladanjski (91) sosednje (131) sodnjega dne (316, 346, 382) sodbenj sluga (334) po vshodnjih, zapadnjih (368) itd. Zvon 1876: sadnje drevje (4, 18) rešnji obraz (11) itd. —

rabile so se le posamezne oblike, katere so pisali nekateri zavedno (Jurčič, Fr. Štrukelj, Lavosl. Goranjec-Podgoričan, Marn, L. Svetec itd.¹), drugi pa najbrž nezavedno, med katere smemo brez skrbi šteti marsikatero Noviške sotrudnike.²

Druša struja pa je imela očevidno namen, zboljšati pisavo na podlagi etimologije. Ker pa je etimologija govorila večinoma za končnico -en, so skušali to uvesti v kolikor se dá veliko primerov. Prvi je nastopil proti končnici -nji, kolikor je meni znano, Cigale v listu Slovenija.³ Za njim je z zavednostjo, ki se dá dokazati, trebil iz svoje pisave -nji Valjavec v Pesmih l. 1855.⁴ Teoretično je grajal prvi to končnico B. Raič. »J... je neorganičen in ne ima nikake pravice: prihodnje, rešnje... namesti prihodno, rešno... prihodno (je) iz hod in en, tedaj prihodno in ne iz prisvojivnega -nji.«⁵ »Dostikrat... se j piše, kder bi ga morali izpahnoti: povodnji (namesto poveden).«⁶ Raič ni govoril gluhim ušesom, kar se sicer filologom glede pisave rado dogaja. Našel je takoj leposlovca, ki je pisal po njegovi zahtevi. Bil je Jenko, ki je pisal, menda prvi in zadnji, tudi pridevnik prihoden, dna, dno brez -nji.⁷ Ker ni pridevnika 'prihodnji' razen Jenka nihče več pisal po etimologiji, je bila reforma pri tej besedi — in pa pri njeni izvedenki prihodnjost — pokopana. Toda ni bilo tako pri drugih pridevniki. Končnica -nji se je vedno bolj opuščala, v Janežičevem Glasniku prav sistematično. S končnico -en so se pisali ne samo pridevniki, katerim po etimologiji ta končnica pristuje, temuč tudi taki, ki bi po staro-

slovenščini smeli imeti tudi -nji, n. pr. sosednji, sodnji, vrhnji itd. Glasnik in nekateri drugi pisatelji so uvedli to le pisavo: rešen, rešna, rešno; stara oblika rešnji je ostala le še v zvezi: sveto Rešnje Telo. Povoden, povodna, o; prejšnja oblika povodnji se je rabila le v stalni zvezi: povodnji mož, vendar se je tudi tu pisalo povodni. Soden, sodna, o; stara zveza sodnji dan — se je ohranila, poleg nje pa se je pisalo tudi sodni dan. Sosedn, sosedna, o; vrhen, vrhna, le redko vrhnji, vrhnja, e; pomladen, pomladna, dno, le redko pomladnji. Stalno pa se je pisalo poslej: vzhoden, vzhodna, o, zahoden, dna, dno itd.¹

Glasnikova praksa se je v dobi dunajskega Zvona precej opustila. Zvon je namreč pravopisno urejeval včasih Levstik, ki je imel pri tem vprašanju svoje nazore; kadar pa ga je imel v rokah Stritar sam, se ni pisalo po nobenem pravem načrtu, ker je bilo pravopisje njemu prava Ahilejeva peta; znal ga je še manj, kakor n. pr. Bleiweis.

Nanovo je oživela Glasnikova praksa v dobi Ljubljanskega Zvona. Deset let je vodil tedaj naš pravopis Levec, ki je bil urednik listu do 1890, sledečih pet let pa ga je urejeval Funtek popolnoma po načelih Levčevih. V tem času so se pisale te končnice zopet tako, kakor nekda pri Glasniku.²

¹ Jurčič, Deseti brat: vzhodnji (66, 79) sosednjega (22, 138); toda: pred sinočnim (!) 25. Glas. 1866: po sodnjem zboru (420) sodnji stol (427) Gl. 1867: po sodnjem zboru (299, 301). Štrukelj: Gl. 1867: sosednja (123) predhodnji znaki (188). Podgoričan: Gl. 1868 zahodnje Ruske (108) Marn je pisal stalno: vzhodnji (n. pr. Jez, I, 14; III. 32) zahodnji (I, 14, 20). Svetec: Nov. 1866: zahodnji del (328).

² N. pr. Nov. 1864: povodnje cvetice (3) povodnji kosi (3). 1865: izhodnji (34, J. Gomilšak) 1866: izhodnja, zahodnja (2) (tako že tudi prej, n. pr. 1862, 154, 1863, 410 itd.) neobhodnje potreben (361). 1867: predhodnji boji (44, V. Zarnik).

³ Pisal je dosledno: prihoden, dna, dno; soden, sodna, sodno; dosleden, dna, dno; sosedn, dna, dno.

⁴ N. pr. sodni stol (22, 23) rešne krvi (191) v sosedni vasi (208—v isti pesmi, ki jo je tu ponatisnil, je pisal preje: v sosednji vesí, Sl. bč. 1853, 145. Toda navzlic temu ima: zahodnje - južno (124).

⁵ Nov. 1856, 106.

⁶ Gl. 1858, 2. zv. 150, 151.

⁷ Nov. 1856: prihodniših (246) spomladni čas (152) pomladanski (152). Da je Jenko pisal po Raičevem vplivu, se vidi iz tega, ker je pisal proti splošni rabi tudi: vesvoljni (152) nežno (246), kar je malo preje v Novicah zahteval Raič (str. 105 nežen; str. 143: namesto 'vesoljni' moramo pisati 'vesvoljni'.

¹ Cegnar, Mar. Stuart 1861: sodni sklep (25, 33) rešna ura (82) rešna berv (147), toda rešnja pot (92). Glasnik: sodnega dne (1858, 2. zv. 136; 1859, 3. zv. 40 — (Cegnar); 8. zv. 97 (Erjavec); 9. zv. 33 (Svetličič). — 1858, 1. zv.: povodnega pajka (19, Tušek); 5. zv.: povodni kos (104, Tušek); 1864: povodna tica (281) 1868: povodna žaba (174) povodnem semenju (176, Ogrinec). Enako povodni mož: 4. zv. (43); 7. zv. 117; 9. zv. 162 (Glasnik je to redno tako pisal!). Sodni dan: Novice, 1857, 373 (Erjavec) 1862, 1. Toda: povodnji mož: Gl. 7. zv. 99 (Vesnin-J. Vesel); 8. zv. 142 (Svetličič) 1866, 91 (3 krat) 162, 163 (Jurčič). Sodni dan: Gl. 1865, 196 (Jurčič); 1866, 164 (2 krat, Jurčič) 363 (Andr. Jože). Deseti brat: 80; Gl. 1868, 109 (Podgoričan). Stalno je pisal Glasnik: vzhodni, zahodni, vrhni, pomladni itd. Izjem skoro ne pozna n. pr. pomladnji (1865, 67. 270 Gregorčič). Povrhna suknja: Gl. slov. sl. 1854, 5 Jeriša; Gl. 3. zv. 154, Erjavec: povrhni popisi. Končnica -nji se je le redko pisala pri tej besedi: povrhnja smetena Nov. 1846, 101; povrhnjega sveta, Sl. bč. 1853, 170 (Valjavec). Glasnik je redno pisal tudi sosedni, izjema n. pr.: 7. zv. 104 (Valjavec).

² Pisalo se je redno: sosedn, sosedna, o; izjemno nahajamo sosednji, nja, nje: 8. let. 326; 12. let. 764; 13. let. 100, 102, 135; soden, dna, dno, enako tudi sodni dan; povoden, dna, dno; navadno tudi povodni mož, le redko povodnji mož (n. pr. 13. let., 12); vrhen, vrhna, vrhno, povrhen, povrhna, površen; stalno se je pisalo: vrhna suknja (n. pr. 8. let. 4, 10. let. 329 (dvakrat), 578; povrhna plast (10. let. 416), povrhna kožica (11. 540; 14. 473) itd. izjeme so jako redke, n. pr. vrhnje (7. 327); pomladen, spomladen; izjema: pomladanski (9. 644); rešen, rešna; izjema sv. Rešnje Telo (14. 537).

Pleteršnik pa je skušal dati tej rabi bolj staroslovensko in etimologično lice. Kakor se pri mnogo drugih primerih ni oziral na pravopisno rabo, temveč je želel priboriti naši pisavi več staroslovenskih pravic, tako je hotel tudi to pisavo približati staroslovenščini. Toda kakor pri več drugih oblikah, tako tudi pri teh končnicah Pleteršnikova reforma ni uspela; ista usoda je doletela s tem seveda tudi Levčev Pravopis. Proti pravopisni rabi je pisal Pleteršnik v slovarju: prihodnost, brez potrebe navaja tudi poleg navadne oblike: prihodnji obliko prihoden. Tako se pri nas ni pisalo in se tudi poslej ne piše. Pravopisna raba je utrdila pisavo: prihodnji, prihodnjost,¹ dasi etimologija ne govori zanjo. Proti pravopisni rabi piše Pleteršnik in po njem Levec samo končnico -nji po staroslov.: vrhnji. Do Pleteršnika je bila staroslov. oblika zelo redka, sedaj se pišeta obe končnici.

Premalo se je oziralo na pravopisno pravilo pri: povoden in soden. Pri povoden se je oziralo samo na etimologijo in se piše samo: povoden: povodne živali, povodne stavbe, kar je v redu, toda poleg povodni mož, povodna žena se je ohranila oblika povodnji, povodnja. Kako malo se je upoštevala splošna raba pri teh končnicah, nam kaže oblika: vzhodnji (poleg vzhoden), kar je živelo v pisavi le kot redka izjema! Poleg soden: sodni stol, sodna oblast, sodna hiša, sodni dvor, sodna odpoved, sodni dan je sprejel Pleteršnik tudi obliko sodnji, kakor sta tudi v strsl. obe obliki. Toda zoper rabo kakor sodnji zbor, sodnja stopnja, sodnja kaznen govori naša splošna pisava; samo sodnji dan je poleg sodni dan (das jüngste Gericht) opravičen. Tako se navadno tudi izza Pleteršnika in Levca piše. Neopravičeno se je sprejela tudi Levstikova oblika sodbénji poleg sódben, ker se ni prva nikoli splošno rabila.

Dalje je pisal Pleteršnik sosednji poleg soseden, kakor se nahaja že tudi v strsl. oboje, dasi je bila pisava sosednji pri nas dotlej malo v rabi. Levec je sprejel samo sosednji in ne vemo iz katerega vzroka zavrzel obliko soseden. Toda tukaj je Levčeva pisava našla slučajno mnogo posnemalcev, tako da se piše sedaj ta oblika skoro bolj pogosto kakor soseden. Nimamo nič proti temu! Kar se splošno sprejme, sodi tudi v normalni pravopis in v slovnico.

¹ Res so Novice pisale do l. 1863 skoro brez izjeme: prihodnji, pa prihodnost, toda povsod drugod se je pisalo dosledno: prihodnjost: tako stalno Ljublj. Časnik, Sl. bčela, Glasnik, Cegnar v Tellu (56) v M. Stuart (64), Levstik je pisal stalno prihodnjost poleg prihodnjost. Enako se je utrdila oblika v dunajskem in Ljublj. Zvonu in povsod drugod.

Z neko pravico pa je smel pisati po dvoje: pomladen in pomladnji, ker se je res tudi drugo pisalo, dasi redko; enako skrajen in skrajnji, toda skrajnost; morebiti tudi rešen, rešna poleg rešnji, rešnja.

Tisti, ki so bili prijatelji etimologije in doslednosti pri končnici -en, so hoteli biti taki tudi pri končnici -nji. Pravilo, po katerem se pišejo pridevniki, ki so izvedeni iz prislova, so skušali nekateri obrniti tudi na take primere, kjer se dotlej še ni tako pisalo. Tako se je začelo v tem času pisati: splošnji, splošnja, šnje,¹ kar pa se ni moglo udomačiti. Jurčič je rabil nekoč: otodšnje vprašanje (odtod!)²

Valjavec in za njim nekateri drugi so hoteli uveljaviti etimologijo pri zaimkih: kakršnji, takošnji, vsakošnji, vsakoršnji itd.³, kar je po Škrabcu utemeljeno. Škrabec izvaja kakršen iz kakorešnji⁴, seveda se na etimologijo ni ozirala ne raba, ne pozneje Pleteršnik.

Ako se je pisalo splošno n. pr. srednji, slednji, poslednji, naslednji itd. tudi ne smemo zameriti, da so hoteli nekateri tudi vse izvedenke pisati s končnico -nji. Tako so zlasti nekateri slovnično izobraženi začeli pisati posrednji, neposrednji (Cigale, P. Ladislav, Jurčič, Trstenjak)⁵, toda te oblike so bile popolnoma osamljene tako v tem času, kakor pozneje po vseh listih do Pleteršnika. Zato bi bil Pleteršnik bolje ravnal, da je sprejel samo navadne oblike, t. j. posreden, neposreden, ne pa tudi druge oblike. Levec pa je ravnal popolnoma napačno, ko je sprejel samo nenavadno obliko: neposrednji. Kako je ta oblika naši pisavi tuja, nam najbolje potrjuje to, da se tudi po Levcu ni mogla prijati. Po obliki poslednji, naslednji so začeli nekateri pisati tudi doslednji, nedoslednji, ter izvedenke: naslednjik, naslednjica itd.⁶, kar pa se v pisavi dosti in malo ni udomačilo. Pleteršnik piše zato po pravici: dosleden, doslednost; naslednji, pa: naslednik, naslednica. Toda po nobeni

¹ Nov. 1868, 433; Marn je pisal tako stalno! Gl. 1865, 268 Mencinger. Kot kuriozum navedemo, da se je tu pa tam pisalo nasprotno: splohnih zadev (Slov. 1848, 90).

² Glas. 1866, 48.

³ Valjavec: kakoršnji (Gl. 2. zv. 71; 7. zv. 87; 7. zv. 104; takošnji (7. zv. 94), vsakoršnji (4. zv. 166). Gr. Krek: Glas. 8, 149; vsakošnji.

⁴ Cv. II. 7, prim. še I. 6.

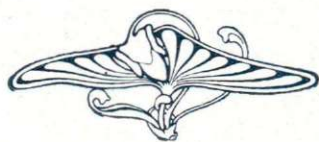
⁵ Cigale: Nov. 1852, 327; v kaz. zakon. (prim. Nov. 1852, 322). P. Ladislav: Nov. 1863, 43; Trstenjak: Gl. 1867, 239; Jurčič: Gl. 866, 21; dalje še Nov. 1862, 383; 1863, 421. Drugod se te oblike niso nikjer rabile.

⁶ Doslednje: Nov. 1865, 53 Navratil; smo doslednji, Šolar: Nov. 1854, 299. Nedosednje: Nov. 1864, 60 Terstenjak. Dalje: Nov. 1862, 155 Naslednjik: Navratil, Vedež; 1849, II. 63; Nov. 1860, 220. Drugod ne nahajamo teh oblik.

ceni ne bi bil smel doslednosti raztezati na besede kakor sprednjik (poleg sprednik) in sprednjica (poleg sprednica), ker se pri nas tako ni nikoli pisalo! Pri teh dveh besedah je pristavil Pleteršnik opomnjo: »Največ ‚sprednik‘ pisano« ozir. »največ sprednica pisano«. Toda čemu je spreminjal tukaj splošno rabo na ljubo doslednosti,

ko je pisava sama ni napravila? Ako bi jo bil vsaj tam, kjer jo je že pisava sama! Še manj je upošteval pravopisno pravilo Levec, ker je sprejel v Pravopis sploh samo obliko sprednjik, sprednjica! Vendar opravil s to obliko ni nič, ker gre pisava svoja stara pota in nam oznanja, da tudi v slovenski pisavi živi usus tyrannus.

(Nadaljevanje v prih. letniku.)

KNJIŽEVNOST.

Dr. J. Ev. Zore: **V tem znamenju boš zmaгал.** Zgodovinske slike iz prvih krščanskih stoletij. Izdala in založila Družba sv. Mohorja. Prva stoletja cerkvene zgodovine vsebujejo bogat kapital pristnega verskega navdušenja, prave srčne pobožnosti, neizmerne požrtvovalnosti, neomahljivega zaupanja, kar je vse za naše moderne čase velike vzgojne vrednosti. Drugod so že davno spoznali neprecenljivo vrednost teh zakladov in pridno kopljejo iz bogatega rudnika. Dostopni so ne le zgodovinarjem in arheologom, ampak najširšim ljudskim slojem. Pri nas je imenovani jubilejni spis prva knjiga te vrste. Pisatelj je nanizal celo vrsto kulturnih slik iz življenja in trpljenja prvih kristjanov: Sv. Peter, rodovina Flavijev, cesar Trajan in škof Ignacij, mučenec Justin, sveta Cecilija itd. Zlasti v prvih poglavjih pusti večidel govoriti zgodovinske vire same in vpleta odlomke iz apostolskih pisem, iz spisov cerkvenih očetov, martirologijev, legend. Škoda, da se to načelo ni dosledno izpeljalo do konca knjige. Tako bi dobili zelo zanimivo starokrščansko čitanko. Le nekaj zgodovinskega uvoda bi bilo treba pri vsakem poglavju. Pisatelj podaja dobesedno več odlomkov o procesih zoper mučence iz zapisnikov (»acta martyrum«). Tu bi bilo umestno nekaj povedati o nastanku, verjetnosti in pomenu teh zapisnikov, morda kot uvod k poročilu o Justinovi obsodbi (str. 49). — Še neko splošno pripombo, kako bi se morala po moji sodbi tudi v poljudnih knjigah obdelovati preganjanja kristjanov. Krščanstvo ni prišlo takoj v začetku v načelno nasprotje proti rimski državni oblasti, ki bi izzvalo njegovo prepoved, oziroma preganjanje. V rimskem zakoniku ne najdemo nikjer zakona proti krščanstvu. Toda vse življenjsko naziranje krščansko se je tako razločevalo od poganskega, da so bili konflikti v posameznih slučajih neizogibni, tako glede kulta cesarjev, ki je največkrat dal povod preganjanjem, tako glede očitania brezboštva, čarovništva, sakrilegija itd. Od Decija naprej prevladujejo politični motivi. Ni težko za posamezne take slučaje dobiti značilne zglede med mučenci. Ako bi se ti momenti bolj poudarjali, bi zgodovina preganjanja mnogo pridobila na raznolikosti in zanimivosti. Mohorjeva družba je vsekako pravo zadela s to knjigo. Naj bi našla kmalu nadaljevanje v obliki svetniških monografij ali kulturnih slik iz cerkvene zgodovine. Seveda pri tem ne gre stvarino meriti »na vatile« in vabiti na to polje vsakega, kdor se hoče izkusiti, kakor to dela odbor v

zadnjem »Koledarju«. Organizacije dela je treba in določenega načrta!

† Patrik Avguštin Sheehan. »Dne 12. oktobra je umrl v Doneraileu v Corku svetovnoznani irski pisatelj kanonik Sheehan, ki je zaslovel zlasti s svojo knjigo ‚Moj novi kaplan‘.« To kratko naznanilo v dnevnih listih nam je nedavno javilo smrt enega najljubeznivejših pa tudi največjih sodobnih pisateljev. Ne vprašujemo tu, kot je ob takih prilikah navada: Kdo ne pozna njegovih del? Ne vprašujemo, ker vemo, da ima sedanje človeštvo vse polno posla s krutimi političnimi in gospodarskimi boji in torej prebira povečini v prvi vrsti le politične liste, nekoliko morda še svoje narodno slovstvo. Za svetovno slovstvo manjka časa. Zatorej je ime Patrika Avguština Sheehana znano večini izobražencev le vtoliko, vkolikor je bilo omenjeno po časnikih.

Nastopne vrstice bodo dosegle svoj namen, ako se jim posreči, vzbuditi zanimanje za dela tega duhovitega pisatelja, dela, katerih eno, »Dolina krvi« (Glenanaar), je izšlo tudi v slovenskem prevodu, več drugih My new Curate (Moj novi kaplan), Luke Delmege, Geoffrey Austin: Student in Triumph of Failure, ki tvorita skupaj eno delo (Uspeh neuspeha) in The Blindness of Dr. Gray (Dr. Grayeva slepota) pa je že ponemčenih.

Rojen l. 1852. v Mallowu, grofije Cork, na jugu Irske, je študiral Sheehan po končanih srednješolskih naukih bogoslovje v velikem semenišču v Maynoothu. Dočim so prej irski bogoslovci obiskavali večinoma francoska semenišča, so ustanovili Irci s pomočjo podkralja Camden v zadnjih letih 18. stoletja veliki Maynooth College v irski vasi Maynooth, grofije Kildare. Sheehan pravi o tem zavodu (Moj novi kaplan): »Novi zavod je vpeljal novo dobo: prednikom, nagnjenim h kompromisom, je sledila najodločnejša, najbolj neustrahena in silna četa duhovnikov, kar jih je kdaj bilo boj za duševni in telesni prospeh svojega naroda: močje iz jekla, kojih vera je bila neomahljiva, življenje brez madeža, jezik oster kot nož, srce polno vneme za čast božjo in ljubezni do bližnjega.« Taka je bila stara generacija maynoothskih duhovnikov. In novi rod tega zavoda? »Spretni, ostrovidni, kavo pijoči, mnogostransko izobraženi ljudje . . . trdeči, da se vzgoja moža šele prav začne, ko zapusti koleg, . . . govore o modernih metodah razlage sv. pisma, . . . najboljši del od pradedov prevzete dediščine jim je ostal: trdno stoje, neomahljivo trdno za svojo vero, za svojo cerkev in lju-

bijo svojo domovino, in ljubezen, s katero ljubijo ta ubogi, zapuščen otok, ni manjša, kot je bila v davnih časih ljubezen naših junakov in kraljev, ki so bojno polje rosili z zadnjo kapljo srčne krvi, prelite za domovino.« In te duhovnike in to domovino nam riše Sheehan v svojih povestih genialno, pa tudi tako ljubeznivo, da mu v svetovni književnosti ni lahko dobiti primere.

Poznal je življenje svojih rojakov-duhovnikov vsekož. V mašnika posvečen l. 1875., je bil poslan za par let na Angleško v Plymouth in pozneje v Exeter, kjer je pastiroval v verskomešanih župnijah in spoznaval tudi globoki razloček med irskim in angleškim plemenom. Nato je bil kaplan v svojem rojstnem mestu, l. 1881. premeščen kot kaplan v Queenstown, in imenovan po zopetnem kratkem kaplanovanju v Mal-lown l. 1895. župnikom v Donerailu, mali vasici grofije Cork na Irskem. L. 1903. je postal kanonik škofije Cloyne.

Nazunaj mirno življenje, pa bogato naznotraj. Pisateljsko najbolj plodovita doba njegovega življenja je bilo doba župnikovanja v Donerailu. Takrat je izšla večina njegovih spisov in svet je občudoval dela kmet-skega župnika, ki se pa slave ni prav nič veselil, nasprotno mu je bila mučna. Razen prej omenjenih del je izdal še romana Lisheen (iz irskega socialnega življenja) ter *The Queen's Fillet* (Kraljičina krona), potem dnevnika *Parerga* in *Under the Cedars and the Stars in The Intellectuals*. V vseh teh delih kaže neobičajno splošno naobrazbo in veliko duhovitost. Izdal je tudi poezije: *Cithara mea*. Dokaz priljubljenosti pisateljeve so mnoge izdaje kakor izvirnikov, tako prevodov. »Moj novi kaplan«, ki je izšel decembra 1899., je doživel v prvih dveh mesecih štiri izdaje v izvirniku, do leta 1905. pa petnajst. »Luke Delmege« do leta 1905., to je v štirih letih, dvanajst izdaj v izvirniku.

Čudno! Dela, ki nosijo na čelu pečat katolicizma, doživljajo med Angleži toliko izdaj! Dokaz pisateljeve genialnosti, pa tudi angleške objektivnosti. Angleška književnost nam je podala sploh dva najboljših sodobnih katoliških pisateljskih genijev: eden je naš Sheehan, po rojstvu Irec iz katoliške rodbine, drugi pa Robert Hugh Benson, Anglež, sin rajnega anglikanskega nadškofa canterburyskega, torej nekatoličan, ki je konvertiral l. 1903., postal katoliški duhovnik in izdal poleg drugih proslulih del l. 1908. svoj roman *The Lord of the World* (Gospod sveta), o katerem trdi znani danski literat J. Jørgensen, »da ga sedaj prebira vsa Evropa, od Sunda pa dol do Pirenej in da vzbuja povsod največjo pozornost«. Dočim pa je Bensonov roman »velikanska pesnitev, ki se loteva najvišjega, česar se sploh pesnik lotiti more: opisavanje konca sveta in prihoda Vsemogočnega na dan sodbe«, kot pravi literarni zgodovinar Otto von Schaching (Denk), so Sheehanove povesti neposredno iz življenja ali zgodovine zajete, ljubeznive, polne misli in duhovitih epizod, ki iščejo v modernem slovstvu sebi enakih, čeprav morda tuintam grešijo proti strogim romanovim pravilom: kritika mu namreč očita preveliko doktrinarnost v »*The Queen's Fillet*«, neko ekscentričnost značajev v »*Dr. Drayevi slepoti*«, pomanjkanje enotnega vnanjega dejanja osobito v »*Luke Delmege*«. Na vse to pa ne misli, kdor prebira Sheehanova dela, tako ga dobi v oblast duhoviti pisatelj.

S posebno ljubeznijo nam slika Sheehan poleg irskega naroda irskega duhovnika: Ljubeznivi stari župnik Danijel Hanrahan, njegov energični, izobraženi kaplan Edvard Letheby, jekleno strogi dr. Gray, v kojega srcu zmagaja končno dobrota, Father Aidan, sposoben vzgajati svetnike, Luka Delmege, ognjevit duh, ki končno spozna nejasnost in nezadostnost idej reformnega katoličanstva. Da, tudi teh idej se Sheehan ne ustraši. In kako sodi o njih, vidimo v krasnem romanu »*Luka Delmege*«, pa tudi v povesti »*Moj novi kaplan*«, kjer v klasičnem popisu škofijske konference osobito pri vprašanju »biblija in veda« kaže, kako pridejo duhovi v konflikt. Father Letheby pobije mo-

PATRIK AVGUŠTIN SHEEHAN.

dernistično nadahnjene nazore Father Duffa. Toda ko pride Letheby v nesrečo, ko se ladja potopi in tovarna propade, podjetji, s katerimi je hotel Letheby gmotno pomagati ubogemu irskemu ljudstvu, takrat je Father Duff prvi, ki prihiti na pomoč in da vse, kar ima, da pomaga rešiti svojega premağovalca. Laudabiliter se subjecit! Da, laudabiliter, to premore le katoličanstvo. Tudi Rosmini in Schell sta se podvrgla, in ne nam v pohujšanje!

Najbolj simpatičen izmed vseh simpatičnih Sheehanovih duhovnikov pa je meni kot laiku stari Father Tracey, duhovnik v bolnišnici in v zavodu za padla dekleta. To je svetnik. »Najboljši, najljubši stari duhovnik, ki je kdaj živel,« tako piše o njem sestra Evalalija svojemu bratu Luki Delmege. Sam pravi, da je bil v šolah velikokrat »minus habens« in da se

ima samo staremu profesorju dru. Whitehead zahvaliti, da je sploh postal duhovnik. Obleko ima le eno, kmalu bi še to dal revežem; in kadar je ta obnošena, da ga v njej več ne puste med ljudi, mu jo pobarvajo, pa je zopet za nekaj časa. In vendar ima ta preprosti, naivni duhovnik modrost vse modrosti: »In kadar so ga o polnoči splašili iz bornega slamnatega ležišča, oblačil je svojo umazano obleko in mrmral: 'Katera uboga duša me sedaj potrebuje?' In ako ga je vodil nočni čuvaj skoz mračne oddelke, kjer so trpeli ubogi bolniki in je marsikak bedec pacient spoznal njegov sveti obraz in mrmral 'Bog Vas blagoslovi!', in ako je potem dospel do ležišča umirajočega in videl, kako se je zasvetil srečen pogled v željnem obrazu, ki se je sedaj mirno obrnil smrti nasproti, saj je bil tu mož, ki je mogel izpremeniti kralja groze v angela luči, — takrat je odpirajoč pixis pokleknil pred božjega zdravnika človeštva, rekoč: 'O Gospod! O Gospod! Kako čudežen si! In kako velikodušen! In kaka grozna vica me čakajo za nebesa, ki si mi jih dal že tukaj!'«

Tudi senco Sheehan prav dobro vidi v duhovniškem življenju. S kakim perečim sarkazmom slika njegov oče Martin (v Luke Delmege) glasovitega propovednika, kateri je tako lepo govoril o asiškem sv. Frančišku in njegovi ponižnosti, toda se je potem obotavljal, dati roko očetu Traceyu, ki je prišel v svoji obnošeni suknji. Dovršeno slika Sheehan tudi ostale podobe svojih povesti. Navajam le vzorno trpinko, pomožno učiteljico Alico Moylan, originalnega podadmirala Campiona; izobraženega konvertita Ormobyja in mučeniškega pravnika Charlieja Traversa. In dobrodejen humor, pravi irski humor, preveva vsa njegova dela. Koliko pravega humorja kažejo samo že njegovi tipi iz naroda, n. pr. Jem Deady v »Moj novi kaplan«, ki z veliko resnostjo in najboljšimi sklepi opetovano pristopa družbi treznosti in se ravnotako opetovano o pravem času svojih obljub več ne spominja. Pravijo, da je bilo Sheehanu najljubše izmed njegovih del »Uspeh neuspeha«, kjer kaže, kako nadkriljuje prava vera človeško vedo in umetnost. Zelo času primerna knjiga torej, ker ravno naši sodobniki, med njimi, žal, tudi katoličani, te resnice nič prav radi ne slišijo. Dasi priča povest, kako se je Sheehan temeljito pečal z mistiki, osobito z nemškimi, med temi gotovo najbolj s spisi blaženega Henrika Suso, je vendar snov vseskoz moderna, ker nam slika trnjevo pot z modernimi na-

pori prepojenega človeka med modernim svetom od skepticizma pa do premaganja samega sebe v veri. Fogazzaro v svojih »Minime« takole ganljivo prosi: »Marija, pojedina našega življenja je žalostna. Težka jedila politike in znanosti nam dajejo, toda manjka nam pijače, ki bi okrepila dušo z ono preprosto in dobro veselostjo, ki se ujema s čistostjo srca in ne prepodi tvojega božjega sina. Izpregovori mu, mati, zopet sočutja polne besede: Vinum non habent!«

V Sheehanovih delih dobimo tega vina. —

Dr. V. Schweitzer.

Dizionario italiano-sloveno. Sestavil dr. Josip Valjavec D. S. Natisnila Kat. tiskarna v Ljubljani. Založila Kat. Bukvarna. Ljubljana 1914. Str. 379. Cena vez. K 4-50. — Kakor vse kaže, je g. sestavljalec v prvi vrsti imel pred očmi Italijane pri spisovanju tega slovarja; le tako si moremo razlagati, da je opustil diakritična znamenja za ozki (ozir. široki) e in o za z in pa akcent 1. osebe edn. pri trozl. glagolih (n. pr. coniugare, paragonare, preparare itd.), pač pa je točno zaznamoval v slovenskem delu gibljivi e ter nepravilno sklanjatev in spregatev. Če se postavimo na to stališče, je naša sodba tale: semtertja nahajamo slovenske izraze, ki jih še mi ne razumemo, n. pr. — da sežem kar na slepo srečo med množico besed — za longanime dolgo-trpen? pa tudi to je nerabljivo), ali za it. stoppa ima: tule, potirki, kar je skoro neumljivo; ako bi pa g. V. pripisal: grobo predivo, bi bila stvar takoj jasna pleva se v slov. obično ne rabi sg. itd. Vobče pa lahko trdim, da je *it. rečenice* dobro presadil na slov. tla; v tem vidim eno glavnih prednosti tega slovarja. Toda po mojih mislih je stališče g. avtorja napačno: ne Italijanov, ampak Slovence bi bil moral imeti pred očmi, ker ti bodo slovar najbolj rabili. In s tega stališča izražam za event. nov natisek nekaj želj: prej omenjeni opustitvi naj se popravi, potem pa besedni zaklad naj se izpopolni tako, da bomo našli v njem vse izraze dveh poglavitnih del it. slovstva, Dantejeve komedije in Manzonijevih Zaročencev. (V 3. pogl. Zaročencev igra n. pr. *la grida* zelo važno vlogo; naš slovar ima pač tri izraze, a manjka mu: uradni razglas.) Vkljub nekaterim nedostatkom pa vendar smemo reči: slovar nudi lepo število besed v lepi, lahko umljivi slovenščini, v dobesednem prevodu ali s primernim opisom; in je vestno delo; lična knjiga bo vsakemu zvest it. tolmač za celo življenje.

J. Deb.

GLASBA.

Dva koncerta »Glasbene Matice«. Misel, na katero je prišla »Glasbena Matica«, da priredi v letošnji pičli gledališki sezoni več komornih koncertov s sodelovanjem odličnih virtuozov in priznanih koncertnih pevcev in pevk, je bila kaj srečna in jo prav toplo pozdravljamo. — Prvi tak koncert se je vršil 21. oktobra v dvorani »Mestnega doma«. Sodelovala sta dva odlična tuja umetnika: g. Jaroslav Kocian, virtuoz na gosli iz Prage, in g. M. Eisner, koncertni pianist iz Prage, ter dve izborni domači moči: gospa Pavla Lovšetova (Bole), slovenska koncertna pevska, in g. Anton Trost, koncertni pianist iz Ljubljane. —

V ospredju je pri tem koncertu stal g. J. Kocian, ki je brezdvomno virtuoz in umetnik prve vrste in kot tak svetovno znan. Nastopil je z bogatim, dobro izbranim in vseskoz zanimivim sporedom. Kot prvo skladbo je izvajal velekrasni Čajkovskijev koncert za gosli v D-duru, op. 35, obstoječ iz stavkov: I. Allegro moderato, II. Canzonetta (Andante) in III. Finale (Vivacissimo). Prvi stavek je izredno dolg — traja dober četrt ure — in je po svoji zasnovi in široki izpeljavi že sam na sebi nekak koncert. Že v tem stavku je g. Kocian pokazal precejšen del svoje izredne umetnosti in je s svojo energično, bravurno,

polno donečo, čisto in z velikim ognjem prepojeno igro očaral občinstvo. Preiskreno pesem v krasnem pp, igrano con sordini, smo slišali v drugem stavku, ki preide brez odmora v zadnji, življenja polni stavek s posebno izrazitimi temami. Na klavirju je g. Kociana spremljal g. Eisner, ki je njegov stalni spremljevalec ter zna svojo igro spraviti v najboljši sklad z igro Kocianovo, ki Kociana vedno pusti v jasnem ospredju, pa ga obenem kar najbolje harmonično in ritmično podpira. Druga skladba, ki jo je izvajal g. Kocian, je bila J. S. Bachova sonata III. za gosli v a-molu. Pri tej točki ni bilo nikakega spremljanja na klavir, ampak se je g. Kocian spremljal na goslih sam. Fuža, andante, allegro — vsi ti stavki so izpod umetnikovih prstov dobili toliko krepke in sigurne harmonične podlage, oziroma sta pri fuži posamezna glasova tako točno nastopala in se pravilno družila, da bi tudi dva in več violinistov ne napravilo bolje. Kaj krasne so bile naslednje skladbe, ki jih je g. Kocian igral zopet s spremljanjem klavirja: Dvořákov Slovanski ples št. 7, lastno skladbo »Lullaby« (Ukolébavka) (Uspavanka) in Smětana-Ondříčkov »Skočná« iz opere »Prodana nevesta«. Za sklep si je g. Kocian izbral Paganinijev »Ples čarodejk«, kjer je v raznih variacijah izvajal iz svojega dragocenega instrumenta prava čudesa: najdrznejše pasaže, kar moč težke dvojke, kot kristal čiste flageoletne tone itd. Po dovršitvi svojega programa je vsled silnega aplavdiranja dodal še en komad za nameček. — Spremljevalec g. Kociana na klavirju, g. Eisner, je nastopil v koncertu tudi samostojno in je proizvajal sledeče skladbe: Mendelssohnovo »Introdukcijo in fužo s koralom v E-molu«, Novákov »Serenado«, Sukovo »V roztoužení« (V hrepenenju) in Smětanovo »Polko« v Fis-duru. Posebno sta ugajala Mendelssohn in Smětana. Eisnerjeva igra je vseskozi umetniško nadahnjena, eksaktna in prezicna; ton polnodoneč in voljan. Tudi njegov spored je nudil prav lep in plemenit užitek. — Med izvajanjem prejšnjih dveh umetnikov je nastopala slovenska koncertna pevka gospa Lovšetova (Bole) ter zapela vsega skup deset pesmi; osem iz naše domače novejšje glasbene literature, dve iz nemške. Naše pesmi so bile: Devova »Kanglica«, Prochazkova »Poslednja noč«, dr. Krekova »Ali veš?«, Lajovičeva »Kaj bi le gledal?«, dr. Krekova »Zaprta so njena okenca«, Pavčičeva »Padale so cvetne sanje«, Lajovičeva »Pesem o tkalcu« in Adamičeva »Jezdec«, iz nemške glasbene literature pa Straußova »Pomladni glasi« in Corneliusova »Pojdi z mano«. — Gospo Lovšetovo naše občinstvo zelo rado posluša. In kako tudi ne! Njen glas je izvrstno izšolan, v vseh legah lepo uglajen, čist kot kristal in kot zvonček jasen; močan — hočem reči širok — ravno ni, a je morda ravno vsled neke nežnosti in obenem prožnosti jako simpatičen in prikljupljiv. Med vsemi pesmimi, ki jih je pela gospa Lovšetova, je najbolj dopadala in učinkovala Straußova »Pomladni glasi«. To je bilo zares žgolenje škrjančka in slavčka pod sinjim nebom. — Gospo Lovšetovo je na klavirju spremljal naš koncertni pianist, g. Ant. Trost, vobče prav dobro in fino, le ponekod se nam je zdel nekoliko premalo diskreten. — Splošni uspeh celega koncerta treba imenovati izredno velik in pomemben. — Drugi koncert se je vršil 8. nov. ravno tako v dvorani »Mestnega doma«, ki se zdi za take

prireditve zares najbolj primerna. Kot dve novi privlačni sili je »Glasbena Matica« pridobila za ta koncert: gospodično Jeleno Dokićevo, koncertno pianistino iz Belgrada, in gospoda Marka Vuškovića, opernega pevca, prvega baritonista kraljevskega deželnega gledališča iz Zagreba. — Gdč. Dokićeva se je pri tem koncertu predstavila slovenskemu občinstvu prvič. Učenka je dunajskega konservatorijskega prof. de Conna in kaže prav solidno šolo, razpolaga z jako dobro tehniko, dokaj dobrim udarom in se ume vglobiti v skladbe ter jih proizvajati s primernim čutom. Igrala je najprej Beethovno sonato v Es-duru, op 31. (štiri stavke); potem par romantičnih skladb: Rubinsteinovo »Coquetterie« op 51. in Chopinov »Scherzo« v H-molu ter zaključila svoj spored

JUANŠIKAJ

predsednik kitajske republike.

z deli modernih slovanskih skladateljev, to so: Rahmaninov »Preludij v Cis-molu«, Kalinikov »Elegija« in Paderewski »Tema z variacijami«. Izven sporeda je dodala še Mozartove variacije. Igra gdč. Dokićeve je neoporečno zelo lepa, umetniška, vendar taka, da bi nas s silo potegnila za seboj in nas globoko presunila — taka vsaj sedaj še ni. — Presunil in do srca pretresal pa nas je pri tem koncertu g. Marko Vušković. Slovensko občinstvo ima letos večkrat priliko poslušati g. Vuškovića v operi. On je zares izredno nadarjen pevec, ki mu ne dobiš izlepa para. Njegov bariton je krasno izšolan, poln, gibčen, obsežen. A to samo bi še vse ne bilo kaj tako posebnega. Izredna posebnost pa se mi zdi pri g. Vuškoviću to, s kako duhovitostjo in s kakšnimi silnimi čuvstvi on predava pesmi. Seveda mu njegov silni organ pri tem tudi mnogo zaleže. Pri pevanju pesmi se postavi g. Vušković v potrebno dispozicijo in se Vam s tako energijo in močjo uglobi v dotično snov, da imamo pred seboj takorekoč novega človeka. — Gosp. Vušković je zapel sledeče pesmi: Parmovo

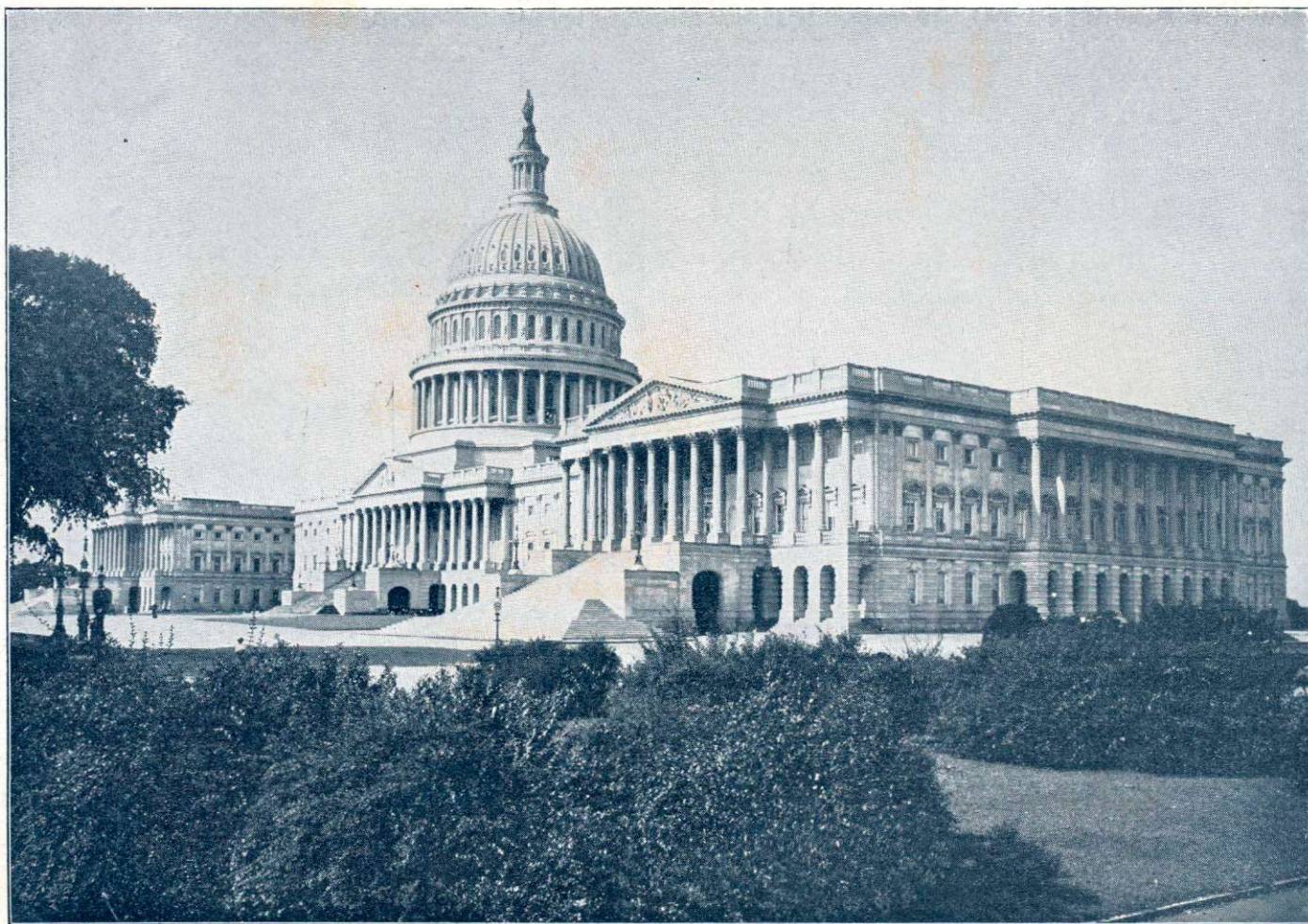
»Poslednjo noč«, Lajovičev »Pesem starca«, Leoncavallov »Prolog« iz opere »Pagliacci« (Glumači), Verdijev »Credo« iz opere »Othello« in Zajčev »Utijeho«. Dodal je pa še serenado iz Mozartove opere »Don Giovanni« in eno francosko popevko. Na klavirju ga je spremljal g. Anton Trost, mislim, da v popolno zadovoljnost vseh. — Če se bo letošnja koncertna sezona tudi v bodoče tako razvijala, bomo z njo lahko zelo zadovoljni.

St. Premrl.

Naše slike.

Od velikega ruskega slikarja Rëpina smo prinesli že več slik, med njimi znano podobo, kako »Zaporoški kazaki pišejo pismo sultanu«. Rëpin je velik v izrazu dušnih emocij. Njegova šola je sedaj med najslavnejšimi; okoli njega se zbirajo glavni zastopniki sedanje ruske umetnosti. Poleg slike Rusa Stepanova str. 445 prinašamo v tej številki tudi kiparja Merkurova, ko izdeluje kip grofa Tolstega (str. 461). — Kipa ljubljanskih škofov, Žige pl. Lamberga in Tomaža Hrena, ki sta z njima okrašeni dve dolbini na severni, zunanji strani ljubljanske stolnice, sta lepo in vse pohvale vredno delo domačega kiparja Ivana Pengova. Delo je značilno za velik napredek imenovanega mojstra, ako primerjamo ta dva kipa z onima, ki sta bila lani postavljena na pročelju stolnice. Kipa obeh škofov sta lepo statuarično zamišljena in vsled tega prav dobro odgovarjata namenu, za katerega sta ustvarjena. V splošnem imata nekoliko klasicističnih potez, obleka se pa v gubah in tehnični izvršitvi po-

vršine približuje bolj naravnemu vtisu. Najlepše sta izvršeni glavi pri obeh kipih, v nju je položil kipar vso izrazitost in je različna značaja odličnih škofov prav izvrstno upodobil. Pri blagoslavljanju Lambergu z glavo v frontalnosti je obraz z globokimi očmi mil in nežen, plemenito aristokratskega vtisa; pri Hrenu pa kaže nekoliko na levo obrnjena glava z bistrimi in paznimi očmi in izraz v obrazu moža močne volje in krepkih dejanj. Ta vtis se še povečuje s tem, da Hren s krepkim gibom pritisne k sebi knjigo, brevir, ki ga drži v levici. Za Hrena je imel kipar vzorec v njegovem portretu, oljnati sliki, ki se nahaja v škofijski palači (glej reprodukcijo v »Dom in Svetu«, 1905, str. 432), za Lamberga pa ni avtentične slike. Nekoliko potez je posnel kipar z dveh slik Quaglia v stolnici (prezbiterij), ki predočujeta cerkveno in svetno investituro Lamberga na novoustanovljeno ljubljansko škofijo. Kipa sta iz domačega peščenca, ki se dobiva blizu Moravč, kamen je lep in prav primeren za kipe v velikih merah. — Na Lipskem polju so Rusi postavili spominsko cerkev za ruske vojake, ki so padli v bitki proti Napoleonu. Ob spominski slavnosti je bila ta cerkev, ki je zidana prav v ruskem slogu, slovesno blagoslovljena. — Strela je izenačenje zračne in zemske elektrike. To nam kaže naša slika str. 472. Srečen slučaj je dovolil fotografu, da je ujel ravno tisti hip, ko je šinila strela iz oblakov proti zemlji. Pa tudi od zemlje udarjajo strele kvišku. — Kitajci imajo svojo republiko. Predsednik Juansikaj je mož modernih nazorov in ima resno voljo, preustvariti in premladiti staro kitajsko državo. Vstase je ugnal in upa, da pride kmalu čas mirnega razvoja za Kitajce.

»BELA HIŠA« V WASHINGTONU
stolica predsednika Združenih držav.

Vzajemno podporno društvo v Ljubljani

sprejema vsak delavnik od 8. do 12. ure dopoldne hranilne :: vloge ter jih obrestuje ::

po 5%

brez odbitka, to je: daje za 100 K čistih 5 K na leto.
Rentni davek plača hranilnica sama.

registr. zadruga z omejenim poroštvom
Kongresni trg števil 1.

Prolat Kalan Andrej I. r., predsednik.
Kanonik Sušnik Jan. I. r., podpredsedn.
Dr. Fran Dolšak I. r., zdravnik v Ljubljani, podpredsednik.

Rentni davek plačuje iz svojega. Zunanji vlagatelj so za pošiljanje denarja na razpolago brezplačno položnice poštne hranilnice.

Daje tudi svojim članom predujme na osebni kredit, vračljive v 7½ leta (90 mesecih) v tedenskih, oziroma mesečnih obrokih, kakor tudi posojila na zadolžnice in menice.

Tovarna dežnikov in solnčnikov

L. Mikusch

v Ljubljani, Mestni trg 15

priporoča svojo veliko zalogo

dežnikov in solnčnikov

preprostih in elegantnejših, solidno, trpežno izdelanih, po najnižjih tvorniških cenah.

Prevleke in poprave se izvrše dobro in poceni.

Domača tordka

Gričar & Mejač, Ljubljana

Prešernova ulica 9.

Najstarejša in največja trgovina z izgotovljeno obleko

Priporočava se prečistiti duhovščini v naročila za izvršitev raznovrstne

duhovniške obleke

iz zjamčeno dobrega, trpežnega blaga razne kakovosti, katerega imava prav mnogo v zalogi. Postreževa na željo z vzorci ter sva v stanu vsled nakupovanja v množinah in obširne trgovine postreči z istinito dobrim blagom in natančno izvršitvijo po najnižji ceni.

V zalogi imava

izgotovljene obleke

za gospode, dečke, gospe in deklice po najnovejšem kroju in lepih vzorcih

Zaloga srajc, ovratnikov in kravat za gospode.

Ilustrirani ceniki so franko na razpolago.

Najboljša, najsigurnejša prilika za štedenje!

Lastna glavnica K 704.939·27.

Najboljša, najsigurnejša prilika za štedenje!

Denarni promet l. 1911. čez 82 milijonov kron. - Stanje vlog čez 22 milijonov kron.

Ljudska posojilnica

registrovana zadruga z neomejeno zavezo

Ljubljana, Miklošičeva cesta št. 6

prilifčje, v lastni hiši, nasproti hotela „UNION“, za frančiškansko cerkvo

sprejema hranilne vloge

vsak delavnik od 8. ure zjutraj do 1. ure popoldne

ter jih obrestuje po **4¾%**

brez kakega odbitka, tako da prejme vložnik od vsakih

100 kron čistih 4·75 na leto.

Hranilne knjižice se sprejemajo ko: gotov denar, ne da bi se njih obrestovanje kaj prekinilo. Za nalaganje po pošti so poštno-hranilnične položnice na razpolago.

Fran Povše, komerc. svetnik, vodja, graščak, drž. in dež. poslanec, predsednik; Josip Šiška, stolni kanonik, podpredsednik; odborniki: Anton Belec, posest., podjetnik in trgovec v St. Vidu nad Ljubljano; Dr. Jos. Dermastla; Ant. Kobi, posest. in trgovec, Breg pri Borovnici; Karol Kauschegg, veleposest. v Ljubljani; Matija Kolar, stolni dekan v Ljubljani; Iv. Kregar, svetnik trg. in obrtne zbornice in hišni posest. v Ljubljani; Fran Leskovic, hišni posest. in blag. »Ljud. posojilnice«; Ivan Pollak ml., tovarnar; Karol Pollak, tovarnar in posest. v Ljubljani; Gregor Šilbar, župnik v Rudniku.

== Za hranilne vloge jamči dežela Kranjska. ==

Teodor Korn

pokrivalec streh in klepar
ter vpeljavec vodovodov

Ljubljana

Poljanska cesta šte. 8
v lastni hiši.

se priporoča p. n. občinstvu za izvrševanje vsakovrstnih

kleparskih del ter pokrivanje streh

z angleškim, francoskim in tuzemskim škrljem, z asbest-cementnim škrljem „Eternit“, patent Hatschek, dalje z izbočeno in ploščnato opeko, lesnocementno in strešno lepenko. Vsa stavbinska in galanterijska kleparska dela v priznani solidni izvršitvi. Poprave točno in ceno. Proračuni brezplačno in poštne prosto.

Obenem naznanjam, da sem kupil že 36 let obstoječo trgovino trdke Jos. Stadler v Ljubljani in bom isto nadalje vodil pod njegovim osebnim vodstvom ter vodstvom spretnih in zanesljivih kleparjev in monterjev. Istotako priporočam svojo podružnico v Trstu, Via Miramare št. 65, ki jo vodi poslovodja Franjo Jenko.

Kamnoseški izdelki iz marmorja za
cerkvene in pohištvene oprave,
spomeniki iz marmorja, gra-
nita ali sijenita, živo in uga-
šeno apno se dobi pri

Alojziju Vodniku

kamenarskem mojstru

Ljubljana, Kolodvorska ulica

Podobarski in pozlatarski atelijé

Andr. Rovška naslednik

Ivan Pengov

Ljubljana, Kolodvorska ulica šte. 20

se priporoča prečastiti duhovščini in cerkvenim
predstojništvom v naročila za izvrševanje vsa-
kovrstnih strogo umetniško izvršenih oltarjev
v raznih slogih, kipov in svetniških soh iz
lesa, gipsa, marmorja in cementa itd.

Priznalna pisma na razpolago. Domača trdka.

Žena, kateri manjka potrebne gospo-
dinjske izobrazbe, ne bo znala
umno voditi domačega gospodinjstva.

Ker je pa od pravičnega gospo-
dinjstva v prvi vrsti odvisna sreča in
blagostanje družine, je za vsako
slovensko ženo in deklico sveta dolž-
nost, da si pridobi tozadevno strokovno
izobrazbo.

K tej izobrazbi bo pripomogla v
obilni meri poljudno ter praktično se-
stavljena knjiga, ki uvaja naše žene
in dekleta v vse panoge gospodinjstva
in ki je pred kratkim izšla pod na-
словom:

Gospodinjstvo.

Navodilo za vsa v domačem
gospodinjstvu važna opravila.

Solam in gospodinjam sestavila
S. M. LIDVINA PURGAJ.

Cena K 2.20, vezana K 2.80.

MAGDALENE PLEIWEISOVE

Slovenska : kuharica :

Sesti natis priredila

S. M. FELICITA KALINŠEK.

To je najboljša slovenska kuhinjska
knjiga, bodisi za začetnico,
bodisi za kuharico, ki se želi po-
vzpeti na vrhunec kuhinjske
umetnosti. Slovenska žena, ki hoče
biti dobra gospodinja, te knjige ne bo
mogla pogrešati.

Knjiga poučuje, kako je treba je-
dila pripravljati, da so okusna, obenem
pa daje tudi navodila, koliko se lahko
v kuhinji prihrani. Popolna izraba živil
je v času splošne druginje naravnost
življenska potreba.

Velika izdaja (nad 600 strani, z 18
večbarvnimi tabelami) K 5.20, vezana
K 6.—; okrajšana izdaja (okoli 350 str.)
K 3.—, vezana 3.60.

Zunanji nastop in lepo olikano ve-
denje odločujeta prav pogosto o
sreči človeka. Kar prvi nepravilni na-
stop pokvari, časih ni mogoče nikdar
več popraviti. Zato bodi prva skrb
vsakogar, da si omisli »Knjigo o le-
pem vedenju«, ki je edina te vrste med
Slovenci. Ta knjiga mu bo pravilno
svetovala v vseh dvomljivih slučajih
in ga varno vodila skozi družabno
življenje.

Vseskozi se ozira knjiga tudi na
posamezne stanove obojega spola; tudi
za mladino je knjiga zlata vredna.

Knjiga o lepem vedenju

Spisal URBANUS.

Velja K 3.—, elegantno vezana K 4.—.

= Katoliška Bukvarna v Ljubljani. =